

4 ЖНІЎНЯ 1995 г.

№ 31 (3803)

Кошт 2 000 руб.

Ніл ГІЛЕВІЧ

ЛЮДСКАЕ ЖЫЦЦЁ САМО НЕ ПРЫЙДЗЕ

ПРАМОВА НА МІТЫНГУ ГРАМАДСКАСЦІ
МІНСКА, ПРЫСВЕЧАНЫМ 5-Й ГАДАВІНЕ
ДНЯ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ

Шаноўная грамада! У гісторыі — свая логіка, свая мудрасць, свае законы, па якіх яна развіваецца, і таму яе развою не спыніць і не адмяніць, хіба што можна на нейкі час прытармазіць і заповоліць. Паводле яе мудрай логікі, а можна сказаць — па найвышняй Божай справядлівасці, — заканамерна і непазбежна адбыўся гістарычны акт 25 сакавіка 1918 года — абвяшчэнне незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі, а праз семдзесят два гады, на новым вітку гістарычнага развою, гэтак жа заканамерна і непазбежна здзейсніўся акт 27 ліпеня 1990 года — абвяшчэнне Беларусі суверэннай незалежнай дзяржавай. Тое, што зрабілі нашы вялікія папярэднікі ў сакавіку 1918-га, хоць і апынулася ў цісках трагічнага лёсу, аднак жа не было дарэмным: зерні ўпалі не на камень і далі ўсходы. Семдзесят два гады мы чакалі іх вялікага плёну, чакалі цярдліва, пакутліва, часам чуліся на мякы распачы і безнадзейнасці, але веры ўсё ж не трацілі, і ішлі наперад, і што маглі — рабілі, каб выжыць, вытрымаць і ўтрымацца, каб не пагасла канчаткова наша памяць, каб не змарнела і не счэзла наша культура, каб не абарвалася на паўслове, як тое зязюльчына ку-ку, і не замоўкла назаўсёды наша родная мова. Калі б і ў тых жахлівых умовах таталітарнага рэжыму мы не рабілі тое, што рабілі, — мы напэўна не святкавалі б сёння гэтае свята Незалежнасці. Гэта трэба разумець і помніць, а то некаторыя думаюць, што ўсё пачалося зусім нядаўна, у самыя апошнія гады. На шчасце, і сорок, і трыццаць, і дваццаць гадоў назад былі людзі-вялікай мэты і вялікай мужнасці, якія, пры ўсіх неабходных агаворках, былі палымянымі патрыётамі сваёй зямлі і свайго народа. Былі Ларыса Геніюш і Лімен Панчанка, Іван Мележ і Уладзімір Караткевіч, Аляксей Пысін і Лявон Баразна і многія іншыя, хай сабе і менш вядомыя і амаль зусім невядомыя, якія, аднак жа, рабілі — кожны на сваім месцы — адну вялікую справу.

Учора і сёння Дзень Незалежнасці Беларусі, па фарысейска-крывадушнай звычцы, святкуюць і тыя, хто нашу дзяржаўную незалежнасць хацеў бы бачыць на ражне, хто гатоў утапіць яе ў лыжцы вады, хто зрываў і рваў на кавалкі, таптаў і дратаваў Сцяг і Герб незалежнай Рэспублікі Беларусь. Няхай нікога з нас не ўвадыць ў зман гэтае іх афіцыйнае святкаванне — гэтая іх крывадушнасць. Яны віталі Дзень Незалежнасці і пяць гадоў назад. А пасля? А пасля — “пявун не праляяў трыкраты, як адракліся супастаты”. 13 красавіка г. г. дэпутаты Вярхоўнага Савета на сесіі прадалі нашу мову, нашу дзяржаўную сімволіку, наша імкненне жыць незалежна, а ўрэшце — і сваю дэпутатскую годнасць. А 14 траўня, стаўшы ахвярамі грубага палітыканства і бессаромных маніпуляцый, многія нашы людзі пайшлі за “ворагамі беларушчыны” і прагаласавалі за ганебны і подлы пераварот ва ўнутранай і вонкавай палітыцы нашай суверэннай дзяржавы. Чаго варта святочная радасць гэтых надзеленых уладай дзяржаўных чыноў, калі яны на справе робяць усё, каб свабоду і незалежнасць Беларусі ліквідаваць і пахаваць?

Шаноўная грамада! Што мы мусім рабіць каб Свята Незалежнасці Беларусі мела рэальны змест і не перастала быць святам? Трэба ўсюды і скрозь, колькі ёсць змогі, тлумачыць згубнасць той дзяржаўнай палітыкі, якую праводзіць сённяшняе кіраўніцтва рэспублікі, тлумачыць, што калі мы не будзем поўнымі гаспадарамі ў сваім уласным доме — мы ніколі не дасягнем жаданага дабрабыту і не забяспечым сабе і нашым нашчадкам прыстойнага людскага жыцця. Нам, і гэта трэба ведаць, будзе нялёгка, будзе нават вельмі цяжка, бо сілы, што процістаяць нам, шматлікія і магутныя. І яны не толькі тут, у Беларусі. Яны і там, на Усходзе. Учора вечарам па расійскім тэлеба-

(Працяг на стар. 2)

Друк паведамліў аб тым, што ў час апошняй прысягі ў часцях унутраных войск Беларусі навабранцы прысягалі на вернасць не дзяржаве, а яе кіраўніку: "Служу Прэзідэнту і Айчыне!" У армейскіх часцях, падпарадкаваных Міністэрству абароны, салдаты па-ранейшаму прамаўлялі: "Служу Рэспубліцы Беларусь!" Атрымалася, што краіна быццам адна, а прысягі дзве. Дзіўна? У дадатак міжволі напрошваецца і думка аб тым, што формула "Служу Прэзідэнту і Айчыне", асабліва ў рускім вымаўленні ("Служу Президенту и Отчеству!"), вельмі ж нагадвае... Але, але, даўнейшую, дарэвалюцыйную салдацкую клятву верна служыць "царю і отечеству". Цікава: ці ёсць дзе ў свеце другая дзяржава, дзе б салдаты розных родаў войск прысягалі б розным "інстанцыям"?

“ЮР’ЕЎ ДЗЕНЬ” ТЫДНЯ

Канцэрн “Белнафтопрадукт” і Камітэт па цэнах Беларусі прапаноўваюць падвысіць цэны на клірынговую нафту з Расіі і нафтапрадукты. Цяпер адна тона нафты, мяркуецца, будзе каштаваць 75 долараў (апошняя цана — 66,9 долара). Адпаведна 10—12 працэнтаў падвысіцца цана на нафтапрадукты, найперш — на бензін. А хто гэта напярэдадні выбараў абяцаў заліць Беларусь таннай расійскай нафтай?

ПАГРОЗА ТЫДНЯ

Аўтапарк мінскай службы “03” складаецца ў асноўным з машын, якія “выхадзілі” эксплуатацыйны тэрмін, але па-ранейшаму выязджаюць па выкліках. У дзяржавы няма грошай на абнаўленне аўтапарку, але тым, для каго “хуткая” — апошняя надзея, ад гэтага не лягчэй. Страшна ўявіць, што будзе, калі “хуткая дапамога” ўвогуле спыніць існаванне. А гэта падаецца даволі верагодным. Вадацелі мінскай службы “03” ужо аднойчы страйкавалі, патрабуючы... не, не падвышкі заробку, а запчастак для машын “хуткай дапамогі”!

ЗАДОЎЖАНАСЦЬ ТЫДНЯ

І. Ціцянкоў даў інтэрв’ю карэспандэнту “Інтэрфакса” па выніках гадавіны свайго знаходжання на пасадзе прэзідэнцкага “заўхоза”. У інтэрв’ю ён, у прыватнасці, згадаў, што на фінансавым стане выдавецтва “Беларускі Дом Друку” кепска адбілася тое, што выкананы, але не запатрабаваны заказ Міністэрства ўнутраных спраў на надрукаванне бланкаў пашпарту грамадзян Рэспублікі Беларусь з “дарэферэндумнай” сімволікай. А гэта — 1,5 мільярда рублёў, і доўг ніхто не збіраецца аплачваць. Дык што, па-ранейшаму спадар прэзідэнт будзе сцвярджаць, што змена сімволікі нічога не каштуе?

ПОДЗВІГ ТЫДНЯ

Напярэдадні Дня Незалежнасці невядомы жыхар Лёзна, падняўшыся без усялякай страху і па ржавых скробах на 40-метровы комін мясцовага райбыткамбіната, замацаваў на самым версе бел-чырвона-белы сцяг. Пасля таго, як спроба расстраляць сцяг не мела поспеху, на комін палез міліцыянер. Сарваўшы сцяг, ён знайшоў побач з ім запіску: “Вярніце народу гістарычную памяць. Мірон.” Абодва верхалазы — жывыя. Дзеля чаго рызыкаваў жыццём Мірон — зразумела, а вось міліцыянер...

БЕЗЗАКОННЕ ТЫДНЯ

Таварыства беларускай мовы мае звесткі аб выпадках адмовы пэўных работнікаў адукацыі прымаць заявы аб навучанні дзяцей па-беларуску і нават аб спробах запалохаць бацькоў. Гэта — грубае парушэнне законнасці, як і любыя спасылкі адміністрацыі школ на тое, што ў беларускі клас не набіраецца дзяцей. Школа павінна вучыць на беларускай мове і аднаго вучня! ТБМ раіць бацькам патрабаваць пісьмовае абгрунтаванне адмовы навучаць школьніка па-беларуску з подпісамі ўсіх адказных асоб.

НАБЫЦЦЁ ТЫДНЯ

Міністэрства культуры і друку павінна перадаць недабудаваны Палац культуры рэспублікі ў Мінску (цяпер ужо — проста Палац рэспублікі) кіраўніцтву справам прэзідэнта РБ. Расце гаспадарка тав. Ціцянкова!

“КОЛЛЕКТИВ” ТЫДНЯ

Рыхтуецца да выдання газета так званая “Белорусского патриотического движения”. Яна будзе называцца “Отечество”. Якое? Ці не тое, што “навеки сплотила великая Русь”? У складзе рэдкалегіі новага выдання — усім вядомыя Іван Антановіч, Юрый Азаронак, Міхаіл Савіцкі, Іван Чыгрынаў... Птушкі аднолькавага апырэння збіраюцца ў чараду.

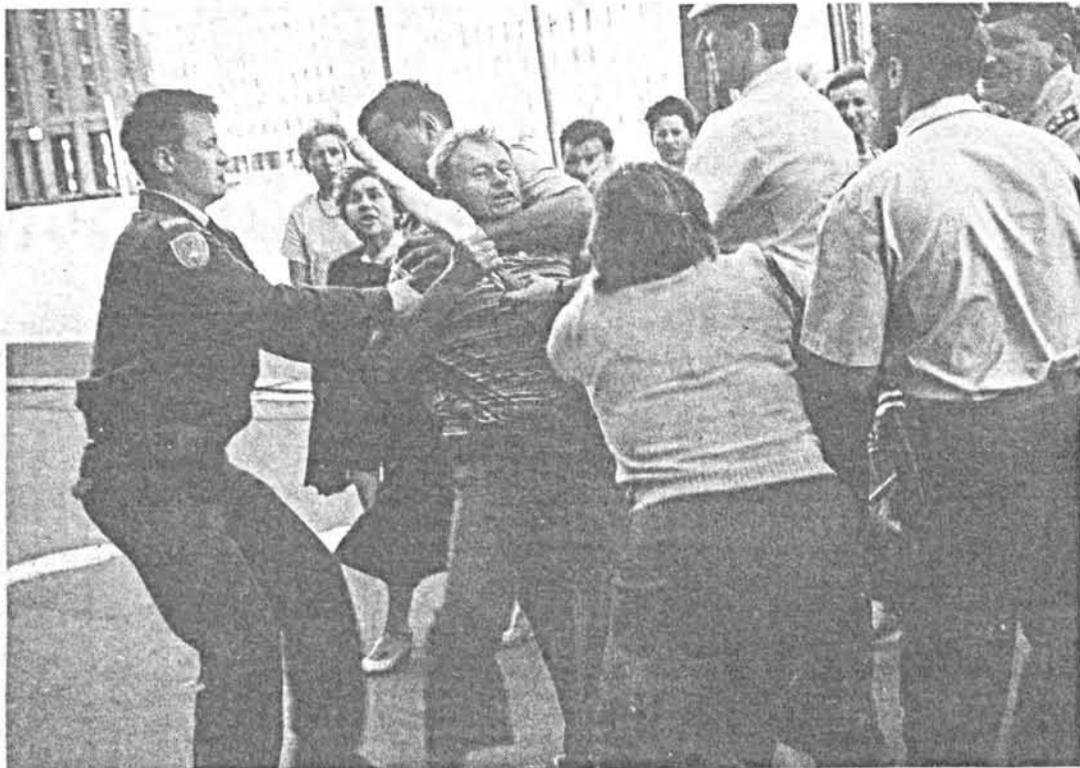
ЦЫТАТА ТЫДНЯ

— У мяне апошнім часам складаецца ўражанне, што хтосьці старанна і мэтанакіравана працуе над стварэннем міфа пра дабрадушнага, нязлоснага, марудлівага, нехлямяга беларуса. Ці не ўзнікае такое пачуццё і ў вас?

— Вядома ж, гэта робіцца спецыяльна, як шоры каню на вочы надзяваюць: “вы спакойныя, вы добрыя і ціхія, мы вас любім, мы будзем вас прадстаўляць, за вас гаварыць і думаць, а вы — працуйце”. Для таго, каб зразумець, што сёння з намі адбываецца, трэба проста згадаць гісторыю. 200 гадоў пад Расійскай імперыяй, 70 — пад савецкай. Колькі за гэты час было загублена беларусаў у паўстаннях, рэвалюцыях, рэпрэсіях, у ваенны час, на будоўлях камунізму? Планамерна і мэтанакіравана знішчаўся мозг нацыі, яе інтэлектуальны патэнцыял, а вольнае месца запаўнялася летунамі з Расіі, тымі нялепшымі прадстаўнікамі нацыі, якім дома не сядзіцца. Ведаецца, каштоўны метал, ён заўсёды на дне ляжыць, а смецце і гной — зверху плаваюць... У нашай гісторыі былі закладзены і вынік рэфэрэндуму, і тое, што мы зараз пад мусульманскім сцягам жывём.” (3 інтэрв’ю Р. Барадуліна газеце “Имя”, 2 жніўня г.г.)

ІДЫЯТЫЗМ ТЫДНЯ

Нехта Аляксандр Мартулеў, які называе сябе “літаратаром”, надрукаваў у газеце “Добры вечар” (2 жніўня г.г.) філалагічна-тапанімічны нататкі, у якіх даводзіць, што “большинство фамилий белорусов... и названий населенных пунктов... образовано от слов общих для русского и белорусского языков”, а значыць, робіцца выснова, “когда мы сегодня говорим, пишем и думаем на русском языке, то говорим и думаем на языке своих предков — К. Туровского, Ф. Скорины...” Наўрад ці трэба прыводзіць аргументацыю аўтара тыпу: прозвішча Кудравец паходзіць ад рускага “кудрявый”, бо па-беларуску — “кучаравы”; Сваяк — ад рускага “своак”, “свояченица”, бо па-беларуску “своак” — “швагер”, “швагерка”; назвы Узда — ад “узда”, бо па-беларуску “аброць”, Пагост — ад “погост”, бо па-беларуску — “банкет”, “бясседа”... Тут, як кажуць, хоць стой, хоць падай.

Фота А. МАЦЮША і Вім. АМИНАВА.

ЛЮДСКАЕ ЖЫЦЦЁ САМО НЕ ПРЫЙДЗЕ

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

чанні выказваўся просты рускі чалавек, здаецца, звычайны рабочы, і сказаў: “Нет, Белоруссии мы не должны уступить, нет, Белоруссия должна быть нашей!” Удумайцеся толькі: рускаму брату нашаму і ў галаву не прыходзіць спытаць у нас, беларусаў: а чаго мы хочам самі? А якое наша жаданне і якая наша воля? Думаю, што ў вялікай працы, якая нас чакае наперадзе, выключна адказная роля будзе належаць інтэлігенцыі. Кепска і ганебна, калі нашы не вельмі адукаваныя грамадзяне выступаюць супраць незалежнасці

свайёй дзяржавы, свайх гістарычных сімвалаў, свайёй роднай мовы, але тройчы ганебна — калі гэта робіць інтэлігенцыя. Інтэлігенцыя павінна даваць прыклад змагання за Беларусь. Асабліва — для моладзі. Таму што лёс Беларусі будзе залежаць ад таго, якую вырасце і ўздымецца беларуская моладзь. Не даць ашукаць моладзь, не дапусціць, каб яна пайшла гібелым шляхам, як ужо неаднойчы было ў нашай гісторыі, — вось задача задач для ўсіх, хто сёння адчувае адказнасць за лёс Бацькаўшчыны.

Шаноўныя ўдзельнікі мітыngu!

Дазвольце мне закончыць гэтае прывітальнае слова васьмірадкавым вершам, напісаным у пачатку верасня 1991-га, тады ж апублікаваным у “Народной газете”, а ў канцы года — у маім зборніку паэзіі “Незалежнасць”. На вялікі жаль, ён не страціў актуальнасці і сёння. Верш называецца “Цяпер!”:

**Цяпер! Цяпер! Цяпер — і толькі!
Або — або, народзе мой!
Або — цяпер, нязломна-стойкі,
У рукі лёс ты возьмеш свой,
Або — і ў далі найдалёкай,
З яром, уздытым на каўнер,
Ты будзеш жыць, як раб і лёкай...
Таму — цяпер! Цяпер! Цяпер!**

З вялікім Святам вас, дарагія людзі! Са Святам, якое сёння, якое будзе заўтра і якое будзе ў вякаў! Жыве незалежная Беларусь!

БОГ НЕ ДАПУСЦІЦЬ...

ГЛЯДЗІ І...

ПАМЯТАЙ!

Каб вярнуцца ў мінулае, не трэба машыны часу. Я, напрыклад, 27 ліпеня вярнуўся ў 1988 год без якіх-небудзь намаганняў са свайго боку (хутчэй насуперак свайму жаданню), без выкарыстання навукова-фантастычнай тэхнікі...

Згодна з указам прэзідэнта, дзяржаўнымі сімваламі Рэспублікі Беларусь з'яўляюцца крыху падпраўленыя бэзэсэраўскія. І ўказ гэты няўхільна выконваецца. За з'яўленне ў людным месцы з бел-чырвона-белым сцягам "злачынца" цягнуць у міліцэйскі ўчастак (хоць пад такім дзеяннімі міліцыі ніхто нават і не спрабаваў падводзіць юрыдычную базу). Мжк тым, у адпаведнасці з законам (а закон, згодна Канстытуцыі, главенствуе над любым указам), бел-чырвона-белы сцяг і "Пагоня" па-ранейшаму з'яўляюцца дзяржаўнымі сімваламі нашай краіны.

Дык вось, 27 ліпеня з такой праявай самаўладства сутыкнуліся ўдзельнікі святкавання Дня Незалежнасці. Міліцыянеры рвалі з рук у людзей, што прыйшлі на плошчу Незалежнасці, нацыянальныя сцягі (а гэта, акрамя ўсяго, яшчэ і замаха на маёмасныя правы грамадзян, гэта тое ж самае, калі б злодзей ці рабаўнік прысабеціў твой кашалёк або гадзіннік), а саміх сцяганосцаў зжорсткасцю, якая прымушала ўспомніць кастрычнік 1988 года — мінскія Дзяды, кідалі ў аўтамашыны.

На Дзяды-88 "па тэхнічных прычынах" была зачынена станцыя метро "Усход"; зараз — перакрыты выхад з метро на плошчу Незалежнасці. Былі таксама перанесены прыпынкі наземнага грамадскага транспарту, які звычайна спыняецца на плошчы. А міліцыя на плошчы Незалежнасці, на праспекце Скарыны ўздоўж руху шэсця, і ў Купалаўскім парку, дзе ладзіўся мітынг, было столькі, нібыта іх панавезлі ў Мінск з усёй рэспублікі (зноў

паралель з 1988 годам)...

Напярэдадні Дня Незалежнасці з вуснаў прэзідэнта прагучала надзвычай арыгінальнае вызначэнне слова "незалежнасць": "Незалежнасць — гэта большая вещь". Дасюль лічылася, што Незалежнасць — гэта стан. Стан сталасці этнасу альбо стан душы (калі гаворка ідзе пра асобу). Іншая справа — рэч. Рэч можна набыць у краме і ў краму ж занесці. Дзяржава — крама, незалежнасць — тавар? Падобна на тое, што незалежнасць стала такім жа аб'ектам наменклатурнай "прыхватызацыі", як прамысловасць, зямельныя надзелы і ўсялякая нерухомасць.

Палітолагі і журналісты разважаюць пра тое, наколькі далёка пойдзе прэзідэнт у палітыцы "збліжэння" з Расіяй. Яны выказваюць самыя розныя, часам проста неверагодныя меркаванні. Яно і сапраўды, проста немагчыма спрагназаваць сітуацыю ў Беларусі, калі ў Расіі, скажам, на парламенцкіх выбарах перамогуць людзі з ментальнасцю Жырыноўскага, якія разумеюць веліч вельмі прымітыўна — як адроджаную імперыю. Прагматыкі, кшталту Гайдара альбо Яўлінскага, таксама, магчыма, хацелі б бачыць Расію ад Таліна да Уладзівастока, але ўсёдамаляюць, што гульня ў імперыю можа прывесці Расію, як дзяржаву, да самаліквідацыі, што ў такім выпадку Чачня — толькі пачатак...

Расійскія прагматыкі разумеюць, што сёння Расія мае ад Беларусі максімум таго, што можа мець: бясплатны транзіт праз нашу тэрыторыю (сёння расійцы, можа, болей за нас шкадуюць, што Сталін падарыў Беларусь Польшчы — інакш мелі б свабодны выхад і на Калінінградскую вобласць), вайсковыя базы на нашай зямлі, рэжым найбольшага спрыяння для расійскага капіталу і кіраўніцтва краіны, гатовае да канца ісці за Масквою. Далейшая "інтэгра-

цыя", аж да "канфедэрацыі", ужо будзе ствараць для Расіі праблемы. Бо тады Масква будзе вымушана ўзяць на сябе адказнасць за стан нашай эканомікі, Беларусь ператворыцца з донара ў рэцыпіента — а гэта для Крамля вельмі непажадана. Да таго ж, беларускія "нацыяналісты" пры кожнай спробе прыцягнуць нашых хлопцаў у расійскае войска, альбо прымусяць нашых падаткаплацельшчыкаў аплачваць якія-небудзь "міратворчыя акцыі" ў "гарахчых кропках", альбо проста пры пагаршэнні жыцця будуць прыгадваць, што пры незалежнасці... было лепш. Даючы пры гэтым "дрэнны" прыклад для іншых палітыкаў і рэгіёнаў. Разумныя палітыкі гэта разумеюць, таму і пра "інтэграцыю-канфедэрацыю" з Беларуссю гавораць вельмі асцярожна. Ну а калі на выбарах перамогуць "чырвоныя", заўжды гатовыя да новых гістарычных эксперыментаў? Тады чарговы "рэферэндум" з усімі названымі вышэй наступствамі. Часу шкада...

Аднак пакуль што Рэспубліка Беларусь — незалежная дзяржава, і мы святкавалі Дзень Незалежнасці, а не які-небудзь "дзень аднаўлення славянскай еднасці". Кульмінацыйнай свята было шэсце з бел-чырвона-белымі сцягамі па праспекце Скарыны і мітынг у Купалаўскім скверы. Пра што казалі людзі ля мікрафона, здагадацца няцяжка. Галоўнае ж у тым, што пасля майскага шоку адраджаецца нармальнае (па нашых крытэрыях) палітычнае жыццё, і незалежніцкія сілы не збіраюцца згортаць бел-чырвона-белыя сцягі.

"Бог пасылае нам выпрабаванне, — сказаў Зянон Пазняк, — але Ён не дапусціць, каб Ягоны сцяг, а бел-чырвона-белы сцяг — гэта сцяг Ісуса Хрыста, тапталі сьвіні!"

Бог не дапусціць...

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

У ДЗЕНЬ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ — ПРА АДРАДЖЭНЦАЎ

Менавіта так вырашыла адміністрацыя сталічнага кінатэатра "Змена", арганізаваўшы ў гэты святочны дзень дабрачынны сеанс. У час яго былі паказаны дзве дакументальныя стужкі, якія знаёмяць з выдатнымі людзьмі Бацькаўшчыны, што прысвяцілі сваю дзейнасць Адраджэнню, будучыні Беларусі. Адна з іх называецца "Вяртанне Міхася Забэйды", а другая — "Вянок чарноў васьількоў" — узнаўляе воблік Ларысы Геніюш, якую з поўным на тое правам можна назваць гонарам нацыі.

Н.К.

Будзьма разам!

Шаноўныя прыхільнікі "ЛіМа"!
Пачалася падпіска на перыядычны выданні Рэспублікі Беларусь на чацвёрты квартал 1995 года.
Падпісная кампанія будзе доўжыцца толькі да 31 жніўня. А таму — не адкладвайце на заўтра тое, што варта зрабіць сёння.
Падпісацца на "ЛіМ" можна ў любым паштовым адзяленні Беларусі. Падпісны кошт на адзін месяц — 10 000 рублёў; на квартал — 30 000 рублёў.
Наш індекс — 63856.

КУРДСКІ ЎРОК

13 ліпеня мне давалося прысутнічаць на вечарыне, наладжанай асацыяцыяй курдскіх студэнтаў у Мінску. Сярод запрошаных былі Васіль Быкаў, Рыгор Барадулін, Васіль Шаранговіч, галоўныя рэдактары газет і часопісаў, прадстаўнікі творчых саюзаў. Імпрэза мела назву "Вечар дружбы паміж курдскім і беларускім народамі". З курдскага боку прысутнічалі прадстаўнікі аб'яднання курдаў СНД, парламента Курдыстана ў выгнанні, Фронт нацыянальнага вызвалення Курдыстана.

Гэта, здаецца, усяго толькі другая культурна-палітычная акцыя такога роду на абшарах СНД. Першая прайшла ў Маскве, дзе зараз утвораны так званы "Курдскі дом". Другая — у нас, у Мінску, у каардынацыйным цэнтры Садружнасці Незалежных Дзяржаў.

Вёў імпрэзу Ганат Чаркізян, курд па нацыянальнасці, беларускі літаратар. Ён гаварыў аб падабенстве гістарычнага лёсу беларусаў і курдаў. Курдаў у свеце прыблізна 40 мільёнаў чалавек. Большасць жыве на сваёй этнічнай тэрыторыі, а гэта — 520 тысяч квадратных кіламетраў.

Дзяржаўнасці курды не маюць, іх край раздзелены паміж Турцыяй, Іракам, Іракам і Сірыяй. У 1978 годзе была створана Рабочая партыя Курдыстана, якая заявіла аб намеры прадстаўляць адзіны курдскі народ (раней гаворка ішла пра праблемы курдаў у кожнай з чатырох, асобна ўзятых краін), аб аб'яднанні Бацькаўшчыны. У 1984 годзе створана партызанская Армія вызвалення Курдыстана, а ў 1985 — Фронт вызвалення.

Найбольшая частка курдскага народа знаходзіцца пад юрысдыкцыяй Турцыі — 25 мільёнаў чалавек. Аднак афіцыйная Анкара не прызнае іх асобным этнасам, гэта, маўляў, проста "горныя туркі", якія забылі родную мову і зараз гавораць на нейкай незразумелай. Дэпутатаў ад курдаў у турэцкім парламенце за скарыванне слоў "курд" і "Курдыстан" падверглі турэцкаму зняволенню на 15 гадоў.

У красавіку ў Гаазе сабраўся Курдскі парламент у выгнанні, які абвясціў сваёй мэтай рашэнне курдскай праблемы мірным шляхам.

Не лепш, чым улады Турцыі, ста-

віцца да курдаў і кіраўніцтва Ірана, Ірака і Сірыі. Самі курды называюць свой край "міжнароднай калоніяй".

На вечарыне прысутныя мелі магчымасць азнаёміцца з курдскай прэсай, з выданнямі Курдыстана, які змагаецца. Рускамоўны дадатак газеты "Стогн Радзімы" нагадвае беларускія партызанскія выданні часоў Вялікай Айчыннай.

Трагічны лёс курдаў прымушае і нас задумацца над уласным лёсам. Ніхто не лічыцца з народам, які не мае дзяржавы — вось галоўная высьнова курдскай гісторыі. Мільён эстонцаў маюць голас у ААН, прадстаўніцтва ў сусветных і еўрапейскіх арганізацыях, павагу суседзяў і нармальнае спакойнае жыццё — бо ёсць у іх свая дзяржава, свая Эстонская Рэспубліка. А сорок мільёнаў курдаў павінны даказаць, што яны народ, вымушаны са зброяй у руках даказаць сваё права на годнае жыццё на ўласнай зямлі — бо няма Курдскай дзяржавы...

Пра гэта ж гаварыў на вечарыне Васіль Быкаў: "Без дзяржавы ў нацыі няма шчаслівага лёсу. Спазіцца на свой гістарычны цяжкі — значыць, стаць аб'ектам асіміляцыі. Вось гістарычны ўрок, які нам даюць курды".

П. В.

У мінулыя пятніцу дзякуючы Беларускаму ПЭН-цэнтру адбылася значная падзея ў грамадскім і культурным жыцці нашай дзяржавы. Магчыма, яна прайшла і незаўважна — усё ж на дварэ, як кажуць, лета, але факт застаецца фактам: у Доме літаратара адбыўся грамадскі прагляд мастацкага фільма "На Чорных лядах".

Кажаце, назва знаёмая? Але, не памылцеся! Так называецца і адно з апавяданняў народнага пісьменніка Беларусі В. Быкава, апублікаванае ў першым нумары часопіса "Полымя" за 1994 год. Вось гэтае апавяданне і пакладзена ў аснову згаданай стужкі, а да ўсяго ў ёй выкарыстана і сюжэтная лінія апавядання "Перад канцом", таксама з той, палымянскай падборкі.

Васіль Уладзіміравіч разам з рэжысёрам В. Панамаровым напісаў сцэнарый, В. Панамароў з'яўляецца і рэжысёрам-пастаноўшчыкам фільма.

Той, хто чытаў апавяданні, ведае, што ў гэтых творах, найперш у апавяданні "На Чорных лядах", раскажана пра барацьбітоў за нацыянальнае вызваленне. А калі канкрэтней, адлюстраваны падзеі, звязаныя з паўстаннем, што ўвайшло ў гісторыю як Слуцкі збройны чын.

Правільней, аднак, сказаць — уваходзіць. Таму што тое, што адбывалася ў 1920 годзе на тэрыторыі цяперашняга Слуцкага, Капыльскага, Салігорскага і некаторых іншых раёнаў, больш за сем дзесяцігоддзяў замоўчвалася. А калі і падавалася, то не інакш, як контррэвалюцыйнае выступленне, арганізаванае эсэрамі і іншымі ворагамі рэвалюцыі. Праўда гучала толькі ў замежных публікацыях, прынамсі, у друку беларускай эміграцыі.

Таму і не дзіўна, што яна, праўда, і сёння вядома далёка нямногім.

Думаецца, арганізатары прагляду зрабілі правільна, што перад паказам фільма "На Чорных лядах" паказалі дакументальную стужку "Рэха збройнага чыну", знятую некалькі гадоў назад. Яна раскажвае пра ўшанаванне памяці барацьбітоў за незалежную Беларусь, што праходзіла ў самім Слуцку і ў вёсцы Семежава Капыльскага раёна, пра выступленне нацыянальна свядомых беларусаў, так сказаць, у гістарычным ракурсе. Інакш кажучы, паглядзеўшы "Рэха збройнага чыну", куды лепш можна ўспрыняць падзеі, пакладзеныя ў аснову апавядання В. Быкава, а цяпер і мастацкага фільма "На Чорных лядах".

Матэрыял адзін у чорна-белым варыянце. Відаць, сказалася і адсутнасць патрэбных сродкаў (каляровы варыянт абышоўся б, безумоўна, даражэй) і, пэўна, менавіта такое вырашэнне лепей спрацоўвае на саму задуму, падкрэслівае трагізм таго, што адбылося.

А адбылося, згодна сюжэту фільма, страшнае: актыўныя ўдзельнікі Слуцкага збройнага чыну разгромлены, у жывых засталася некалькі чалавек: "Назваецца — даваяваліся!.. Тое, што яны дававаліся дарэшты, да астатняй магчымасці, камандзір зразумеў не цяпер і не ўчора, як іх прысунулі да ракі і секлі ў кустоў з кулямётаў, а яны толькі агрызліся рэдкімі вінтавачнымі стрэламі. І нават не тыдзень таму, як змардаваны, галодныя, невядлікаю групай, рэштаю батальёна туляліся па лесе, не ведаючы, куды паткнуцца..."

Вось і паўстала пытанне, як быць далей... І ўсе яны, моцныя, вялікія, вырашылі загінуць, пусціўшы па чарзе апошнюю кулю ў сябе. У жывых лёсам наканавана застацца толькі аднаму з гэтай групы — малалетняму Валодзьку Сулашчыку. Ён і атрымлівае ад камандзіра апошні загад:

— Табе, Сулашчык, заданне: закапаць, зараўнаць. Каб следу не засталася. І — жыві!

— Я?

— Ты, а хто ж. Жыві. За нас. За бацьку...

Жыві за нас... Жывіце за нас, Валодзька Сулашчык і іншыя... Гэта зварот і да кожнага, хто знаёміцца з фільмам. Зварот — як напамінак аб

той, якой дарагой цаной давалася дарога да незалежнасці. Зварот — як завет: "Будуйце свой дзяржаўны дом. Старайцеся, каб моцным быў у яго падмурак!"

Вялічэнная мова фільма стрыманая, але за гэтай знешняй стрыманасцю — вялікая ўнутраная напоўненасць.

Стужка выклікае на роздум. Прымушае дэталёва і ўважліва асэнсаваць і канкрэтныя падзеі, і іх мастакоўскае вырашэнне. Але яна запрашае і да іншага роздому, такога патрэбнага і вельмі неабходнага сёння, калі ўсё болей узнікаюць голаў праціўнікі беларускасці, калі настэрна заяўляюць аб сваіх нейкіх міфічных правах тыя, хто для сябе патрабуе ўсяго і аднадушныя ў адным: у адмове права беларусам заставацца беларусамі.

У час абмеркавання фільма гэтыя моманты акурат і закраналіся. В. Тарас лічыць, што атрымалася стужка па-сапраўднаму беларуская, у якой прысутнічае менавіта быкаўскі роздум аб лёсе нацыі, народа, дае аб сабе значыць светаадчуванне майстра і яго бачанне важнейшых праблем. А найперш — талент В. Быкава, здатны даходзіць да самага галоўнага і запрашаць да патрэбнага роздому іншых. Гэта адчайная спроба прабіцца шыком, а за ім і душой да праўды.

Неардынарны фільм і неардынарны працэс ў ім адлюстраваны, — так мяркуе А. Кудравец. У ім прысутнічае і тая вялікая надзея, якая сугучна сённяшняму часу, настрою кожнага неабыякавага за лёс Бацькаўшчыны беларуса.

Фільм нельга глядзець спакойна і абыякава, ён выклікае скупую слязу, а значыць — па-сапраўднаму ўражвае, — так падагульняў свае ўражанні В. Зуёнак.

А. Пісьмяноў адзначыў майстэрства рэжысёра-пастаноўшчыка В. Панамарова.

Высокай думкі пра гэтую сумесную работу В. Быкава і В. Панамарова былі А. Мікалайчык, Л. Баршчэўскі, У. Арлоў...

Стужка гэтая, скіраваная ў дзень сённяшняй, адначасова актыўна праце і на будучыню, на дзень заўтрашняй. Яна найперш патрэбна моладзі, тым юнакам і дзяўчатам, якія цяпер далучаюцца да Беларускасці, а менавіта ім жыццё ў суверэннай дзяржаве.

Не абышлося ў час абмеркавання і без некаторых зауваг. У прыватнасці, гаварылася, што не заўсёды да месца доўгія палітычныя развагі, што вядуць героі, сямю-таму падаўся лішнім закадравы тэкст, хоць, калі разважыць, ён акурат да месца, таму што дазваляе лепш зразумець сутнасць тых падзей, якія адбываюцца на экране...

Перад праглядам фільма выступіў сам Васіль Уладзіміравіч. Ён быў надзіва лаканічны і, здаецца, залішне самакрытычны. Васіль Уладзіміравіч, у прыватнасці, сказаў, што матэрыял, які пакладзены ў аснову і апавяданняў, і фільма, не распрацаваны, мала вядомы і даследваны, ён па сутнасці — свайго роду цаліна, таму ў дадзеным выпадку цяжка разлічваць на поспех. Дый, заўважыў пісьменнік, мы на яго і не разлічалі. Гэты фільм — элітарны, палітычны, а калі канкрэтней, то гісторыка-палітычны. Ён узнаўляе яшчэ адну старонку нашай нацыянальнай гісторыі, якая цікавая калі не для ўсіх, то для нацыянальнай эліты...

Відаць, усё ж не для адной эліты, але для гэтага неабходна самае малое — каб фільм атрымаў шырокі экран, каб ён быў паказаны па Беларускаму тэлебачанні. Не аднымі ж "дзецямі хлусні" запаўняць экран! А пакуль...

Пакуль даводзіцца задавальняцца падобнымі праглядамі, што становяцца важнымі падзеямі. А яшчэ — чарговы раз задумацца: няўжо і на самай справе лёс беларусаў спалучаны з трагічнай наканаванасцю? Містыка? Няхай і не містыка, а звычайная выпадковасць, але двух выканаўцаў роляў у фільме ўжо няма сярод нас...

Н. К.

АКАДЭМІЧНЫ ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА ЗАВЯРШЫЎ СЕЗОН СПЕКТАКЛЕМ "СТРАСЦІ" ("РАГНЕДА")

А Ў НЕБЕ КРЫЛЯЛІ БУСЛЫ...

27 ліпеня ў Дзень Незалежнасці нашай краіны ў Ракуцёўшчыне, дзе знаходзіцца філія музея Максіма Багдановіча, адбылося рэспубліканскае свята паэзіі. А пачалося яно з адкрыцця клеці, у якой сабраны экспанаты, прысвечаныя жыццю і побыту мясцовых жыхароў пачатку 20-га стагоддзя.

На свяце паэзіі, якое праходзіла ля Максімавай крыніцы, выступілі прадстаўнікі мясцовай улады, дырэктар музея Максіма Багдановіча Аляксей Бяляцкі, паэты Людміла Рублеўская, Эдуард Акулін, Віктар Шніп, а таксама маладыя літаратары Маладзечаншчыны. У выкананні фальклорных гуртоў прагучалі народныя песні. Не абышлося свята без вершаў самога Максіма Багдановіча. І, як сімвал таго, што жыве Беларусь, на ўзгорку, над галоўнамі моладзі, горда развяваліся бел-чырванабелыя сцягі, а ў небе крылялі буслы.

КОЛЕРЫ "ПЕРШАЦВЕТА"

25 ліпеня ў Доме літаратара адбылася вечарына маладых літаратараў, што групуецца вакол часопіса "Першацвет".

Імпрэза была прымеркавана да Дня Незалежнасці. Так здарылася, што ў ёй, у афіцыйнай, так бы мовіць, частцы, узялі ўдзел прадстаўнікі палітычных сіл, што дэюма гадзінамі раней падпісалі ў будынку І з'езда РСДРП дэкларацыю аб стварэнні Сацыял-дэмакратычнага саюза.

На маю думку, прывязка літаратурнай імпрэзы да дзяржаўнага свята была стучнай, бо ў вершах таго Незалежнасці прысутнічала ўскосна. Звычайны пазначны вечар, на якім было ўсё: ад вершаў традыцыйнага ладу да прыколаў у стылі Анатоля Сыса. Для многіх удзельнікаў гэта ўвогуле быў першы выхад на сцэну, першая сустрэча з публікай.

ВЫПЛАТА ГРАНТАЎ АДНОЎЛЕНА

Як паведамлялася ў друку, кіраўніцтва Беларускага фонду Сораса вымушана было прыняць рашэнне аб спыненні выплаты грантаў на здзяйсненне розных праграм у галіне культуры, адукацыі, навукі і г. д. На такую вымушаную меру фонд пайшоў пасля таго, як яго прымуслі выплачваць падаткі, зборы і іншыя абавязковыя плацяжы, не прымаючы пад увагу, што фонд з'яўляецца дабрачыннай арганізацыяй. Нарэшце Кабінет Міністраў Рэспублікі Беларусь вырашыў, як кажуць, аднавіць справядлівасць. Сваёй пастановай ад 21 ліпеня ён зацвердзіў льготнае падаткаабкладанне сродкаў, якія атрымліваюць грамадзяне ад Беларускага фонду Сораса.

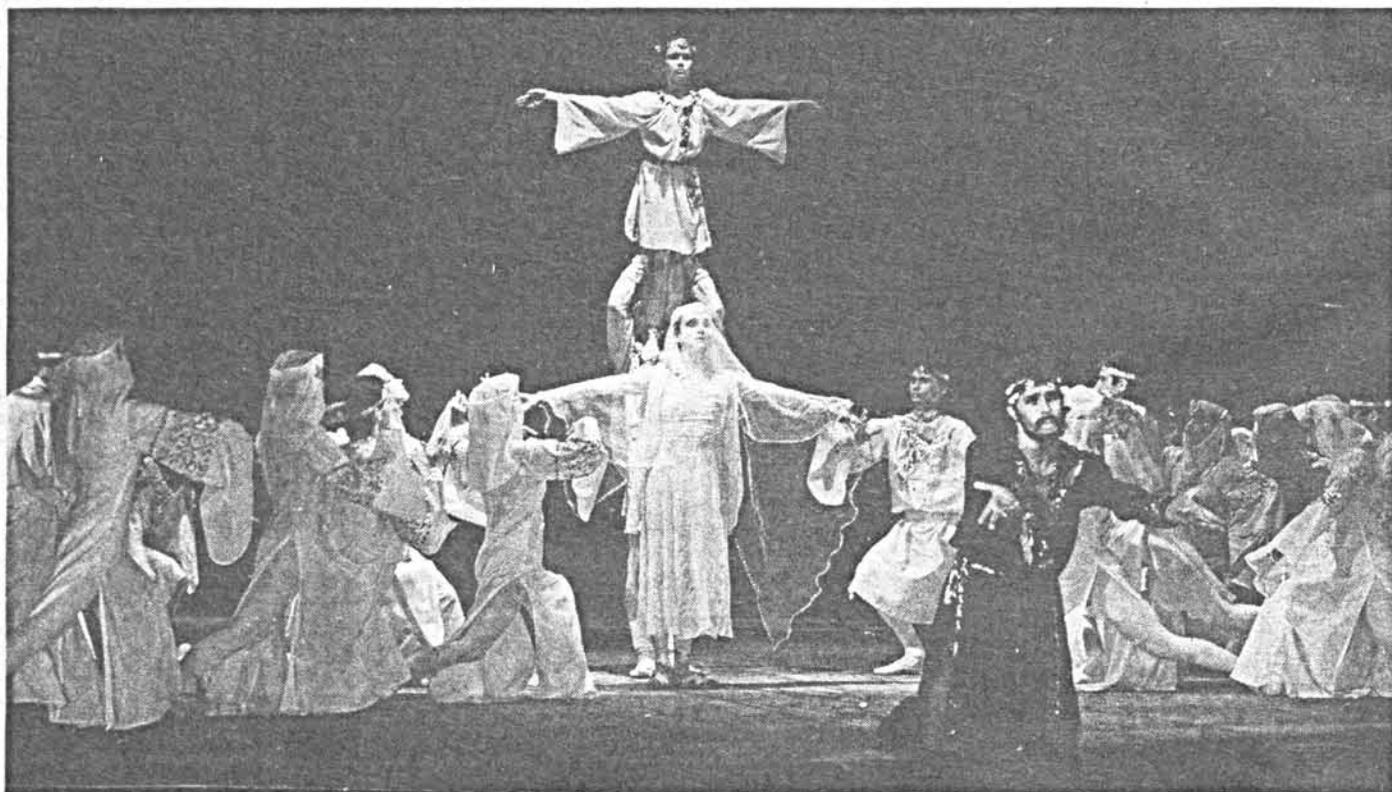
Служба грамадскіх сувязей і інфармацыі фонду распаўсюдзіла заяву аб тым, што выплата грантаў аднаўляецца. Значыць, мільёны долараў, выдзеленых на дабрачынныя мэты, трапяць па прызначэнні.

КОЖНАМУ, ХТО ШАНУЕ...

сваю родную, беларускую мову, карысна будзе пазнаёміцца з кнігай М. Цікоцкага "Стылістыка беларускай мовы". Хоць выдавецтва "Універсітэцкае" і выпусціла яе ў якасці вучэбнага дапаможніка для студэнтаў факультэта журналістыкі, яна, думаецца, прыдасца многім. І студэнтам-філолагам універсітэтаў і педагагічных інстытутаў, і настаўнікам сярэдніх школ. І ўвогуле — мала мову любіць, яе неабходна ведаць. М. Цікоцкі разглядае пьтанні тэарэтычнага і практычнага характару, што тычацца спецыфікі стыляў і асаблівасці выкарыстання сродкаў лексікі, марфалогіі і сінтаксісу беларускай літаратурнай мовы. Не абдызены ўвагай і мова, стыль сродкаў масавай інфармацыі. Не лішне нагадаць, што аўтар згаданымі праблемамі цікавіцца даўно, а гэтае выданне дапаможніка — другое, выпраўленае і дапоўненае.

БАГДАНОВІЧ ЁСЦЬ БАГДАНОВІЧ

Класік нашай літаратуры Максім Багдановіч пакінуў пасля сябе не так і шмат твораў, адрасаваных спецыяльна дзецям. Асаблівае месца сярод іх займае паэма "Мушка-зеланушка і камарык-насаты тварык", напісаная займальна, дасціпна. Нядаўна выдавецтва "Юнацтва" парупілася, каб маленькія маглі пазнаёміцца з гэтым цікавым творам. Паэма выпушчана асобнай кніжкай. А выдадзена яна так, што з паэмай-казкай М. Багдановіча з задавальненнем змогуць пазнаёміцца як тыя, хто добра ведае родную мову, так і хлопчыкі і дзяўчынкі, у якіх з засваеннем яе ўнікаюць пэўныя цяжкасці: тэкст пададзены не толькі ў арыгінале, а і ў перакладзе на рускую мову, зробленым І. Бурсавым.

Адкрытая для публікі генеральная рэпетыцыя (а па сутнасці, паўнаватарскі спектакль), два прэм'ерныя паказы (на другім прысутнічаў прэзідэнт краіны) — гэтага аказалася дастаткова, каб назваць новы спектакль падзеяй.

Зрэшты, грамадская думка ўжо выспела для таго, каб увасобіцца менавіта ў такое вызначэнне: "Падзея!" А хіба магло быць інакш, калі публіка — і фанаты Беларускага балета, і яго не сказаць каб зычліўцы — занудзілася ў трохгадовым чаканні гэтай прэм'еры? Дзіва што: чакалі нацыянальнага беларускага твора, якога з гадамі ўсё больш адчувальна бракавала сярод мастацкіх набыткаў, дасягненняў і адкрыццяў балетмайстра Валянціна Елізар'ева. Чакалі другога ўзыходжання на музычную сцэну Рагнеды — другога па ліку, але першага папраўдзе, пасля вядомай з гісторыі аднайменнай оперы рускага класіка мінулага стагоддзя

Аляксандра Сярова. Чакалі спавядальнага эпосу і драматычнай дынамікі ў новай працы кампазітара Андрэя Мдзівані, які зусім нядаўна, услед за ўражлівымі сімфанічна-харавымі палотнамі "Памяць зямлі" ды "Полацкія пісьмёны", выправіў у свет яшчэ адну самабытную сімфонію з хорам — "Паўночныя кветкі".

Чаканне змянілася першымі ўражаннямі: адбылася прэм'ера, вартая трох гадоў мазольнай ратайскай працы на гэтым творчым цаліку. Спектакль, які яшчэ да нараджэння атрымаў імя "Рагнеда" (нейкі час у рабочы перыяд зваўся "Анафемай") набыў больш абагульненую, існасную і метафарычную назву: "Страсці". Лібрэта належыць пастаноўшчыку — Валянціну Елізар'еву, музыкае кіраўніцтва ажыццявіў выдатны дырыжор Геннадзь Праватараў, сцэнаграфія — знаяга мастака Вячаслава Окунева, з хорам працавала мастра Ніна Ламановіч.

У гэтым шматнаселеным сцэнічным творы ззяюць і "зоркі" Беларускага балета Інэса Душкевіч, Таццяна Шаметавец, Венямін Захараў, Уладзімір Далгіх...

Паведамленне пра падзею сезона, якой наканавана ўвайсці ў гісторыю Беларускага музычнага тэатра дый усёй нацыянальнай культуры, можа засмуціць чытачоў сваёй лаканічнасцю. Таму звяртаемся да цярпліваці фанатаў балета — цярпліваці, праверанай трыма гадамі чакання гэтай прэм'еры, і аб'ячаем: праз нейкі час у "Ліме" будзе грунтоўны аповяд пра новы спектакль. А гэты "чудадзейны творчы сплаў" вымагае разгорнутага аповяду, бо ў ім — і Грэх, і Вера, і невідучая страсць, і празорлівая святасць, і ўсёпераможная Любоў. І чалавек. І — Бог...

С. БЕРАСЦЕНЬ

Фота Віт. АМІНАВА

Пашта

ШАНУЙ, ЯК ІМЯ ЎЛАСНАЕ!

Пацягнула так усклікнуць у сувязі з тым, што нядаўнае святкаванне 600-годдзя Міра і 500-годдзя мірскага замка паказала, як настольна замацоўваюцца ў афіцыйным ужытку тапанімічныя "набыткі" каланіяльнага мінулага Беларусі. А гэта шкодна для фарміравання правільнага светапогляду, нацыянальнай свядомасці маладога пакалення беларусаў, бо аддала ад гістарычнай першаасновы, ад родных каранёў. А яны ж, нашы карані, таксама і ў назвах нашых гарадоў і вёсак, вуліц і ўрочышчаў, рэчак і азёр. Назвы з'яўляюцца састаўным элементам гістарычнай памяці. А каланізатары ўсіх часоў імкнуліся на захопленых імі тэрыторыях сціраць гэтую памяць у насельніцтва, мадыфікаваць або мяняць мясцовыя назвы. Так, напрыклад, славыты Канстанцінопаль стаў Істамбулам, польскі горад Крулевец у немцаў іменавалася Кёнігсбергам. Вельмі вялікім скажэнням падвергіліся тапанімы Беларусі ў выніку многавекавага панавання тут польскіх і расійскіх асімілятараў. Не захавалася першапачатковай назвы ні адной нашай сталіцы. Навагарад стаў Навагрудкам, Вільню палякі называлі Вільно, а цяпер яна ўжо Вільнюс, а Менск стаў Мінскам. Перамены дасталі нават глухія вёскі. І працэс не спыняецца нават цяпер, нягледзячы на тое, што народ яшчэ захоўвае спрадвечныя назвы. Замест замацавання ў документах і сродках інфармацыі нашых сапраўдных назваў у адпаведнасці з мясцовым вымаўленнем сустракаем масавае ўжыванне знявечаных тапанімаў.

Сведчаннем гэтага якраз і з'яўляецца наша Міршчына. А напаміну пра гэта 600-гадовы юбілей. Па радзё і тэлебачанні гучалі скалечаныя назвы. Яны насялілі і прэсу. А выдадзены да юбілею мястэчка на пяці мовах "Мір. Турыстыцкі план горада" (Мн. 1994) з картаў усёй тэрыторыі былога Мірскага раёна не толькі выстаўляе свету (на пяці ж мовах!) напаказ многа тапанімічных плям каланіяльнасці Беларусі, але і ў пэўным сэнсе сцвярджае іх афіцыйны статус, замацоўвае для гісторыі, бо вядучая мова тут беларуская, што прыдае назвам характар аўтэнтычнасці. А між тым з 88 назваў, якія нанесены на карту "Ваколіцы Міра", аж 18 не адпавядаюць іх мясцоваму, беларускаму вымаўленню. На іх добра бачны ўсе спосабы, якімі

нявечацца беларускія тапанімы. Гэта і проста замена спецыфічнага беларускага гукна на іншы, у выніку чаго замест нашых *Дайгінава*, *Дайм-тайчына*, *Жайнёркавічы*, *Ярэміны* нам прапануюць *Далгінава*, *Далматайчына*, *Жал-неркавічы*, *Яромны*. Гэта і перанос націску з адпаведнай заменай фанетычнага вобліку нашай назвы. На карце маем не *Байцічы*, а *Болцічы*, не *Бярэзавец*, а *Беразавец*, не *Віша*, а *Ушб*, не *Крышыльшчына*, а *Крышыльшчыны*, не *Мядзвядка*, а *Мядзвядка*, не *Рап'ёва*, а *Р'ап'ява*. Парушаны і словаўтваральны воблік некаторых тапанімаў. З *Вдзярска* зроблена *Азёрскае*, а з *Трашчыч* — *Трышчыцы*. У некаторых назвах заменена нават этымалогія асновы, у выніку чаго маем нейкую *Абрыну* замест нашай *Вобрыны*, *Абцавічы* замест *Авіцэвіч*, *Бывавічы* замест *Буківіч*, *Вялётава* замест *Валётава*. Калі для некаторых назваў слаба прагледзецца сутнасць замены, як, напрыклад, *Авіцэвічы* (верагодна, ад літоўскага *avitis* — ягня) на *Аюцавічы* (аюц — выклічнік для праганання парасат), то *бук* з *быком* не зблытае нават неспыменны чалавек, і, зразумела, жыхары вёскі Буківічы не называюць яе *Бывавічамі*.

Такія перакручванні прыносяць не толькі гістарычна-культурную шкоду, але і практычную, бо ускладняюць камунікатыўную сувязь паміж людзьмі. Прыезджаму чалавеку мясцовы жыхар можа не паказаць дарогі на *Абрыну*, бо ён не зразумее, пра што пытаюцца. Ці, прачытаўшы "у в. *Буківічы*" арганізавалі своеасаблівы шпіталь ("Спадчына", N 2, 1995), чытач не знойдзе гэтай вёскі на памянёнай турыстычнай карце, бо там — *Бывавічы*.

Што ж датычыць назвы самога мястэчка-юбіляра, то гісторыя зліталася над ім, не замяніла літару *і* на *ц* а. Але пашэнціла толькі часткова, бо мор тут усё ж прайшоўся: не захавалася ні адной старажытнай назвы вуліцы. У самым *Міры*, адпаведна, на плане горадка вы не знойдзеце вуліц *Міранскай*, *Віленскай*, *Высокай*, *Жухавіцкай*, *Завальнай*, *Ігуменскай*, *Касцельнай*, *Падольнай*, *Татарскай*. У свецкі час яны перайменаваны ў 17-е *Сентября*, *Красноармейскую*, *Кірова*, *1-е Мая*, *Ленінградскую*, *Советскую*, *Пионерскую*, *Москов-*

скую, *Танкістов*. Дадаліся яшчэ *Октябрьская*, *Комсомольская*, *Звездная*, *Дружная*.

А сама назва *Мір*, абмежаваная для скажэнняў у зыходнай форме, ва ўскосных склонах і прыметнік ад яе ў эфіры і прэсе ідзе ў форме не адпаведнай мясцоваму вымаўленню, з пераносам націску. Замест прыродных жывых формаў, якімі карыстаецца мясцовае насельніцтва (ля *Міра*, у *Міры*, за *Міром*, *мірскі* замак, *мірскага* замка), чуюм па радзё, тэлебачанні і чытаем у газетах *Міра*, *Мірам*, *мірскага* замка і г. д. Такое "абкультураванне" мясцовых назваў у прынтэпе недапушчальна, бо для многіх тапанімаў яно можа быць смяртальным, як, напрыклад, сталася з *Рдашавічамі* ці *Алехнавічамі*, як ужыванне саветызму *Стаўбцы* замест сапраўднай назвы *Стубічы*. *Мір* і *Міршчына* толькі наглядны прыклад. Усю Беларусь даўня і новая гісторыя гэтакаса "апрацавала".

Прычына такога становішча вядома: асімілятарская палітыка тых, хто гаспадарыў на гэтай зямлі. Мэта — ізаляцыя малодшых пакаленняў ад гістарычнага гунту, манкуртызацыя насельніцтва.

Таму натуральна, што адраджэнскія сілы, якія гэта было і ў іншых народаў, ставячы задачу вяртання Беларускага народа да яго гістарычных каранёў, павінны клапаціцца і пра ачышчэнне нашай тапанімікі, як і анамастыкі ў цэлым, ад каланіяльнага бруду. На сённяшні дзень першачарговай павінна быць задача, каб тое, што ўцалела, у афіцыйных документах зафіксаваць у аўтэнтчнай форме, так, як само насельніцтва на месцах вымаўляе. Для гэтага неабходна, каб функцыянавала Дзяржаўная тапанімічная (ці анамастычная) камісія. А як настануць крыху лепшыя часы ў гаспадарцы рэспублікі, варта будзе ставіць і пытанне аб вяртанні многіх гістарычных назваў, як, скажам, для *Міра* тых жа старажытных назваў вуліц, бо што ж гэта за гістарычнае мястэчка са старажытным замкам без *Міранскай*, *Віленскай* і іншых першапачатковых назваў вуліц.

І. КРАМКО,
старшы навуковы
супрацоўнік АН Беларусі

Меркаванне

Напярэдадні правядзення выбараў у Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь і рэферэндуму прыхільнікі і праціўнікі беларускай адраджэнскай ідэі апынуліся ў далёка не роўным становішчы. Калі першым з-за нявыхаду газет дэмакратычнага накірунку быў цалкам перакрыты шлях да сэрца і розуму народа, дык другія, наадварот, такою магчымасцю карысталіся на поўную сілу.

У гэтай неспрыяльнай сітуацыі многія адраджэнцы падаліся ў рэдакцыі афіцыйных, урадавых газет, адпаведным чынам дастасоўваючы да іх патрабаванняў змест сваіх матэрыялаў, у надзеі хоць збольшага паўплываць на стаўленне людзей да выбараў і рэферэндуму. І аўтар гэтых радкоў з'яўнуўся ў адну з газет з рукапісам гэтага артыкула і быў прыхільна сустрэты. За пяць дзён да выбараў мне паведамілі, што артыкул у скарочаным выглядзе (з 8-й старонак — 4) падрыхтаваны да друку. Не хацелася пагаджацца, але іншага выйсця не было. Падумаў: усё ж нейкія слухныя парады да выбаршчыкаў захаваліся. Мой артыкул трапіў у паласу апошняга перадвыбарнага нумара газеты, але, як паведамілі з рэдакцыі, не ўтрымаўся на ёй з-за неабходнасці змясціць нейкія важныя афіцыйныя матэрыялы. Супакойлі тым, што надрукуюць напярэдадні выбараў у абласныя, раённыя (гарадскія) Саветы дэпутатаў. Ды — ізноў не атрымалася.

Вось і звяртаюся ў шануюны "ЛіМ". Калі не сённяшня, дык будучыя пакаленні павінны ведаць, як цяжка было сказаць народу праўду пра выбары і рэферэндум у афіцыйных СМІ. Да таго ж, узятая ў маім артыкуле праблема і зараз актуальная, бо наперадзе — новыя выбары дэпутатаў. Па маёй просьбе скарочаныя абзацы і радкі рукапісу друкуюцца ў "ЛіМе" адметным шрыфтам.

АЎТАР

Леанід Лыч,

доктар гістарычных навук, прафесар

МОЙ ПОГЛЯД НА ДЭПУТАТА

Беларусь напярэдадні вялікай падзеі — выбараў у Вярхоўны Савет рэспублікі. Самыя лепшыя і далёка не лепшыя людзі кінуліся ў вір змагання за заняцце высокага ганаровага месца ў гэтым прэстыжным органе. А якія ж людзі яму патрэбны? Хто ў ім можа прынесці найбольшую карысць беларускаму народу, які ў зусім нязручны час у чарговы раз стаў на шлях нацыянальнага Адраджэння?

Цяжкасці сённяшняга дня патрабуюць, каб наш дэпутат спаўна валодаў такой высакароднай чалавечай якасцю, як беларуская нацыянальная самасвядомасць. Прычым зусім неабавязкова, каб носьбітам яе быў толькі беларус. На шчасце, у нашым краі ёсць рускія, якія гатовыя абараняць яго інтарэсы ва ўзаемадзячынненнях з Расіяй, палякі — з Польшчай, украінцы — з Украінай, татары — з мусульманскімі краінамі, літоўцы... Таму ж карэннаму жыхару ці завітаўшаму да нас прадстаўніку іншага народа, якія пазбаўлены пачуцця беларускай нацыянальнай самасвядомасці, жывуць наднацыянальнымі, агульнапапулярнымі ці славянафільскімі інтарэсамі, у якіх ні грама беларускага, павінны перакрывацца ўсялякія шляхі ў дэпутаты, бо такія людзі не ў стане прынесці хоць якую-небудзь карысць нашай маладой, занадта кволай дзяржаве.

Нацыянальна свядомыя ў беларускасці людзі вельмі патрэбны для Вярхоўнага Савета, таму што для іх ва ўсіх жыццёвых сітуацыях агульнанацыянальны інтарэс даражэй за прыватны, асабісты. Яны ніколі не выкарыстаюць сваіх дэпутацкіх правоў дзеля ўласнай нажывы, не пагодзяцца з тым, каб аплата іх працы была ў некалькі разоў вышэй, чым у самых прэстыжных катэгорый інтэлігенцыі.

Людзей з належным узроўнем беларускай нацыянальнай самасвядомасці і раней і цяпер вызначае вялікая адданасць ідэі дзяржаўнага суверэнітэту. Для іх не было і няма большай здрады, большага злачынства, як нават самая нязначная спроба заградаць суверэнітэт уласнай дзяржавы якой-небудзь краіне. У цывілізаваным свеце заканадаўчы орган, яго дэпутаты — гэта самыя стойкія абаронцы нацыянальнага суверэнітэту. І чым больш тая ці іншая краіна з багатымі незалежніцкімі традыцыямі зведвае эканамічных цяжкасцей, тым больш пільна ахоўвае яна свой нацыянальна-дзяржаўны суверэнітэт, ведаючы, што страціўшы яго, ужо ніколі не выйдзеш з заняпаду. Таму той, хто ў

такой сітуацыі імкнецца ратавацца толькі з дапамогай суседзяў і нават згодны за дапамогу ахвяраваць часткай, а не дык і цалкам сваёй дзяржаўнай суверэннасцю, той вельмі нікчэмны палітык, небяспечны чалавек, які не мае права насіць высокае званне дэпутата. Не сакрэт, што ў папярэднім складзе дэпутатаў Вярхоўнага Савета было нямапа палітыкаў, якія глядзелі на дзяржаўны суверэнітэт Рэспублікі Беларусь, як на нейкую непатрэбчыну, якія зусім не верылі ў магчымасць нашай краіны самастойна выйсці з эканамічнага крызісу і таму не толькі нічога не рабілі дзеля яго пераадолення, а, наадварот, чакалі, калі не сказаць садзейнічалі пагаршэнню становішча ў надзеі, што гэта неабходна прывядзе да змянення колькасці прыхільнікаў беларускай незалежніцкай ідэі. Істотна праіграюць наша эканоміка, дзяржаўны суверэнітэт, калі і на гэты раз у дэпутацкі корпус трапіць шмат людзей, якія не вераць у рэальнасць дзесяцімільённай Беларусі самой выйсці з туліка, у які завялі яе слаба дасведчаныя ў пытаннях эканамічнага развіцця ці абьяквыя да яе лёсу палітыкі. Сусветная практыка дае шмат пераканаўчых прыкладаў, калі меншыя па тэрыторыі і колькасці насельніцтва, бяднейшыя на карысныя выкапні за Беларусь, але па-сапраўднаму нацыянальна незалежныя краіны выходзілі ішчэ з больш цяжкага становішча на шырокі шлях эканамічнага і духоўнага прагрэсу, трымаліся як роўныя з роўнымі ў сваіх ўзаемадзячынненнях з іншымі дзяржавамі, у тым ліку і развітымі ў індустрыяльных адносінах.

І раней і цяпер, і яшчэ больш у будучым на людзях з багатай беларускай нацыянальнай самасвядомасцю трымаліся, трымаюцца і будуць трымацца наша культура і мова, якія адыгралі вырашальную ролю ў фармаванні беларускай народнасці, беларускай нацыі. Цяпер, як ужо не раз здаралася ў мінулым, гэтыя этнаўтваральныя кампаненты знаходзяцца пад пагрозай поўнай дэфармацыі. Апошнім часам зроблены толькі пэўныя захады па адраджэнні, узбагачэнні фальклорных пластоў беларускай нацыянальнай культуры. Што ж датычыць яе прафесійных слаёў, у іх па-ранейшаму вельмі мала чаго нацыянальна беларускага. Сёння прафесійная культура Беларусі, за выключэннем мо толькі мастацкай літаратуры — гэта з'ява пераважна руская. Мала дзе знойдзеш такую краіну, як Беларусь, дзе б суадносіны паміж нацыянальным і іншана-

цыянальным у культуры так выразна складваліся і працягваюць складацца на карысць апошняга. Хто не разумее небяспекі такой з'явы, той, стаўшы дэпутатам, не будзе рабіць аніякіх практычных захадаў па выратаванні беларускай нацыянальнай культуры.

Мяне страшэнна непакоіць, што абсалютная большасць кандыдатаў, выступленні якіх удалося пачуць па радыё, не карыстаюцца адзінай дзяржаўнай на сёння мовай — беларускай. Калі гэта звязана з якімі-небудзь перадвыбарнымі тактычнымі прыёмамі, дык такое можна дараваць. Калі ж гэта выклікана няведаннем беларускай мовы, нежаданнем забеспячэння ёй рэальнага статусу адзінай дзяржаўнай, дык тут ёсць важкая падстава для глыбокага роздуму. Мы ж можам ізноў навывіраць у Вярхоўны Савет зусім "неписьменных" у беларускай мове людзей, якія замест абароны, прыняцця канкрэтных захадаў па пашырэнні сацыяльных функцый роднага слова беларускай будучы варагаваць з ім. Няцяжка спрагназаваць, у якім напрамку будзе весціся гэтае змаганне: калі дэпутаты папярэдняга склікання

нацыянальнай культуры, а ў нас яна знаходзіцца на заднім плане, з'яўляецца прычэпным вагонам да рускай. З ганебным беларускім феноменам: выступаць у ролі белай вароны ў цывілізаваным свеце ўжо не пагаджаюцца сотні тысяч беларусаў. А заўтра іх, несумненна, будучы мільёны. І вельмі недарэчна, калі такой заканамернай тэндэнцыі ў развіцці, сталенні беларускай нацыі не разумюць змагары за дэпутацкае крэсла ў Вярхоўным Савете.

Сёння беларуская мова — люстэрка дачыненняў кожнага жыхара нашага краю да яго лёсу. Не ведаць, не любіць, не карыстацца ёю кандыдатам у дэпутаты — гэта абраза для дзесяткаў пакаленняў беларусаў, што праз велізарныя пакуты і здзекі данеслі да нашых дзён мілагучнае матчынае слова. Я проста не сустракаў людзей, якія, добра валодаючы ім, былі б дрэнна падрыхтаванымі спецыялістамі ў сферы сваёй прафесійнай дзейнасці ці абьяквымі, варожымі да нацыянальнага суверэнітэту Беларусі. У гэтым мяне моцна пераканалі і слухныя выступленні беларускамоўных дэпутатаў папярэдняга складу Вярхоўнага Савета.

Цяжкасці сучаснага нацыянальна-культурнага Адраджэння абумоўліваюць неабходнасць абрання ў вышэйшы заканадаўчы орган асоб беларускай нацыянальнасці, ураджэнцаў нашага краю з абавязковай беларускай нацыянальнай самасвядомасцю. Бо толькі яны ў стане вырашыць гэтую велізарную гістарычную важнасці задачу. Выбаршчыкі не памыляцца і тады, калі выкажуць свой давер такім кандыдатам у дэпутаты, з ліку рускіх, як рэктар Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта Леанід Ціханаў, навуковец Алег Трусаў, ды і наогул прадстаўнікам іншых нацыянальнасцей нашай краіны, якія з вялікім разуменнем ставяцца да беларускай Адраджэнскай ідэі, не цураюцца роднага слова карэннага насельніцтва. Такім людзям у нас не раз давалі магчымасць вырашаць лёс беларускага народа. Нашто ўжо большавікі моцна прытрымліваліся класавага прычэпу пры ўкамплектаванні наменклатурных пасадак, але і тыя павінны былі адысці ад яго пад напорам беларусізацыі. Сам першы сакратар ЦК КП(б)Б Вільгельм Кнорын нічога не бачыў заганнага ў тым, што, шукаючы чалавека на кіруючую пасаду, "які ведаў бы мову (маецца на ўвазе беларуская. — Л. Л.), прыходзіцца выпусціць з-пад увагі яго сацыяльнае становішча" (Кнорын В. За культурную рэвалюцыю. Мн., 1928, С. 76). Дык чаму ж сёння мы не павінны аддаваць перавагу тым кандыдатам у дэпутаты, якія добра ведаюць беларускую мову? Яе ж стан у дзесяткі разоў горшы, чым у часы В. Кнорына.

За такое падкрэсліванне ролі беларускасці для будучых дэпутатаў мне могуць запыраць спасылкамі адваротнага парадку з практыкі многіх дэмакратычных, цывілізаваных краін, дзе і сапраўды часам у вярхоўны заканадаўчы орган абіралі шмат прадстаўнікоў некарэннай нацыянальнасці, і яны вельмі плённа працавалі дзеля росквіту сваёй другой радзімы.

Згодзен, такія факты мелі месца ў сусветнай практыцы. Але ж то былі краіны не толькі дэмакратычныя і цывілізаваныя. Яны вызначаліся яшчэ і высокім узроўнем нацыянальнай самасвядомасці асноўнага этнасу, адсутнасцю ўсялякіх пагроз для існавання і развіцця яго роднай культуры і мовы. Вось калі б і ў нас існавала такая спрыяльная, спакойная сітуацыя, можна было б і не ўздзімаць пытання аб неабходнасці насычэння складу дэпутатаў Вярхоўнага Савета сапраўднымі абаронцамі беларускага ідэалу. Цалкам падзяляю выказаную народным паэтам Беларусі Нілам Гілевічам думку ў адным са сваіх інтэрв'ю, што "усе дзяржаўныя мужы, кіраўнікі дзяржавы, і самыя высокія, і ўсіх іншых узроўняў і рангаў, павінны быць нацыянальна свядомымі людзьмі". Гэтай высакароднай якасцю яшчэ ў большай ступені павінны быць надзелены дэпутаты Вярхоўнага Савета, за службу якіх будуць ацэнены нашчадкамі толькі па тым, што імі каляста з зроблена для ажыццяўлення не якойсьці аморфнай агульначалавечай, агульнаславянскай, а звычайнай, прыземленай беларускай ідэі.

Як і ў кожнага выбаршчыка, у мяне, вядома, ёсць і іншыя меркаванні адносна таго, каго трэба паслаць у парламент нашай краіны. З найбольшай асцярогай, (Працяг на стар. 12)

ЛЕЎ САПЕГА — ШЫЛЕРАЎСКИ ГЕРОЙ

Менавіта гэтак сцяврджэнне Л. Баршчэўскага найперш прыцягвае ўвагу ў трэцім нумары часопіса "Спадчына". Аказваецца, "калі 9 траўня 1805 года вялікі нямецкі паэт, драматург і мыслер Фрыдрых Шылер назаўсёды стуліў вочы, на ягоным стала засталіся ляжаць фрагменты з новай, няскончанай гістарычнай драмы, што мелася стаць працягам цыкла гістарычных драм, распачатага ў 1782 годзе..." Гэта драма "Дзмітрый". Былі напісаны толькі першая дзея ды некалькі сцэн другой... Акурат у першай дзеі і з'яўляецца Сапега — выдатны беларускі нацыянальны дзеяч. Урыўкі з гэтай няскончанай драмы ў перакладзе Л. Баршчэўскага і прапануе ўвазе чытача "Спадчына". Дарэчы, Л. Баршчэўскі пры гэтым выказвае, думаецца, слушную думку: "Мяркую, што няскончаная драма вялікага нямецкага пісьменніка магла б увайсці ў праграму вывучэння літаратуры ў сярэдніх школах і ВНУ — так, як гэта ўжо зроблена ў Беларусі гуманітарным ліцэі".

Сярод іншых матэрыялаў — "Яшчэ да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных ліцвінаў" П. Урбана, "Пра Аляксандра Уласава" В. Ніжанкоўскай, "Беларуская прыватная геральдыка" А. Цітова, "Адроджаны касцёл" А. Глябовіча, "Функцыі хору: вопыт практычнага асэнсавання ў беларускім тэатры" В. Раціцкага, "Успаміны" Я. Кіпеля, "Станіслаў Булак-Балаховіч" А. Чобата, "Судовы працэс Антонія Тызенгаўза" С. Паўловіч і іншыя.

ДРУГІ ЗБОРНІК НЯСВІЖСКИХ АЎТАРАЎ

Год назад у Нясвіжскай узбуйненай друкарні пабачыў свет літаратурны альманах "Пром і сэрцам з Нясвіжам", падрыхтаваны аддзелам культуры райвыканкама і раённай арганізацыяй Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. А сёлета аматары мастацкага слова атрымалі магчымасць набыць новы зборнік "Нясвіжскія вытокі", у якім змешчаны паэтычныя творы дзевяці мясцовых аўтараў.

Уступны артыкул да выдання напісаў лаўрэат Літаратурнай прэміі імя А. Куляшова Мікола Маляўка, які, дарэчы, некаторы час працаваў на Нясвіжчыне. З цікавасцю чытаюцца вершы Міхася Сазончыка, Міхася Валасевіча, Івана Пракарыны, Міхася Валько, Віталія Барадзіна. Хочацца верыцца, што ўсе яны знойдуць свайго чытача.

Шкада, што ў зборніку няма вершаў Наталлі Валочнік, Галіны Макаўчык, Аksamы Шкред, Людмілы Гасцілі і іншых аўтараў папярэдняга зборніка. Няўжо яны па ўласнай ініцыятыве сымлі з паэтычнай дыстанцыі?

Уладзімір КОБРЫН

РАЗДЗЕЛАМ "ФІЛАЛОГІЯ"

адкрываецца шосты нумар часопіса "Роднае слова". У артыкуле "Лёгка крокі на вузкай сцяжынцы..." В. Максімовіч разглядае верш П. Броўкі "Пахне чабор". Да творчасці В. Зуёнка звяртаецца У. Гіламедаў — "І ўсіх працягаў я — пачатак". У цэнтры увагі В. Шымановіч аповесць-казка З. Бядулі "Сярэбраная табакерка" — "Мы з табою вечна жыць будзем..." Я ў беларускай паэзіі адлюстравана тэма лета, разважае ў артыкуле "Гарыць зямля ад фарбаў летніх..." А.Беліскі. Змешчана заканчэнне артыкула Г.Няфайнай "Каб людзямі звацца...", артыкулы В. Маісеенкі "Дзе сіла не зможа — трава дапаможа. Міфалагічная аснова некаторых батанічных назваў", Ж. Селюжыцкай "Як буду жаніцца, то паслы прыйшоў да цябе..." З назіранняў над васяльнай тэрміналогіяй".

Васіль Быкаў у творчасці беларускіх мастакоў — тэма артыкула Л. Царовай "У трывозе чалавецтва". Гэты матэрыял, а таксама публікацыі Н.Бунцэвіч "Плыла радзіма над вачыма..." (пра песню "Еўфрасіня" Л.Дранько-Майсюка і А.Балотніка), Т.Шамякінай "Міфалагічныя формы шлюбу", А. Хатэнкі "Русалкі, уладарніцы расы... Духоўны сэнс вяснова-летніх звячяў і абрадаў", Т. Габрусь "Залатое колца сталіцы" аб'яднаны ў раздзеле "Культура Беларусі".

У раздзеле "На ростанях" Л. Давідоўская расказвае пра выстаўку "Янка Купала — Прарок Адроджэння", М. Пратасевіч — пра песні паводле твораў П. Броўкі, В. Міцкевіч знаёміць з маці Якуба Коласа.

Не так і багата ў нас пісьменнікаў, якія паспяхова спалучаюць у сабе не адзін, а некалькі літаратурных талентаў. Вядомасць і аўтарытэт у пісьменніцкіх колах Уладзіміра Паўлава шмат у чым базуецца якраз на гэтай характэрнай асаблівасці. Ён — знаны паэт, арыгінальны празаік, цікавы перакладчык. Да таго ж з'яўляецца сакратаром Саюза пісьменнікаў, а гэта пасада, як вядома, вымагае і іншых талентаў...

Гэтая размова адбылася пэўны час таму; тычылася яна не толькі аспектаў уласна літаратурнай творчасці, але і праблем духоўна-мастацкага жыцця, грамадскага развіцця Беларусі.

М. М.

"ГАСПАДАРЫЦЬ У СВАЁЙ ХАЦЕ"

ГУТАРКА З УЛАДЗІМІРАМ ПАЎЛАВАМ

— Уладзімір Андрэвіч, калі ласка, колькі слоў пра свой прыход у літаратуру. Я ведаю, ён досыць тыповы для прадстаўнікоў вашага пакалення, тым не менш, шматлікім чытачам, прыхільнікам вашага таленту цікава і карысна будзе ведаць, як вы сталіся пісьменнікам, якія фактары паспрыялі вашаму творчаму станаўленню.

— Так прынята, што творцы, вялікія ці малыя, на сябе не спасылаюцца. Не буду і я, хоць вымушаны паўтарыць тое, пра што пісаў у аўтабіяграфіі "Бяру свой род". Я — дзіця ваеннага часу. Пасталенне і разуменне свету ў тыя гады ішло вельмі шпарка. Тым, хто ваяваў, залічваюся год за тры. Калі прымяняць такі каэфіцыент да нас, дзяцей, то я не ведаю, колькі гадоў трэба было б даваць. Ды і ніхто не скажа. Мы не маглі (па ўзросце) абараніць самі сябе, але кожны раз маглі быць спалены, кінуты з плоскага нямецкага штыка праз акно ў палаючую хату, падарвацца на міне, памерці ад тыфу, згінуць у блакадзе, задыхнуцца ў абваленай зямлянцы... Нашымі цацкамі былі дэталь са збітага нямецкага самалёта, баявыя патроны, "макароніны" артылерыйскага пораху, процівагазы, магніевыя шарыкі і шмат чаго іншага з ваеннага рыштунку. Самай распаўсюджанай гульні — гульня ў вайну. Мне расказваў Уладзімір Содаль, што ў іх у Мормалі, дзе фронт стаяў дзевяць месяцаў і ішлі так званыя баі мясцовага значэння, было столькі набіта танкаў — нашых і нямецкіх, што, як адкацілася вайна далей на захад і яшчэ не пасцягвалі металалом, у гульніх у вайну кожны хлапчук меў свой танк.

Услед за дарослымі мы адчувалі страх небяспекі, і, я сказаў бы, адчуванне наша было вастрыяшае. Зноў жа таму, што самі не маглі абараніцца. Абаронай былі добрая схованка, маскіроўка, здольнасць абхітрыць ворага. Бацька мой, Андрэй Максімавіч, маладым чалавекам раскулачваў, быў камуністам, старшынёй калгаса "Ударнік" у Замошшы. Асуджаны на два гады, капаў Волгаканал у Рыбінску, потым працаваў старшынёй Дарасінскага сельсавета. Першыя год-два вайны хаваліся мы па чужых зям-

лянках, не начавалі дома. Мы — гэта мама, у недалёкім мінулым круглая сірата, і яе дзеці: тры сястры і я. Большай вострым гадоў, меншай паўтара... Але я захапіўся перакладам таго, пра што напісаў у аповесці "Яж-ліха". Пытанне было трохі інакшым.

Дык вось, нас, дзяцей вайны, здаецца, нічым здзівіць было нельга. Кожную раніцу мы чулі пра навіны: там спалена вёска, у Слуцку на базары была аблава і некага з замошшаў схалілі, на Урэччы расстрэлялі нашых Ігната і Данілу за тое, што іх аднафамілец і наш жа замошшац Іван, выпіўшы графін самагонкі з былым аднакурснікам, а цяпер начальнікам урэцкай паліцыі, па заданні партызан стукнуў яго між вачэй малатком; недзе пад Загаллем у блакаду маці задушыла сваё дзіця, каб не плакала і плачам не выдала людзей; начальнік Старобінскай паліцыі Логвін які не забіўшы чалавека не мог сесці есці, разадраны партызанамі на дзюво сагнутых і адпущаных бярэзінах; партызаны ў Застарыні расстрэлялі на могілках маці і дачку, спачатку паздэкаваўшыся з іх... Здзіўляла — і, відаць, не толькі мяне, — што на зямлі, акрамя вайны, было іншае жыццё...

У 44-45 навучальным годзе, як і мае ровеснікі-пераросткі, я скончыў першыя два класы. І вось былі партызан Іван Трахімавіч Новік чытае нам пасля ўрокаў кнігу Даніэля Дэфо "Рабінзон Круза". Што там тыя танкі або макарончаты ці пясцінчаты артылерыйскі порах, падлечанка з кулі ці высечаны з нямецкай каскі ножык? Во дзе жыццё, прыгоды, найцікавейшы свет! Слухаеш з раззуреным ротам, чутно, як у класе ляціць муха, і шкада, вельмі шкада, што працяг пачуеш толькі заўтра. Бо кніга адна, як і адзін буквар на клас, і сшытак, зроблены з газет, і торбачка, пашытая з палатна. І над усім неадольнае: вось бы вырасці і самому напісаць падобную кнігу! З таго часу і жыве такое жаданне, і я ніколі яму не здраджваў. Яно, гэтак жаданне, мабыць, ад вялікага кантрасту паміж смерцю і казачным светам, паміж рэальнасцю і нечым загадкавым, амаль міфічным. Есць, ёсць свет і не такі, у якім мы жывём! Паглядзець бы на яго, дакрануцца, самому расказаць пра яго іншым!..

— Мяне даўно не адпускае наступнае пытанне. Згадзіцеся, Уладзімір Андрэвіч, наша мясцовасць — сучасныя Любаншчына, Глушчына — як гэта ні крыўдна, не такая і багатая на літаратурныя таленты. Ва ўсякім выпадку — у параўнанні з некаторымі іншымі рэгіёнамі, якія далі нацыянальнай літаратуры шэраг выдатных імёнаў, — той жа Ушаччынай, Уздзеншчынай. Як вы думаеце, з чым гэта звязана? Тут ёсць нейкая заканамернасць?

— Да згаданых Ушаччыны і Уздзеншчыны дадаў бы даваенную Слушчыну, цяперашнюю Давыдгарадчыну. Або вазьміце ня-

даўнюю Ганцавічыну. Бог паслаў туды пасля вайны віцэбачына Васіля Праскурава. Васіль Праскураў, дэмабілізаваны воін, стаў рэдактарам раённай газеты, пры якой працавала літаб'яднанне. Услед за Праскуравым сталі членамі Саюза пісьменнікаў Віктар Гардзей, Міхась Дубянецкі, Уладзімір Марук, Аляксей Каско, Іван Кірэйчык. Або вазьміце Стаўбцоўскі раён. Адтуль Пятрых Далідовіч, Аляксей Рыбак, Аляксей Гянкевіч, Казімір Камейша, Яўген Хвалей, Іван Рубін, Уладзімір Мархель, з самой Коласавой Мікалаеўшчыны — Мікола Маляўка, Аляксей Камароўскі, Ніна Загарэўская. Так што, думаю, заканамернасць ёсць. Гэта як у вялікай сям'і, калі большыя дзеці памагаюць гадаваць меншых.

Маё Замошша на памежжы стэпавай Слушчыны і першых пералескаў Любаншчыны, яшчэ, можна сказаць, у нашай мясцовасці не дужа палеская. Мы таксама можам сяго-таго назваць, і не з апошніх. Напрыклад, Фёдара Янкоўскага, Аркадзя Марціновіча, Сяргея Грахоўскага, Івана Муравейку, Ніну Маеўскую. І ўсё ж, і ўсё ж трэба з вамі згадзіцца. Любанскі раён больш вядомы Героямі Савецкага Саюза — даваенным (за вайну з Фінляндыяй) Паўлам Алейнікавым і героем Айчынай Захарам Лышчэнем, а таксама Міхаілам Рагоўскім, поўным кавалерам ордэна Славы. Акрамя таго, Любаншчына вядома добрым дзесяткам Герояў Савецкай Працы, найбольш — нашымі бацькамі, у якіх ад працы паскраваны пальцы, хоць яны не маюць ніякіх узнагарод. Нямаюць вайскоўцаў высокіх званняў, вучоных, мастакоў, дактароў і іншых знакамітых людзей. Мае ровеснікі таксама імкнуліся ў свет, у людзі, цягнуліся да працы і ведаў, каб, мажліва, сцвердзіць сябе менавіта там. Мой бацька, напрыклад, гаварыў мне: "Ідзі працаваць плугавіком, бо з твае пісанніны я хлеба есці не буду". Ці не так думалі і астатнія?

Акрамя таго, "літаратурныя" рэгіёны там, дзе гаспадарыць у сваёй хаце свая гаспадыня — беларуская мова. У тым і галоўная заканамернасць, не здымаючы з

ПАЯДНАЦЬ ДЗВЕ СТЫХІ

ных беларусаў з іхнім памкненнем сцвердзіць сябе ў свеце і часе.

Заспявала на вяселлі песню маці.

Нейкі хлюст мне крыкнуў:

— Может, хватит?

Пацягнула за рукаў суседка:

— Хопіць...

Песню маёй вёсці хто падхопіць?

Мне даводзілася чуць, як хораша спявае Ніна Гарагляд, які па-вясковому магутны, адкрыты і чысты яе голас. Такія галасы, бадай, толькі на Палессі, дзе вядуць песню з падгукваннем, каб рэха далёка разносіла галасы над лясою ды балотнаю прастораю.

Паэтка жыве ў райцэнтры вельмі блізка да нягодаў сяла, таму шчыльным смуткам і лубоўю напоўнены яе вершы, прысвечаныя вяскоўцам: "Раніца", "Неперспектыўная вёска", "Сустрэча з домам", "Хутарок" і іншыя. Ніну Гарагляд вельмі турбуе тое, што моладзь страчвае даўнейшыя традыцыі і леп-

шыя духоўныя якасці, уласцівыя беларусам, а гэта азначае страту нацыянальнай адметнасці, душы, светапогляду. А калі адвечная сялянская праца робіцца абьякава, дык і вынікі яе не могуць радаваць. Песень ужо не чуваць ля ракі. Змеркне — хаты ўсе на замкі. Калі усхліпне ў вёсцы баян, Кажуць, п'яны іграе Іван...

Праўдзіва і прачула гуцаць радкі пра дзетдомаўскае маленства аўтаркі: Строем ішлі у кіно інтэрнатаўцы. Кпіла з нас дзятва: "Інкубатарцы!" Спраўды, паліго і абутак — Усё аднолькавае. Нават смутак, Што рэжа нажом нас іржавым. Дзеці мы не сям'і, а дзяржавы.

З перажытага ў маленстве вынікае душэўны боль за немаўлят, ад якіх адмаўляюцца маладыя жанчыны. Верш "Падкідыш" — гэта не заклік да маральнасці, а ціхі плач Берэгіні над

рахунку папярэднія нашы заўвагі.

— Мастацка-творчы акт, святая святых... Несумненна, у кожнага ці амаль кожнага з пісьменнікаў ён мае сваю спецыфіку. Як вы пішаце свае творы? З чаго ўсё пачынаецца, якія этапы праходзіць і г. д.?

— У маладзейшыя гады пісаў пераважна тады, калі прыходзіла натхненне. Асабліва вершы. Не мог сесці вось так сабе, нібы запраграмаваны, напісаць верш пра тое і тое. Калі душа спявала, калі некаму была неабходнасць адкрыць душу. Яно і цяпер гэтак. Але ўжо з-за таго, што ёсць неабходнасць адкрыць душу, калі яна не можа маўчаць не ад радасці, а ад болю. За тую ж мову, за несправядлівасць, патантані край, амаль памёрлую вёску, з-за непавягі да старога чалавека, з-за недалёкага мяшчанскага выскоўля: "каб нас перамаглі немцы, то мы жылі б цяпер, як у Германіі". У свой час глядзеў у кінатэатры "Октябрь" (можа, калі стане іншай назва?) кінафільм Тэнгіза Абуладзе "Пакаянне". Выдатны фільм, публіцыстычны, вобразны, балючы. Вось гаворыць чырвоны "прарок", і тут прабівае водаправод і фантаны вады ўздымаюцца ўгару. Вось на доўгай-доўгай платформе сабраны людзі — старыя і малыя, жанчыны і мужчыны. Ці не сваны гэта, якіх Сталін намерыўся вынішчыць? Вось у храм заязджае бонза на кані. Вось тартак манатонна і доўга пілеу бярвенне. Яно прыйшло з далёкай тайгі. На зрэзе бярвення імёны, імёны, імёны... Іх трушчыць пілапрама, толькі сыплецца безупынна пілавінне. Ляціць, быццам патрушчаныя косці. І то там, то сям у асветленай мільганнем экрану зале падымаюцца са сваіх месцаў маладыя людзі і выходзяць. Хто раней, хто пазней — хто колькі выседзеў. Няўжо вы не разумееце, няўжо вам не баліць? Паглядзіце і зразумейце: у такіх умовах мы жылі, гэта пра нас, вашых бацькоў, дзядоў. А наперадзе была яшчэ ж вайна і нараджэнецца верш неабавязкова з першай страфы, нават радка. Хутэй наадварот, з канца, ад той думкі, якую хочаш давесці. Так, прынамсі, у мяне. З прозай больш складана. Трэба ўсё прадумаць і тады толькі брацца за пяро. А там іншы раз (гэта падкрэсліваў і Мележ) ужо герой выдзе пісьменніка і часта невядома, куды выведзе.

— На вашу думку: якія якасці павінны заключаць у сабе творчасць буйнога пісьменніка? З якімі прынцыпамі і крытэрыямі трэба падыходзіць да яе асэнсавання?

— Буйны пісьменнік ад нас астатніх вылучаецца, па-першае, буйным талентам. Каму больш дадзена, з таго больш і спытаецца. Яму — дарэчы, як і кожнаму самастойнаму пісьменніку — нельга некаму прыслужваць, інакш вялікі талент загіне, не падазраючы, што такім нарадзіўся. Больш народных павінен стаць ягоным болам. Прыкладам тут служыць творчасць і грамадзянская неабыхавасць Васіля Быкава. Калі інакш, то вялікі пісьменнік не абудзецца, колькі б кніг ён ні напісаў. У іх не будзе праўды. Трэба мець талент распарадзіцца талентам. І яшчэ. Кожны пісьменнік павінен хоць на крок ісці наперадзе часу. Геній жа, кажучы, павінен быць пракокам.

— У якім напрамку ці напрамках, на ваш погляд, пойдзе развіццё беларускай

паэзіі ў бліжэйшыя дзесяцігоддзі?

— У кожнай справе, асабліва ў творчасці, прагназаваць складана. У творчасці, мабыць, наогул немагчыма. І ўсё ж бачыцца мне развіццё беларускай паэзіі ў бліжэйшыя дзесяцігоддзі (прынамсі, адно-два) пад знакам узмацненай беларускасці. Чаму? Ды таму, што будзе выплываць, нібы вада, якую доўга стрымлівала плаціна, наша набалелае, абражанае і зняважанае, занябанае і стаптанае нацыянальнае пачуццё. Працяваючы руку на сяброўства ўсім, хто без зброі і прыхаванай пяці, мы будзем адраджаць сваё, каб паказаць перад светам, хто мы і чаго варты, якая наша зямля, якія цудоўныя людзі нашы. Гэта нельга гаварыць абыхава, праз зубы, а на ўвесь голас, узнёсла і без фальшы. Спадзяюся, што і скажаць будзе каму, хоць і сёння ў нас шмат цудоўных паэтаў.

— Уладзімір Андрэвіч, як вы ставіцеся да тых працэсаў, якія адбываюцца зараз у нашым грамадстве?

— У асноўным, балюча. Нельга шкадаваць таго, што будавалася на крыві і касцях, падмане, непавазе да думкі і жыцця чалавека. Хіба ж мог "звышчалавек", якім лічыў сябе партыйны бонза, шанаваць пазіцыю іншага? Не, бо бачыў у гэтым канец свайго панавання.

Камуністычная партыя мела ў аснове сваёй хрысціянскія пастулаты. На паперы — у праграме і статucie. А на справе хлусіла ад нізу да верху. А на хлусні нічога не трымаецца...

Балюча, што цяпер, як і раней, шмат вакол злодзеяў, якія гавораць адно, а робяць другое. Балюча, што як не ўмелі толкам дамагацца свайго, так і не ўмеем. Баліць за прысвоеную працу людзей. Маю на ўвазе абмен грошай, увядзенне купюр новага ўзору былым урадам былога СССР. Баліць за тых "тутэйшых", што на паўсагнутых каленях паўзуць падставіць не толькі сваю шую, а шую цэлага народа, цэлай краіны пад чужое ярмо. Баліць, што, умеючы рабіць, не робім, а спекулюем, перапрадаём чужое. Баліць за неабароненасць літаратараў і наогул за культуру, якая, як і раней, фінансуецца ў апошняю чаргу. Баліць, што грамадства бясільна супраць бандытаў, а яны ёсць нават у дзяржаўных структурах. Адным словам, баліць за Беларусь, за абыхавасць беларуса, які дасюль не пачуваецца гаспадаром у сваёй хаце. Пабудзі сярэднаны літоўца, эстона, грузіна, французца, немца — каго хочаш, і спытай, хто ён, і кожны назаве сябе тым, хто ён ёсць. Ці скажаш так пра беларуса?!

— З якімі праблемамі сутыкнуліся вы на пасадзе сакратара Саюза пісьменнікаў?

— Праца з людзьмі няпростая заўсёды, а з людзьмі творчымі тым больш. Праблем, вялікіх і малых, хапала і раней, а цяпер іх увогуле не пералічыць. А каб быць кароткім у адказе, нагадаю: нашым папярэднікам (па прынцыпе — калі густа, калі пуста) даводзілася дзяліць тое, што выдзялялася дзяржавай. Цяпер спачатку трэба зарабіць, каб нешта падзяліць.

— Што б вы маглі сказаць пра нашу маладу літаратуру?

— Больш менш роўная, у цікавых пошуках сучасных форм, асваенні гарадской тэматыкі, у непрымальнасці фальшы. Хацеў бы засяраваць некаторых маладых твораў ад паспешнай пераацэнкі зробленага ў літаратуры пісьменнікамі ранейшых пакаленняў. Бо гэта прывядзе да формулы "Я і Купала". У тупік, да самавыраджэння. Мы гэта праходзілі...

Гутарку вёў Мікола МІКУЛІЧ

долю пакінутага дзіцяці.

Народныя песні не маюць аўтараў, але ў большасці яны спяваюцца ад імя жанчыны: напэўна, і складаліся жанчынамі. Аднастайнасць працы прымушала сялянак уносіць у будзённасць элементы святочнасці, абрадаваць, чароўнага дзеяння, бо зробленае без душы не прыносіла плёну. Пралі, ткалі, жалі — усё пад песню. А як жа яшчэ можна было выліць душэўны боль з-за нешчаслівага каханна ці няўдалага замужжа, дзе, як не ў песні, пажаліцца на злосную мужаву радню, на свой смутак па роднай дамоўцы і бесклапотнай маладосці? Паэзія Ніны Гарагляд ад гэтай жа па-народнаму здаровай прагі вызваляць душу ад пакут праз песню. Вершы ўнікаюць міжвольна, як дыханне, як само жыццё:

Мае вершы — быццам слёзы.

Знікнуць. Раптам напльвуць.

Лірычная гераіня твораў Ніны Гарагляд аптымістычна глядзіць на цяперашняе наша бядоўнае існаванне, бо жывіцца духоўнасцю, якая кансерватыўна захоўваецца народам. І як бы ні стараліся русіфікатары, паланізатары і яшчэ невядома хто, беларус падсвядома, нават не жадаючы гэтага, застаецца сам сабою са сваёй працавітасцю,

талерантнасцю, гасціннасцю і невынішчальнай мяккай гаворкаю.

Калі адчую, што слабею,
Што слоў для песні не стае,
Тады ў зялёны нерат грэблі
Я гуслі пакладу свае.

І хай сумуюць рукі-голле,

Я зманнай волі ім не дам.

А да людзей пайду. У поле.

І навучуся песні там.

Мае нататкі — не спроба крытычнай ацэнкі творчасці Ніны Гарагляд, а чытацкі водгук на добрую падзею — з'яўленне яшчэ адной кнігі паэзіі, пра якую дбайна парупіліся выдавец Георгій Тамашэвіч, рэдактар Алякс Каско, мастак Васіль Ількіў. Фінансваў гэтае выданне Камянецкі райвыканкам (на жаль, фундатарам-камерсантам, прынамсі, берасцейскім, пакуль бракуе густу, і яны падтрымліваюць шэрае і нецкавае). Хочацца пажадаць усім нам, чытачам, пісьменнікам і выдаўцам, каб добрыя кніжкі хутчэй і часцей з'яўляліся на свет.

Зінаіда ДУДЗЮК

г. Брэст

НАЎСЛЕД І НАПЯРЭЙМЫ СОНЦУ

Уранку я выйшаў з дому
і ўвесь дзень ішоў
у кірунку да сонца.
Якім супярэчлівым аказаўся
мой шлях!..

А. РАЗАНАЎ

Цень сонца? — недверліва пацісне плячамі чытач. Маўляў, не нова гэта — назвы-аксюмараны накіштал гарачага снегу, чужой бацькаўшчыны ці свята пчалы. Звычайнае пазычнае красамоўства, чарговая выдумка мастака-летуценніка. Паводле вядомай мадэлі гэтка арыгінальнае словазлучэнне можна ўтвараць бясконца, усё залежыць ад фантазіі аўтара: халодны агонь, квадратнае кола, храм без бога і г. д.

У выпадку з сонечным цемем, здаецца, не ўсё так проста. Паводле тэорыі Аўраама Мікаэля Айванхава "святло — дух жывы", звыклае для нас сонечнае святло не ёсць тое святло, пра якое гаворыцца ў Евангеллі. На пэўнай адлегласці ад бачнага сонца знаходзіцца сонца нябачнае, якое й пасылае сваю энэргію нашаму сонцу як бы на перапрацоўку. Апошняе з нябачнага энэргіі ўтварае знаёмае нам усім святло й выпраменьвае яго на зямлю. У балгарскай мове ёсць нават два азначэнні святла (духоўнае, нябачнае — *виделина*, і фізічнае, бачнае — *светлина*). Выходзіць, наша роднае сонца, адным бокам убіраючы, назапашваючы святло, другім адкідае ў прастору самы звычайны цень, які на грубым, матэрыяльным узроўні перакрываецца святлом іншага гатунку.

Магчыма, Алякс Бадак не пагодзіцца з гэтым адвольным тлумачэннем назвы ягонай пазычнай кнігі. Але шматзначнасць, асацыятыўнасць у паэзіі — ці так гэта дрэнна? Слова павіна працаваць напоўніцу. Тым болей слова-напачатку, слова-загаловак, слова-прыдзвернік.

Вершы Аляса Бадака прагаворваюцца на паўголаса, іх можна чытаць без рызык ператаміць галасавыя звязкі. Аматыры барабана-барацьбітных хваласпеваў мусяць лакатарна настаўляць свае аглушаныя вушы, каб вычуць паэзію паўтонаў. Вочы, прычымельна ад штодзённых ура-святочных салютаў, разгублена перадаверца рукамі, хоць рызыкюўна справа — шукаць паэзію навоабмацка. Пальцы, нават самыя чуйныя, запатрабуюць выпуклых аб'ёмаў. І тут вершам А. Бадака можа сапраўды не хапіць рэльефнасці, каб без памылак счытаваўся код.

Творам А. Бадака ўласцівы мяккі лірызм, давяральны тон. Пэст умее высачыць і да месца ўжыць трапную метафару, нечаканы вобраз. Але шмат якія творы адметныя менавіта адсутнасцю выкшталцёных тропай, іх прыцягальнасць, іх паэзія ўнікае як быццам з нічога:

Я з вуснаў тваіх залатое віно,
Заплюшчыўшы вочы, да дна выпіваю.
Яшчэ ты са мною, а я ўжо даўно
Назад цябе зноўку чакаю.

"Когда б вы знали, из какого сора растут стихи..." У вершах А. Бадака прысутнічае дамінанта менавіта росту — як паступальнага руху ўгару. Паводле заданага ўжо вучэння Айванхава, ёсць істоты, якія сілкуюцца энэргіяй святла. Усё жывое імкнецца на спрадвечны маяк — сонца. Якой бы моцнай ні была сіла

А. БАДАК. За цемем самотнага сонца.
Вершы і-песні. "Мастацкая літаратура", 1995.

зямной гравітацыі, дрэвы ўпарта, на працягу ўсяго жыцця стараюцца пераадолець яе.

Зялёныя аблокі дрэў
Застылі стомлена над намі.
У іх жыве птушыны спеў,
Бяздомны веер спіць начамаі.

Тут, дзе і тлум, і смерць, і грэх,
Што іх трымае ў дні цяжкія —
Зялёныя аблокі дрэў,
Цнатлівыя і маладыя?

О, так! Яны вось-вось, відаць,
Карэнне выпягнуўшы з глебы,
Спакойна, шіха паляцця
У неба, ласкавае неба!

Шлях паэта "ў кірунку да сонца" — не сцяжына нацыянікі праз лес, наўпрост да пэўна вызначанай мэты. Напралом ходзяць валяры, без дарог, уподбегну скачы па затоенай лугавіне дождж. Як сонца няспынна рухаецца па нябесным большаку, так і пэст павінен нястомна йсці наўслед і напярэймы сонцу. Хвіліна тапаняна на месцы — і наступіць збой у гэтым супольным зладжаным рушанні, і спіралеподобны паступальны рух абвернецца кружлянем па лабірынце. А ненадзеінае "прыцягненне нябёсаў" наўрад ці зможа замяніць арыяднаую нітку й падказаць разгубленаму вандроўніку, у якім баку села зняможанае сонца.

Як пазначана ў выдавецкай анатацыі, "у новай кнізе з рэаліямі сённяшняга дзённа пераплятаюцца фальклорныя матывы". І ўсё ж лаўры В. Аколавай, якой сярод беларускіх паэтаў у наследванні народнай творчасці належыць бясспрэчнае першыньство, думаецца, не перашкаджаюць спаць А. Бадаку. Некалькі вершаў-прыпавесцяў, якія ўмоўна можна было б падазагаловіць "з народнага", не насычу ў кнізе асаблівай нагрукі, ды й на мастацкім узроўні прыкметна ступаюць сваім арыгінальным пабрацімам. Радкі сур'эзнага паводле думцы верша "конь бяжыць ды спатыкаецца, а Радзіма не канчаецца" гучаць гуліва, не пераканальна. (Падаецца, што плённае супрацоўніцтва з кампазітарамі ў некаторых выпадках далоса А. Бадаку ў знакі — пэст-песеннік у ім самім дае ўрокі спеваў пэсту.) Наўрад ці варта было ўключыць у кнігу й нізку песенных тэкстаў, якія жыюць сваім жыццём на сцэне. Але калі адкінуць музычныя хадулі...

Не зашкодзіла б пэсту больш абаліва аднесціся да ўвесьчаснага выкарыстання слоў, накіштал какетка, дзялок, сляпец, страць, трус (у сансе баязлівец). Тая небяспрэчная акалічнасць, што яны трапілі ў савецкія нарматыўныя слоўнікі, не пазбаўляе іх чужамоўнага гучання, ды й пры жаданні ім зусім няцяжка падшукаць беларускі адлаведнікі. Ёсць у зборніку й іншыя хібы: вятры ў аднайменным вершы размашыста ляцяць па *ціхаму небу* — яўна, як пісаў адзін неблагі пэст, "в сторону восточную". У вершы "Зорка" закаханы лірычны герой уздымаецца над зямлёй, самазбыўна "закрываўшы вочы". Але закрываюць вочы чалавек адзін раз у жыцці, а звычайна ён іх заплюшчвае...

Зямны шлях наўслед сонцу вымушана пераходзіць ў палёт, калі сонца знаходзіцца ў зеніце, проста над галавой — любое гарызантальнае перамяшчэнне аддаліла б ад мэты. Крок убок — і шлях яшчэ болей здоўжыцца. Самы час развінуцца крылам.

Міхась СКОБЛА

НА САМЫ РОЗНЫ ГУСТ...

У пятым нумары часопіса "Мастацтва" матэрыялы, разлічаныя на самы розны чытацкі густ. Вось толькі некаторыя з іх: "Пралетарскі інтэрнацыяналізм у мастацтве" С. Бенядзіктава, "Канцэпцыя першасная, шырокая, свядомасць другасная" В. Скоробагагава, "Новая рэчаіснасць", альбо "магічны рэалізм" Я. Шукейкі, "З нататнікаў" А. Камю, "Гартаючы мінулага старонкі" В. Брылон, "Прышоў час для свабоднай творчасці..." Л. Таіравай, "Хто

сказаў "гаў", альбо Ад фатографа да кампакт-дыска" Д. Падбярэскага, "У добры шлях, "Дон-Кіхот"!" Н. Кульган, "Містэрыйныя вытокі тэатра" Г. Алісейчык, "Ці патрэбны опіум?" У. Мальцава, "Алхімія цела" В. Буйвала, "Надзея і фатальнасць" А. Эроціца, "Карбонка" Г. Багданавай, "Ручнік — дарога да чысціні і святла" В. Дзёмкінай, "Крытэрыі адбору — самаацэнка" А. Законнікавай...

А ЦЯПЕР І КНІГА

Валянцін Барысевіч — родам са Стаўбцоўшчыны. Служыў у арміі, скончыў завочна сельскагаспадарчы тэхнікум, факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў у мінскіх заводах, раённых газетах, у рэдакцыі часопіса "Беларуская думка". Цяпер В. Барысевіч — рэдактар аддзела эканомікі і сацыяльных праблем рэдакцыі газеты "Чырвоная змена". А да ўсяго — любіць літаратуру, сам піша.

"Няверная душа" — першая кніга прозы В. Барысевіча, якая стала майскім зборнікам "Бібліятэкі часопіса "Маладосць". Змест яе

склалі аднайменная аповесць і апавяданні "Цяжкі грэх", "Тэлеграма", "Гранаты". Для твораў характэрна пільная ўвага аўтара да ўнутранага свету нашых сучаснікаў. Так званы маральна-этычныя праблемы В. Барысевіч вырашае, як правіла, на прыкладзе сітуацый у нечым звычайных (для прыкладу, у аповесці "Няверная душа" прасочваецца жыццёвая драма маладой сям'і), але дае ім сваё вытлумачэнне, разумеючы, наколькі складаныя ўзаемаадносіны і стасункі між людзьмі і як уважліва неабходна ставіцца да іх, каб па-сапраўднаму зразумець чалавека.

ВАСІЛЮ
БАНДАРЧЫКУ — 75

Васіль Бандарчык належыць да той кагорты нацыянальных даследчыкаў, хто ўважліва ставіцца да гісторыі духоўнай культуры Беларускага народа. Член-карэспандэнт Акадэміі навук Беларусі, доктар гістарычных навук, ён асабліва паспехаў дасягнуў у галіне этнаграфіі. Шырокае прызнанне атрымаў такія яго манаграфіі, як "Гісторыя беларускай этнаграфіі XIX ст." (1964), "Гісторыя беларускай этнаграфіі. Пачатак XX ст." (1970), "Гісторыя беларускай савецкай этнаграфіі" (1972), "Развіццё беларускай этнаграфіі за гады савецкай улады" (1979)...

Плённа працуе В. Бандарчык і на шляху асэнсавання дзейнасці найбольш знакамітых беларускіх вучоных у гэтым кірунку. Прынамсі, у 1960 годзе выйшла напісаная ім разам з І. Чыгрынавым кніга "Мікалай Якаўлевіч Нікіфароўскі". У 1961 годзе пабачыў свет нарыс жыцця і дзейнасці яшчэ аднаго выдатнага навукоўца — "Еўдакіі Раманаўіч Раманаў". 1966 годам пазначана кніга В. Бандарчыка "А. К. Сержпутоўскі" (разам з А. Фядосікам). Сумесна з Л. Малаш ён выдаў у 1973 годзе працу "Беларуская этнаграфія і фальклор у працах славянскіх вучоных эпохі рамантызму".

В. Бандарчык мэтанакіравана даследуе таксама гісторыю матэрыяльнай і духоўнай культуры Беларускага народа, вераванні беларусаў, вусна-паэтычную творчасць... Ён аўтар шэрагу значных публікацый у перыядыцы, аўтар прадмоў. У прыватнасці, энцыклапедыя "Этнаграфія Беларусі" (1989) адкрываецца яго аднайменным артыкулам.

З днём нараджэння, шануюны Васіль Кірылавіч! Доўгіх вам год жыцця на карысць роднай Бацькаўшчыны!

ГЭТЫ НЕЧАКАНЫ...
ЗМІТРОК БЯДУЛЯ

А паўстае ён са старонак кнігі Івана Навуменкі "Змітрок Бядуля", выпушчанай выдавецтвам "Навука і тэхніка". Аўтар упяршыню аналізуе творчасць гэтага сьмеллага пісьменніка з таго пункту гледжання, на які дагэтуль даследчыкі ўвагі не звярталі. Прынамсі, І. Навуменка паказвае, як сувязь з імпрэсіянізмам, а таксама з міфалогіяй, біблейскімі матывамі садзейнічала фарміраванню своеасаблівага светаадчування З. Бядулі. Працуючы ў літаратуры з такімі карыфеемі, як Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, ён не толькі "не згубіўся", а і застаўся яркай творчай індывідуальнасцю, здолеўшы значна ўзбагаціць беларускую літаратуру ў жанрава-стылявых адносінах, напісаў шэраг яркіх твораў, значнасць якіх не губляецца з часам.

ВЫДАЛІ КНІГУ
ЗЕМЛЯКІ

"Вось ужо больш за сорак гадоў пад вострае пяро Аляксандра Капусціна трапляюць розныя абармоты і ліхадзеі, лайдакі і бюракраты", — адзначаецца ў анатацыі, якая адкрывае новы зборнік гумару і сатыры гэтага пісьменніка "Усміхнуўся месяц ясны". А выпушчана кніжка на радзіме Аляксандра Пітравіча ў Жлобіне тыражом дзве тысячы экзэмпляраў. Рэдагаваў яе рэдактар мясцовай газеты "Новы дзень" Пётр Шутаў. Увесь ганарар за продаж кнігі будзе пераведзены на завяршэнне ўзвядзення ў Чырвоным Беразе Жлобінскага раёна вясельнага дзеяння — ахвярам вайны. Мікалай ШУКАНАЎ

АТРЫМАЎСЯ
ТЭМАТЫЧНЫМ

шосты нумар часопіса "Пралеска": увесь ён заняты працягам публікацыі праекта "Праграмы выхавання і навучання ў яслях-садзе", што, як мы паведамылі раней, таксама называецца "Пралеска". Важнасць і адметнасць гэтай праграмы найперш у тым, што яна мае ярка выражаны нацыянальны накірунак і вельмі шматгранная па сваёй сутнасці. Як бачна і з гэтай публікацыі, немалая ўвага ўдзелена знаёміству дзетак з творамі выяўленчага мастацтва, літаратуры, музыкі і г.д. Даюцца метадычныя распрацоўкі, прыводзяцца канкрэтныя творы.

ДУША
АД РОСПАЧЫ
БАЛІЦЬ...

ПАЛЁТ
УСПАМІН ПРА КАРАЛІШЧАВІЧЫ

Палескай ластаўцы
Жэні Янішчыц
і ўсім беларускім творцам,
чыё жыццё завершана ў палёце

І
Рэй ад зары і да зары.
Шчырую творчы дух.
Усе, як даўнія сябры,
паселі ў пчыльны круг.

Панчасціла! — што і казашь...
Няма хвілін святлей,
чым на самоце ўспамінаць
той паэтычны рэй.

Яго паэмай я пачаў
і тут жа ўпаў у грэх
за тое, што жыццё падаў
як лёсаносны бег.

А як дыханне перавёў,
ператварыўся ў слых,
зірнуў з надзеяй на майстроў,
пасля — на маладых.

І майстар змрочны і сівы
мне абвясціў прысуд:
"Хлапец, не маеш галавы
чытаць такое тут.

Радкам бракуе пачуцця.
Ты — бег,
а мы — застоў?

Я філасофіі жыцця
не ведаю такой!"

За ім і іншыя майстры
імпульсу паддалі.
Так мак таўклі, бы камары,
што ледзь не затаўклі.

Я мужна крытыку нярэў
з пакутаю ў вачах
і адназначна зразумеў,
што гэта поўны крах.

Ратуючы ад небяшцы,
бы сонейка ў акне,
Палесся мілае дзіця
зірнула на мяне.

"Вось хто ацэніць наймудрэй..." —
падумай я ў цішы,
і найсвятлейшая з надзей
успыхнула ў душы.

З усменкай,
што не перадаць,
падвоіла туту:
"І я жыцця як бег прыняць
ніколі не змагу..."

2
Я ўсё бягу,
хоць знаю сам,
не цяжка зразумець:
найлепшым дочкам і сынам
адведзена ляцень.

Ляцень праз тысячы згрызот,
праз тысячы нягод.
Ляцень і доўжыць радавод
і свой любіць народ.

Ляцень з пятлі,
ляцень з сухот,
ляцень на брук,
за дрот.
Ляцень у лясвічны пралёт,
ляцень на слізкі лёд...

Але жыруе абармот,
і тоіцца сексот...
А ты куды ляціш,
народ,
вады набраўшы ў рот?!

Вось чалавек, а вось мураш.
Вось цар, а вось чарвяк.
Маўчыць вышэйшы арбітраж —
хто цар, яму няўзнак.

Чарвяк не можа без цара,
а цар — без чарвяка,
і ў адначас "далоў!" і "ўра!"
злятае з языка.

Аднак уладу заслужыў
і званне мудраца
той, хто ва ўсім адданы быў
другому да канца.

Таму царуе той заўжды
ў жыццёвай барацьбе,
хто свет ратуе ад бяды
і заадно — сабе...

...Там, дзе канчаецца шана
і тлее буралом,
я наступіў на мураша,
і ў сэрцы грывнуў гром.

Дасюль гляджу, бы на міраж,
не верачы вачам:
ляжыць раструнчаны мураш,
а побач з ім — я сам.

Тры слязы
Шэсць сутак у маім акне
стаяў туман густы.
На сям'я пад ранак мне
прысніліся браты.

Той, што памёр, з магілы ўстаў,
той, што жыўе, памёр.
А над зямлёй арган іграў
у ззянні слёз і зор.

Той, што з зямлі ўстаў,
мне прашаптаў:
"Павер,
каб ты са мною быў тады,
я жыў бы і цяпер".

Той, што зямлёй стаў,
у журбе
прамовіў мне без слоў:
"Каб я часцей зваіў табе,
то жмы бы сто гадоў".

"Жыві хоць ты!" —
і ў неба з нас
упалі тры слязы.
"Жыць буду вечна!" —
у адказ

я крыкнуў тры разы.

Я між братаў сваіх жыўу,
нібы між двух агнёў,
і сон той дзіўны ў галаву
прыходзіць зноў і зноў.

РАКА
Сказаў філосаф:
"У жыцці,
як пі халеў, не змог
я два разы ў раку ўвайсці,
і брод мой перасох".

Ману пасеяў ён, відаць...
Даю сячы руку —
ён так, па-мойму, мог сказаць
пра час, а не раку.

Рака азвалася:
"О, не,
не пахне тут маной,
бо ён яшчэ зраўняў мяне
з жанчынаю сваёй.

Заходзь у плынь маю і пяць,
і дваццаць пяць разоў —
я буду воблік свой мяняць,
а ты — і пагтоў".

І ад ракі падняўся дым
да неба ручайком.
Я ў плынь яе ўвайшоў старым
і выйшаў юнаком.

РУКІ
Здымалі страннае кіно:
стаяў памост на плячы Волі.
Шумеў натоўп, і ўсе ў адно
былі з'яднаны, як ніколі.

Кіно было пра даўні час,
калі за кражу секлі рукі.
Сем тысяч злодзеяў за раз
на пляц прывезлі для навукі.

Кат у чырвоным кантушы
быў заклапочаны без меры,
таму стараўся ад душы
і працы ўволю даў сякера.

Яна ўзлятала ўверх на ўзмах,
ляцела ўніз да рук ахвяры,
і застываў, бы маска, жах
у пакаранага на твары.

Яе лязо — працяг рукі,
і рукі ў гэтую хвіліну
сціскалі пальцы ў кулак
і мякка падалі ў карзінку.

Лёс пад адну дахоўку звёў
шмат розных рук яе рукамі.
Пяшмат было без мазалёў,
але найбольш з мазалямі.

І хтось сказаў:
"Каб наш Савет
прыняў папраўку да закона,
я здолеў бы злачыны свет —
без рук хадзілі б сем мільёнаў..."

Але калі сякера зноў
упала долу для навукі,
ён, здрыгануўшыся, замоўк
і крыжам склаў за спінай рукі.

РАБ
Леш адзін раз запаліць маленькую свечку,
чым усё жыццё праклінаць цемру.
КАНФУЦЫЙ

Раб мог усё, бо майстрам быў —
такім, якіх няма.
І славу майстра заслужыў
за век свой недарма.

"Ідзі. Ты вольны, —
гаспадар
сказаў яму. —
Навек
даю табе я волю ў дар.
Ты — вольны чалавек".

І раб пайшоў з яго варот
у ноч пад ззянне зор,
каб жыць на волі,
а праз год
вярнуўся зноў у двор.

"Мой гаспадар,
душа мая
ад роспачы баліць, —
прамовіў раб. —
Не знаю я,
што з воляй мне рабіць".

"Ты мой не выканаў загад, —
пачуў ён у адказ. —
Калі прыму цябе назад,
Бог пакарае нас".

Заплакаў раб,
і яму ў тон
пачуўся плач здалёк,
і абярнуўся рагантам ён
у кволы ручаёк...

...О, каб усіх такіх рабоў
Бог зліў у ручайкі,
цяклі б яны між берагоў
вадой адной ракі.

Рабы ж на тое і рабы,
каб рвань вяртылі зла,
але жыўць яны, нібы
ім змрок мілей святла...

МАНКУРТ
Ён страціў памяць.
Санцанёк
чужых ідэй, чужое мовы
так яго розум звёў убок,
што ўсё забыў ён да асновы.

"Няўжо, —
матуля надмысла, —
не назавеш м я н е сваёю?
Мой родненькі, з якога зла
такое сталася з табою?!"

"Няўжо, —
спыталася дачка, —
не назавеш м я н е сваёю?" —
і, як на кветцы матылька,
паглядзіла яго рукою.

"Няўжо с в а ё й не назавеш?" —
спытала мова
і з туюю
дала яму трагічны верш,
напісаны яго крывёю.

"Няўжо с в а ё й не назавеш? —
Радзіма падняла далоні. —
А п о м н і с я! —
бо я — найперш!
Вось сімвал твой — мой герб Пагоні".

Ён герб усклаў на галаву,
а верна і не заўважае:
"Я вас сваімі назаву,
як хоць адну мой цар прызнае".

Нікога цар з іх не прызнаў,
бо й сам з дзяцінства быў бяспомны,
і хтось з прыдворных загадаў
паставіць ім за гэта помнік.

Стаяць у скуры двайніка
цар на пяску, бы ў цэнтры Рыма.
А долу —
маці і дачка.
А ў небе —
мова і Радзіма.

Вясна прыхарошыла горад. Але ўсе адно ён — пустыня. Пустыня, у якой я шукаю ап'яняльна залёны азіс, забрыдаючы пешкі да самай ускраіны, вяртаючыся невядома куды і навошта. Так, гэта — тут. Вось і той самы дом. А можа... Нешта змянілася ў яго абліччы. І веснічкі не тыя — дашчаныя, на гумавых пасках замест завесак, што, упусціўшы ці выпусціўшы каго, доўга ўзрушана пагойдваліся ў абодва бакі, не могучы супакоіцца. І Сашы было тут зручна — хадзіла туды-сюды. Веснічкі цяпер былі строгія, звараныя з рабрых арматурных прантоў, няхай сабе не з адмысловымі ўзорамі, але моцныя, шчыльна прыгнаныя. А дом? Раней я на яго неяк асабліва не звяртала ўвагі. Відаць, гэта так! — не было яшчэ гэтай настальгіі па моцным, як крэпасць, упэўненым доме, як цяпер называюць катэдры, што прымушае людзей

чужыя норавы і звычкі. Нехта, відаць, хто вышэй нас, выводзіў новую пароду дварнякоў, злых і куслівых...”

Па гэтым завулку рана-раненька я з усіх ног імчала на тралейбус. Бывала, яшчэ месяц на небе, а я — бягу. О, як гэта ненатуральна — амаль што панацы бегчы з усіх ног па цёмным завулку, азіраючыся, як злодзей. Канешне, і сабаку гэта здасца падазронам. Можа, таму ён і ўлег тае раніцы за мною. Я ж толькі грукацела па схопленай начным марозікам зямлі ў італьянскіх ботах, непрыстасаваных хадзіць зусім па гэткай калдобістай вуліцы, якая восенню ператвараецца ў непразнае балота.

Але я любіла гэты завулак, мне падабалася яго прыватнае жыццё, з някідкімі простымі кветкамі і высокімі дрэвамі, што зазімлілі яго і звязалі з небам; з катані і сабакамі, з вераб'ямі за аканіцамі. Гэта быў маленькі зялёны азіс, да якога, як пяс-

вярнулася з камандзіроўкі: яна выклала рускую мову ў Хартумскім універсітэце. За кубкам кавы, якую яна прывезла (о, здаецца, і зараз я чую яе дзівосны пах!), я паскардзілася на сваю ранішнюю бегатню. Яна сказала, што і ў яе студэнтка адна часта спазнялася. Вера аднойчы пагаварыла з ёю. Дзяўчына сказала, што ў яе складанасці з-за прычоскі: адймае многа часу. Прычоска сапраўды была складаная, з мноствам касцяных грабенчыкаў і заколак. “Дык вы, калі бачыце, што спазняецеся, — прабяжыцеся”, — параіла мая Вера, мусіць, з майго ды і свайго вопыту. “Што вы, — абурылася дзяўчына, — у нас жанчыне на вуліцы нельга паскараць крок, не тое, што бегчы. Людзі падумаюць, што я звінудася”. У нас жа гэта нармальна. Заўсёды, калі я бегла завулкам, ніхто не звяртаў увагі, толькі недзе на дрэве ў суседнім садзе па-старэчы рыпліва і захліпіста

такі пазначыліся саскі. Яна не адыходзіла ад мяне. Сачыла за кожным маім рухам. Асабліва захвалывалася, калі я расшпіліла сумку, — зноў пацягнула носам паветра. Толькі тады я здагадалася, што, нягледзячы на ўсе сабачыя годнасці і добрыя якасці, гэта звычайны дварняк, валапужнік, якога зранку яшчэ ніхто не карміў, не кінуў нават кавалка хлеба.

“Ты, як і я, не снедала? Я таксама не паспела. Давай з'ядзім бутэрброд”.

Яна павесялела, занепакоілася, ажно прыпаднлася, зазіраючы ў сумку. Я разламала скібку, падзяліла скрылікі каубасы, утаптала пальцам іх у масла, каб не зваліліся.

“На”, — падала ёй. Яна хапанула хлеб з маслам ледзь не з рукую. “Ну ты, памалу, не адкусі”. Гэта ёй было на адзін глыток. Яна нават не жавала. Глытнуўшы, зірнула павільгатнымі вачыма — можа, то была ўдзячнасць, потым адвела іх, быццам не хацела бачыць, як я жую свой кавалак, лічыла непрыстойным, саромелася ці баялася, што не вытрымае і адбярэ. Але яда мне не лезла. Гэта ўсё лухта, што можна “зажаваць” непрыемнасці, палешыць такім чынам настрой. Настрой быў нікуды не варты, нічога не лезла ў рот.

“На”, — я працягнула недаедка. Цяпер яна ўжо не схавала, а ўзяла далікатна ў зубы, ашчэрнуўшы іх, вострыя, частыя, скрывіўшы тонкія далікатныя губы на доўгай вострай мордачцы. Манерна, бы перадражняючы мяне, пачала памалу жаваць. Проста смех з яе. Але мне не да смеху, бо трэба неяк ісці.

“Ну, мне пара, бывай”, — сказала я. І яна паднялася, махнула махрыстым хвостом. Зрабіла некалькі крокаў за мною. Потым спынілася, назірала, як я чыкільгаю па вуліцы да тралейбуса.

На гэтай вулачцы была маленькая крамка, звычайная сельская крамка з немудрым таварам: запалкі, соль, сямкі-такія крупы, пернікі ды баранкі. Здаецца, і перайшла яна за гарадскую рысу, але тавару ў ёй не большала. Затое заўсёды быў цёплы, а то нават і гарачы хлеб. І па дарозе з заняткаў я засёды купляла духмяны бохан. Дрэнна было толькі тое, што часта трэба было крышку чакаць — у гэты час тут быў перапынак. І мінут на пяць, дзесяць я прысаджалася на лаўку насупраць крамы, каля зялёнай коўдры плюшчу, што шчыльна заплёў плот.

І заўсёды, штурхнуўшы весніцы, выходзіў той самы сабака. Віляў развесістым хвостом, вітаўся са мною, як са старой знаёмай, запытальна паглядаў на рукі, а то ў сумку зазіраў, чакаў пачастунку. На што часта чуў: “Няма, няма яшчэ нічога, хочаш, пачакай акрайчык”. І сабака сядзеў перада мною. Задумлівы, засяроджаны. У галаве яго, мусіць, снавалі нейкія думкі, бо тонкая гладкая скура на адкрытым ілбе бралася зморшчынамі.

Можа, у яго штосьці балела, ці хто яго пакрыўдзіў, але ж — сабака не скажа. Усё адно я запыталася: “Што з табою, чаго сумны?..” Ён толькі заміргаў вільготнымі, бы ад слёз, вачыма.

Крамка не адчынялася. Прадаўчыца не вельмі строга пільнавалася часу. Даводзілася сядзець, чакаць. Сабака таксама сядзеў — чакаў цёплага акрайчыка.

“Саша, Саша!” — пачулася з двара. Я зірнулася, але з-за сляны дзікага вінаграду не было відна ні таго, хто клікаў якусьці Сашу, ні самое яе. Сабака ж занепакоіўся, на мордзе яго і ў вачах з'явілася нават незадавальненне, быццам голас гэты перашкаджаў яму думаць ці парухнуць спакой. “Дзе ты там? Зноў збегла недзе, Саша! Цю-цю, на...” Мне ўсё стала зразумела. Я ўсміхнулася. “Значыць, гэта цябе завуць Саша?”

Сабака зірнуў мне ў твар. Вочы яго прасілі прабацьчанна, верхняя губа вузкай мордачкі прыўзнялася па краях, нібы таксама ва ўсмешцы. Маўляў, імя не выбіраюць.

“Саша”, — паўтарыла я. І ўсміхнулася. Чамусьці мне стала прыемна і цёпла на душы, што яе завуць так вольна проста і ласкава — Саша.

“Цябе клічуць, ідзі...”
(Працяг на стар. 14-15)

Ніна МАЕЎСКАЯ

САША

АПАВЯДАННЕ

праўдамі і няпраўдамі будаваць іх на лапіках зямлі, балотцах і пустках. Аднак і дом быў крыху падноўлены: яшчэ не пацягнула смольная шалёўка. Можа, тут новы гаспадар, ці той самы — акрыў духам, пасвятлела, мусіць, уваччу. Так, жыццё мяняецца проста ўвачавідкі. І не трэба вякі, каб заўважыць гэта. Прайшло ж толькі... А хіба гэтага замала? Прайшло амаль чвэрць (о, як мне хочацца думаць, што толькі чвэрць) майго жыцця. Незваротнага. І, раздумаўшыся, можа, не гэтак прахытага, як хацелася, а па загадзе начальнікаў, указцы зверху. Мае ж асабістыя памкненні і жаданні так і заляглі на дно душы цяжкім пластам, як сапрапелі на дно возера. Каму яны зараз патрэбны, каштоўнасці чалавечай душы? А час не вярнуць, не пераняць ні на тралейбусе, ні на машыне, на якой я цяпер езджу. І чырвоны, шматпавярховы дом адрэзаў і засланіў тую вулачку, па якой я кожнае раніцы бегла — хутчэй, з усіх ног, каб толькі не спазніцца на заняткі, бегла міма вольна гэтага — падноўленага цяпер — дома...

Зірнула ў двор на высокі ганак, нібы нехта павінен мне выйсці насустрач, прывітаць. Але, там сядзеў малоды сабака. Белая пушыстая манішка ззяла белатою. Вушы пры такой грудзіне, здалося, павінны быць тырчком, насяржожаным і чуйным, што ловаць кожны шолох, а яны рахмана віселі. Але сабака пазіраў на мяне крышку звысоку, ледзь прымружанымі, усмешлівымі вачыма, якія, здаецца, падцікавалі: ну, ну, падыдзі бліжэй, падыдзі... А па сваёй даўняй недарэчнай звычцы прывячаць кожнага сабаку ледзь не сказала яму: “Дружок, я ведала тваю маці”, — нібы тая мая знаёмая сучка і была ягонай маці. Мусіць, усё ж ён нешта гаварыў у маіх вачах, бо — павярнуў галаву, неўразумела вырачыўся. Сабака здаўся мне смешным — збынтэжаны, з выпнутымі грудзьмі, ажно вецер варушыў шоўкавую манішку, і аблавухі, да таго ж адно вуша спадала коса і ледзь не закрывала вока.

“Пазнала цябе па вушах. У яе таксама яны былі мяккія, з кудзеркамі. У яе яскрава адчувалася парода, угадваўся рысы добрапрыстойных сетэраў: пастава, вушы, пукаты лоб, што выдаваў істоту разумную, неардынарную. А ты — такі смешны. І хто ж табе пакінуў у спадчыну гэтае белае жабо, з якім ты проста няўключна-лёкай? І хвост, відаць абаранкам... Але — не сумуй. Хто з нас цяпер чыстакроўны, хто ведае, якога ён роду і племені? У гэтым вавілонскім стоўпатарэнні мы забыліся кожны на сваю адметнасць, згубілі свой фасон, перанялі

чаныя дзюны, падступалі шэрыя, доўгія каробкі шматпавярховак, дзе і дастаўцы ням дзе гняздечка прычапіць. Здавалася, што пустыня насоўваецца, падступаеца да гэтага астраўка і непазбежна задушыць яго. Дзюны-дамы паўсталі ўжо наўкруг, заціснулі, адгарадзілі завулак ад гарадской мітусні, ад гарадскіх скразнякоў, таму вясною так дурманна цвілі тут вішні, жывыя агароджы з плюшчу хавалі патаемнае, прыцягальнае жыццё паблізу зямлі, на якую ў маі можна было ступіць босаю нагою, адчуць яе жывую прахалоду і цяпло. Гэта было ліхаманкавае цвіценне, буйнае, пеністае. Яно пералівалася праз край, п'яніла. Так і хацелася затрымаць крок, або наогул сесці і сядзець на лавачцы каля плюшчавага плота, як на фоне кіліма. Але раніцою гэтага нельга было сабе дазволіць, трэба было бегчы ў канец вулачкі, дзе некалі быў невялічкі скверык, а цяпер сярод дрэў закруцілася тралейбуснае калёцо.

Да прыпынку тралейбуса было метраў трыста. І кожнае раніцы я адольвала гэтую трохсотметроўку бягом: вучылася тады ў вышэйшай партыйнай школе. Гэта толькі наіўным малодым хлопцам ды людзям недасведчаным здавалася, што ў гэтай школе рыхтавалі будучыя кіраўнікоў. Так яно павінна было быць. Але ў кожнага кія два канцы. І тут былі тыя, хто рыхтаваўся на павышэнне, а большасць проста “кінулі” на перавыхаванне. І, дзякаваць Богу, што такі быў час, раней за тыя ж грахі заслаў і многіх з нас не ў цёплым аўдыторыі з мяккімі дыванамі, а туды, дзе ад холаду зуб на зуб не трапляе і сядзець мулка.

Можа, у тым і заключалася маё перавыхаванне, каб я, саракагадовая жанчына, на італьянскіх платформах бегла на злом галавы па завулку, не высіпалася, не выпраўляла ў школу дзіця (бо заняткі ў сярэдняй школе пачыналіся пазней, чым у маёй — вышэйшай, якая да таго ж была на другім канцы горада), каб трымцела мая душа, рваліся без таго слабыя нервы, што там, каля ўваходу ў аўдыторыю, чакае мяне дэкан, зноў запіша ў свой “кандуідзік”, каб потым было пра што гаварыць на партыйным сходзе. Здавалася, гэтаму сівому чалавеку не было іншага клопату, як цікаваць за мною зранку. Бывала, прыбягаў задыханая — дзякуй Богу, няма яго на калідоры, ціхенька адчыню заднія дзверы, прайду на дыбачках, гопа на сядзенне, хупенька дастану канспект, азірнуся — а ён сядзіць побач, нібы спецыяльна пакінуў адно месца для мяне, як сілок для птушкі.

На той час прыяцелька мая, Вера,

смяялася сарока. Можа, я будзіла яе, ці ў яе былі свае сарочыя смешныя справы, але мне заўсёды здавалася, што яна проста смяецца з мяне: бяжыць, як шалёная! У такія гады ўжо трэба быць паважнаю і памяркоўнаю. Мне і самой было няёмка і я, колькі ўжо разоў, намервалася навесці парадак у сваім жыцці: класіфікаваць раней спаць і раней уставаць, раніцою быць сабранаю, не зазіраць у рукапісы, не перачытваць свае начныя думкі. Але ўсё паўтаралася, бо калі жанчыне (ды і мужчыне-пісьменніку) працаваць, калі не ўначы! А потым не адарваць галавы ад падушкі.

Таму і прыходзілася бегчы. Аднойчы, калі гукала ботамі па завулку, за мною ўлёг сабака. І як на тое, нага мая падвярнулася і я з усёго маху грывнулася на дарогу. Сабака, які таксама набраў хуткасць, не змог спыніцца і кубарам паляцеў праз мяне. Ашалолены, ён стаў на ногі і няўцямна пазіраў, што ж здарылася. Як я потым зразумела, улёг ён за мною з проста цікавасці: за кім я бягу?

Ён стаў і назіраў, як я пакутую ад болю, спрабуючы устаць на ногі. Мне ўжо было не да сабакі, бо была ўпэўнена, што зламала нагу. Сядзела на дарозе, сабака таксама сеў, не зводзячы з мяне позірку. І позірк гэты быў закліпанчы і спагальны. Ён нават коратка павіскаваў, нібы яму таксама было балюча.

“Ну, што табе?” — сказала нарэшце я, нібы гэта была не жывёліна, а чалавек. Я распірала нагу, а ён сачыў за маімі рухамі, крышку падаўшыся ўперад і пацягваючы носам халаднаватае паветра, нібы нюхам спрабаваў даведацца, што са мною. Потым, нібы адчуўшы сябе вінаватым, устаў, падтуліў хвост і паплёўся прэч. Але далёка не адыходзіўся: угнуўшы галаву, бы шукаючы нешта ці беручы след на дарозе, зіркаў на мяне. Я паднялася, ступіла раз-другі. Абрадалася — мусіць, усё ж не пералом. Але ісці далей не рашылася. Села на лаўку. Сабака сеў насупраць, абвіўшы ногі махрыстым хвостом — так жанчыны ахінаюцца шалёнаўкамі. Цяпер і разгледзела яго. Сабака быў вельмі прыгожы, дзіўнага, амаль чырвонага колеру. Да таго ж у ім яўна адчувалася парода, статнасць, пастава і розум. Паспець у час на заняткі не было надзеі. Але я ўсё-такі наважылася ісці, хоць на другую гадзіну: не вяртацца ж дадому. Хто без даведкі ўрача паверыць мне, што гэта не прагул? Няўжо ж не змагу дайсці?!

Нейкую хвіліну я яшчэ сядзела, пазіраючы на сабаку. Адзначыла, што ён шыракагруды. О, ды гэта сучка! Па жывае, як два рады гузікаў, добра

“АРКЕСТР
ЛІСІЦЫНА”
ПАМ’ЯТАЮЦЬ

Нядаўна адзначыў свой 75-ты дзень нараджэння заслужаны работнік культуры Беларусі Міхаіл Лісіцын. Прозвішча гэтае ведаюць і фізікі, і філолагі, і географы, і матэматыкі. Таму што многія выхаванцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, захопленыя музыкай (у іх ліку — вядомыя асобы, напрыклад, — Станіслаў Шушкевіч), прайшлі праз “аркестр Лісіцына” — народны ўніверсітэцкі аркестр. Да 1953 года за дырыжорскім пультам гэтага самадзейнага выканаўчага калектыву перабывалі розныя кіраўнікі, але толькі з прыходам М. Лісіцына, аркестр набыў творчую стабільнасць, адметнае аблічча, годны мастацкі ўзровень і досыць шырокае прызнанне.

Міхаіл Аркадзевіч, можна сказаць, і ствараў, і песьціў свой аркестр амаль тры дзесяці гадоў. За ўвесь гэты час не сарвалася ніводная рэпетыцыя! Ён наладзіў курсы для студэнтаў, якія ўмелі іграць на фартэпіяна — і тыя на працягу года перавучваліся на цымбалістаў. Цымбалы, домры, баяны складалі аснову аркестра, а яшчэ М. Лісіцын аздабляў ягонае гучанне ўвядзеннем у партытуру раяля, гусляў, групы ўдарных інструментаў. Дарэчы, рэпертуарны актыў дасягнуў 500 твораў, аранжыроўкі якіх належалі кіраўніку.

“Аркестр Лісіцына” ведалі, паважалі ў музычным свеце. З ім ахвотна выступалі ў якасці салістаў Тамара Ніжнікава, Людміла Златава, Зіновій Бабій, Аркадзь Саўчанка, Юры Смірноў... Амаль штогод калектыв меў канцэрт у Беларускай дзяржаўнай філармоніі, частымі былі гастролі ў Маскве, на Украіне, адбываліся і паездкі ў Польшчу, Германію.

А між тым, М. Лісіцын вядомы і як музыкант-выканаўца, які 17 гадоў іграў у Секстэце домраў Беларускага радыё, і як педагог — выкладаў у Мінскім педагагічным ўніверсітэце. Але ж аркестр БДУ стаўся ягоным прызначэннем — тут ён адчуваў сябе і творцам, і гаспадаром.

Юбілей гэтага самаадданнага музыканта і таленавітага арганізатара многім і многім выпускнікам ўніверсітэта нагадаў шчаслівыя, натхнёныя дні студэнцтва, у якіх такой важнай і ўрачыстай справай былі заняткі ў “аркестры Лісіцына”.
С. Б.

“ДРЭВА ЖЫЦЦЯ”

Пано “Дрэва жыцця” ўпрыгожыла сцяну дзевяціпавярховага дома ў Салігорску (на здымку). Яго аўтар — мастак В. Крываблоцкі, а склалі пано з рознакаляровай смальты мастакі В. Батус, В. Рамановіч і І. Чугункін. Фінансавалі работы гарадскія ўлады і “Прыорбанк”.
Фота Уладзіміра АМЯЛЬЧЭНІ,
БЕЛІНФАРМ

Пеўчае поле... Шматлюднае маляўнічае відовішча з непаўторным каларытам, на фоне незвычайных краявідаў наранчанскай зямлі! Як вялікая паўнаводная рака мае свае вытокі, так і сёлетняе і Рэспубліканскае свята “Пеўчае поле” пачало сваё жыццё з традыцыйных пеўчых свят Мінскай вобласці. Так што яшчэ з 1952 года вядзе свой радавод гэтая ўжо маштабная нацыянальная імпрэза.

Свята (а гэтак адчуванне не пакідала на працягу двух першых ліпенскіх дзён) праходзіла, да задавальнення і публікі і ўдзельнікаў, у дзівосных мясцінах на беразе возера Нарач, ля манумента ў гонар партызанскага руху на тутэйшай зямлі. І было яно прысвечана 50-годдзю Вялікай Перамогі.

Паводле задумы арганізатараў, свята павінна было адлюстравач сучасны стан харавога мастацтва ў рэспубліцы, азнаёміць такім чынам з панарамай жанру. Сярод удзельнікаў былі толькі добра вядомыя майстры харавой самадзейнай творчасці, мастацтва якіх заўсёды рабіла песню годасцю беларускага народа.

Урачыстае адкрыццё свята пачалося з прэзентацыі творчых калектываў — невялікім выступленнем кожнага з удзельнікаў фестывалю. А гэта — 17 хораў з народнай манерай спеваў і высокім узроўнем выканання. Пасля прэзентацыі ўсе харавыя калектывы паехалі ў гаспадаркі Мядзельскага раёна, дзе прадоўжылі свае выступленні ва ўстановах культуры. Да позняга вечара (а дзе і да ранняга) не змаўкалі песні, смех і музыка. Яркія нацыянальныя строі выклікалі ўсеагульнае захапленне і радасць.

Другі дзень свята адкрыўся тэатралізаванай урачыстасцю ў гонар 50-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Цырымонія была надзвычай прастая, без афіцыйнага ўрачыстасці. Бясспрэчнай кульміна-

цыяй усяго стаў вялікі святочны канцэрт харавых калектываў. У суправаджэнні духавога аркестра Маладзечанскага музычнага вучылішча зводны хор калектываў — удзельнікаў свята выканаў “Песню пра Нарач” Э. Наско, “Зорку Венеры” С. Рак-Міхайлоўскага і старабеларускі кант “Нова радасць стала” — творы, напоўненыя разнастайнымі фарбамі, меладычнасцю, светлымі добрымі пачуццямі. Немагчыма было перавесці дух і адарвацца ад гэтага відовішча! Вялізны хор пад кіраўніцтвам галоўнага дырыжора свята народнага артыста Рэспублікі Беларусь прафесара М. Дрынеўскага нібы ўтварыў адзіны мастацкі арганізм.

Парадаваў слухачоў народны хор ветэранаў Слонімскага РДК Гродзенскай вобласці (кіраўнік — А. Клябаняў). У сваё выкананне ён уклаў столькі кіпучай энергіі, столькі шчырасці, што гэта не магло не знайсці водгуку ў слухачоў. Кіраўнік народнага хору Клімковіцкага цэнтра культуры Магілёўскай вобласці Л. Ячнеў змог настолькі бліскава расставіць акцэнт у канцэртнай праграме свайго калектыву і ўразіць высокім узроўнем выканання, што ў які раз пацвердзіў права лічыцца сапраўдным майстрам харавога мастацтва. Як заўсёды, надзвычай цікавую праграму прадставіў народны ансамбль песні і танца “Дняпро” Рэчыцкага ГДК Гомельскай вобласці (кіраўнік — Т. Дубавец). А выступленне мужчынскага народнага хору вёскі Лань Нясвіжскага раёна для многіх было прыемным сюрпрызам. Ярка гучаў, крануў сэрцы прысутных народны хор “Спадчына” Шаркоўшчынскага РДК Віцебскай вобласці (кіраўнік — П. Сафончык).

Дастойным фіналам свята стала выступленне Дзяржаўнага Акадэмічнага народнага хору імя Г. Цітовіча пад кіраўніцтвам мастра М. Дрынеўскага. Немагчыма пералічыць усе калектывы-

ўдзельнікі, але ж трэба адзначыць, што ўсе яны заслужылі добрага слова. Прыемна было ўбачыць годны выканаўчы ўзровень, масавасць, добрае касцюмаванне калектываў, парадавала й тое, што некаторыя з іх маюць акампануючыя групы.

Але ж побач з такімі поспехамі былі відавочныя і недахопы. Скажам, узростава адметнасць. Шкада, што слаба ідзе папаўненне калектываў маладымі выканаўцамі. У пераважнасці на сцэну выходзілі прадстаўнікі сярэдняга і старэйшага пакалення. Ці яшчэ: як бы выйгралі калектывы пры большай наяўнасці ў іх моцных мужчынскіх галасоў! Не ўсё задавальняла і ў самім выкананні, некаторыя калектывы, на жаль, грашылі недакладнай інтанацыяй.

Відаць, свята атрымалася такое, якое і павінна было быць у сённяшніх умовах. А наогул, сам факт таго, што фестываль адбыўся, — гэта нейкі цуд. Зразумела, чаго гэта каштуе ў нашай складанай рэчаіснасці, калі літаральна ўсяго не хапае: грошай, транспарту, гасцініц і г. д. І таму вялікі дзякуй трэба сказаць ініцыятарам і арганізатарам “Пеўчага поля” — Міністэрству культуры і друку Рэспублікі Беларусь, Мінскаму абласному навукова-метадычнаму цэнтру народнай творчасці, аддзелу культуры Мядзельскага райвыканкама, Беларускаму інстытуту праблем культуры.

Якім станецца “Пеўчае поле” праз тры, пяць гадоў? Гэта ўжо будзе залежаць ад палітыкі ды эканомікі, якія адчувальна рэзануюць у нашым духоўным жыцці. Аднак жа харавая песня заўсёды была годасцю беларускага народа, і сёння мы не маем права ні перад нашымі продкамі, ні перад нашчадкамі згубіць гэты свой каштоўны скарб.

Алена НАКАНЕЧНАЯ

Музыка

НАШАЙ “ЛАСТАЎКІ” ЎЗЛЁТ...

У балгарскім горадзе Плоўдзіве прайшоў другі Міжнародны конкурс класічнай гітары, у якім бралі ўдзел каля 100 гітарыстаў трох узроставых груп з 8 краін: Балгарыі, Беларусі, Германіі, Македоніі, Францыі, Чэхіі, Швейцарыі і Югаславіі. Краіны СНД былі прадстаўлены толькі адным выканаўцам з Рэспублікі Беларусь — Юліяй Сліпенкай. У Мінск яна вярнулася з дыпламам. І вось я гутару з дыпламанткай Міжнароднага конкурсу, выхаванкай сталічнай дзіцячай музычнай школы N 5 Юліяй Сліпенкай і выкладчыкам па класе гітары гэтай школы Васілём Скірдам.

— Юля, калі ласка, раскажы крыху пра сабе.

— Нарадзілася я ў Мінску, вучылася ў агульнаадукацыйнай школе, а пасля заканчэння 9 класаў паступіла ў падрыхтоўчую групу музычнай школы N 5 па класе гітары, у якой займаюся і цяпер. За час вучобы ў падрыхтоўчай групе прайшла праграму двухгадовага навучання і на ўступных экзаменах мяне залічылі адразу ў трэці клас. Мне вельмі пашанцавала з настаўнікамі. Мы з Васілём Дзмітрыевічам прадукцыйна працавалі на працягу ўсяго года і вынікі, як бачыце, ёсць.

— А ці былі ў цябе да конкурсу ў Балгарыі адказныя выступленні?

— Былі. Калі я заканчвала трэці клас, Міністэрства культуры Беларусі праводзіла Рэспубліканскі конкурс гітарыстаў мінскіх музычных школ, у якім я таксама брала ўдзел. Вельмі хвалявалася, але ўсё ж стала дыпламанткай. Наогул, кожнае выступленне на сцэне — гэта адказна і хваляюча, аднак конкурс у Балгарыі не ідзе ні ў якое параўнанне з тымі, што былі раней. Ранейшыя былі толькі, як кажуць, лёгкай размінкай.

— Якія ўражанні ў цябе ад конкурсу?

— Іх шмат, і розных. Вельмі многа — ад знаёмства і зносін з удзельнікамі конкурсу. Былі цікавыя і яркія выступленні канкурсантаў. Асабліва ўразіў мяне хлопчык з Чэхіі, які заняў першае месца і стаў лаўрэатам конкурсу. Наогул, было чаму павучыцца, бо ў кожнай групе былі ярка выяўленыя індывідуальнасці.

— Што можаш сказаць пра сваё выступленне на конкурсе?

— У першым туры маёй узроставай групы ўдзельнічала 48 чалавек. Я іграла

тры творы. Брыльянтавы эцюд кампазітара Тарэгі (абавязковы), “Астурью” — Альбеніса і “Чмель” — Пухалы. На другім туры — “Гавот” Баха, “Тарантэлу” Іванова-Крамскога, “Арабскае капрыччю” і “Успаміны пра Альгамбру” Тарэгі. На другі тур прайшлі 14 удзельнікаў. Тры з іх сталі лаўрэатамі, я і выканаўца з Балгарыі — дыпламантамі. Можна сказаць, што маё выступленне было паспяховым.

— Юля, калі ты адчула, што гітара — твой інструмент?

— У свой час мая маці таксама закончыла гэтую музычную школу па гітары, і я яшчэ ў дзяцінстве з задавальненнем слухала яе іграць, а крыху пазней вырашыла: калі паступлю ў музшколу, дык толькі на гітару. Амаль увесь вольны час я аддаю свайму інструменту.

— Чалавек жыве марай. Ёсць яна ў цябе? Якія планы на бліжэйшы час?

— Найбліжэйшая мэта — паспяхова скончыць музычную школу. А мара? Вытрымаць уступныя экзамены ў Мінскае музычнае вучылішча.

Цяпер — пытанні да настаўніка Юліі В. Скірды.

— Васіль Дзмітрыевіч, ваша паездка на Міжнародны конкурс вымагала немалых грошай, як “зайчыкаў”, так і валюты. Скажыце, хто фінансаваў яе?

— Ініцыятарам паездкі быў дырэктар нашай школы Вячаслаў Уладзіміравіч Іванушкін. Ён і займаўся фінансавымі пытаннямі. Ведаю, што частку сродкаў вылучыла Упраўленне культуры Мінгарвыканкама, а з валютай дапамагла камерцыйная фірма “Авізна”. Выказваю шчырую падзяку ўсім, хто ажыццявіў нашу паездку, удзячны за паразуменне нашых праблем і, самае галоўнае, за іх выразненне.

— Мне вядома, Васіль Дзмітрыевіч, што вы падрыхтавалі ўжо некалькі лаўрэатаў і дыпламантаў Рэспубліканскага конкурсу, а цяпер і дыпламантку Міжнароднага конкурсу. Ці задавалены вы ўзроўнем падрыхтоўкі сваіх навучэнцаў?

— Мастакі, паэты ці кампазітары ў такіх выпадках гавораць, што лепшы твор яшчэ не напісаны. Узровень падрыхтоўкі маіх вучняў таксама ўвесь час удасканальваецца, мы пастаянна шукаем новыя формы і метады работы. А лаўрэаты і дыпламанты конкурсаў у мяне сапраўды ёсць. Гэта Вячаслаў Гарлецкі, які працуе цяпер выкладчыкам Маладзечанскага музычнага вучылішча, Сяргей Гінтаўт і Міхась Жураўлёў — студэнты, адпаведна, трэцяга і першага курсаў Беларускай акадэміі музыкі ды іншыя.

— Добрага здароўя, новых творчых узлётаў Юлі ды таленавітых вучняў яе педагогу!

Гутарыў П. СЫЧУК, дырэктар Аб’яднання музычных калектываў Белтэлерадыёкампаніі.

НАВУЧАЕМСЯ МОВЕ АНЁЛАВАЙ...

Ён, паводле яго самога, прыехаў на Беларусь, маючы на галаве два капелюшы: прафесара еўрапейскай культуры Кінгстан-універсітэта, што ў Лондане, і дырэктара Еўрапейскага фонду мастацтваў свайго ўласнага імя — спадара Рычарда ДЭМАРКА. Ягонья візіты найшчыльня былі звязаны з міжнародным інстытутам па радыезкалогіі імя А. Сахарова; першай і асноўчай іх мэтай спадар Дэмарка абвясціў гэтак зваане навідазненне мастоў — між навукай і культурай, між пэўнымі, складанымі радыезкалагічнымі даследамі на нашым "чарнобыльскім тле" рупліўцаў-сахараўцаў і мастацтвам Беларусі, якое займела непараўнальна трагічны досвед, адлюстроўваючы, адбываючы, асэнсоўваючы чарнобыльскую трагедыю ўласнага народа. Прымеркаваць гэты матэрыял выпала якраз да часу, калі тры беларускія тэатры распачынаюць свой чынны ўдзел у Эдынбургскім фестывалі мастацтваў — спрыяннем і клопамат наўрымслывага прафесара, якому ў сёлетнім ліпені зраўнялася 60 гадоў. Пасля некалькіх сустрэч з ім ў мяне засталіся запісы, сёе-тое дадало несупыннае ліставанне. З кавалкаў, выняткаў, заўваг завочным чынам утварылася натуральная гутарка, у якой, не буду хаваць, адказы часам пераймалі пытанні.

ЖАНА ЛАШКЕВІЧ

АЛЬТЭРНАТЫЎНЫ ТЭАТР

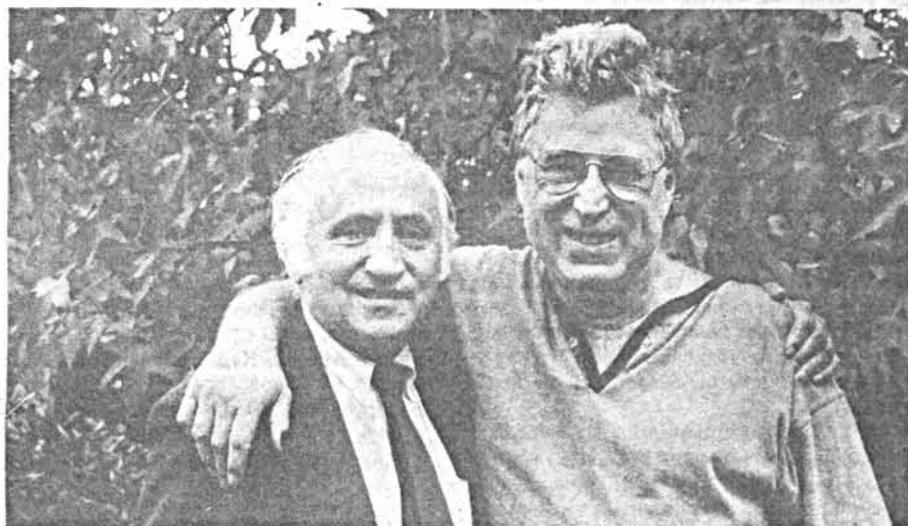
— Прафесар, а вы маглі б ацаніць дзейнасць нашага недзяржаўнага тэатра ў звязку з запатрабаваннямі вашай краіны, — Вялікабрытанія славіцца мастацкімі традыцыямі?

— Альтэрнатыўны тэатр, — дзякаваць Богу, я ў ім не першы раз, — цудоўны прыклад беларускага Адраджэння. Быў бы шчаслівы прывесці сюды сваіх сяброў, каб яны адмовіліся ад сваёй спячэнага ды забабонаў у дачыненні да былых савецкіх рэспублік. Мае ўхвалы вам — за тое, што вы агоралі, здужалі тое, што так лёгка магло быць не створана. Разумею, наколькі вы былі адны, адны-адзіночкі, разумею, як было вам цяжка. Заходнім бізнесоўцам, з якімі, прынамсі, кантакту я, не ўдалося стварыць нічога падобнага. Мушу падзяліцца сваімі захапленнямі з брытанскімі газетамі, асноўнаю тэмай мусяць стацца адраджэнне мастацтва праз адраджэнне чалавека. Вы — існасны цэнтр Еўропы! Я маю на ўвазе вашу Беларусь, зразумела. Не ўсходняй — аб'яднанай Еўропы. Вы не ўяўляеце, які выклік будзе кінуць на Эдынбургскім фестывалі Еўропе з боку краіны, пра якую пэўна ніхто нічога не ведае! Альтэрнатыўны тэатр, як утварэнне, дзе спалучаецца прадпрыемальніцтва і мастацтва, больш за каго ўразіў бы майго знамага сябрака Джэзэфа Бойса: менавіта ён выказаў думку, што мастацтва даражэйшае за грошы. Тэатральны ідэй, падмацаваныя поспехамі беларускага прадпрыемальніцтва, вымагаюць і ўвагі, і павагі, і пільнасці: у вашым выпадку, здаецца, грошы ўжо зразумелі, як няштам яны каштуюць без высакароднасці мастацтва... Утварэнне такой структуры, як Альтэрнатыўны тэатр — гэта... бліжэй і бліжэй да старту ў новае стагоддзе. Я пачаў актыўна працаваць у падобным кірунку з 1963 года, але ніколі не думаў, што мае шчаслівыя мары ўвасобяцца за сотні кіламетраў ад мяне самога ды так удала: у цуды трэба верыць. Яны надароўца! Праўда, дзякуючы цяжкай працы... Я бачу, што кожны з вас працуе шмат і працуе цяжка; бачу, як шмат людзей і сем'яў залежыць ад вашага поспеху ды ўмелства. Балазе, я не бачыў у вас беспрацоўных, якія спяць на вуліцах, — да вам Божа ісці сваім шляхам, — не губляючы работы...

КРЫНІЦА ЭНЕРГІІ НАРОДА

— Прафесар, ваш сябра Бойс меркаваў, што мастацтва — гэта крыніца энергіі народа. Меркаваў, напэўна, пакуль быў вельмі малады?

— У Мінску я заўважыў, наколькі колішні малады Бойс меў рацыю. Нават у Мінску гэтыя крыніцы — паўночкія, хоць і здаюцца незаў-

важнымі. Мастацтва — ці не самае галоўнае ў жыцці! Тое галоўнае, што дае сігнал пра жыццё новым пакаленням. Я вас запэўніваю — нават Расію ведаюць па рэвалюцыі (мясеца на ўвазе кастрычніцкая 1917 года. — Ж. Л.) усё менш і менш. Перад ёю — Дастаеўскі, Талстой, Шагал... Я быў проста ўражаны, што мае любімыя мастакі Шагал ды Малевіч — і родам, і радаводам, і крыніцамі сваёй мастакоўскай энергіі — з Беларусі. Я, здаецца, мог бы загалубіцца ў іх, наездзіўшыся на Мінскім метро, — а што ты смеешся, лонданскае метро — гэта пекла, пушчанае ва ўжытак у мінулыя стагоддзі, а Нью-Йорк — пекла у сучасным увасобленні. Разумееш, каб Бойс быў жыў, ён бы адразу ўхапіў — на што ў вас тут трэба звярнуць пільную ўвагу, каб вывіць народную душу!

— "Мастацтва роўнае грошам", — я не магу не працаваць Бойса яшчэ раз...

— Вы малюеце на вашых грошах жывёл: Бойс быў бы шчаслівы пазнаёміцца з вамі. Ён калісьці спазнаў Расію праз тое, што яго збілі над стэпам, — гэта было падчас другой сусветнай вайны, калі мастак мусяў ваяваць, і ваяваў у Люфтвафэ, на баку вашых ворагаў. Яго знайшоў татарын і ўратаваў яму жыццё. І там, нібыта на ўскрайку Еўропы, Бойс сустрэў жывёліну, якая, відаць, прэтэндуе на сімвал Беларусі — зайца. Паводле Бойса, гэта — самая цудоўная жывёліна, гэта — далікатны і прыдатны сімвал новай Еўропы. Бо заяц не ведае межаў і скача куды хоча. Бойс быў самым выбітным мастаком нашага стагоддзя. Чаму? Таму, што зрабіў першым мастаком наступнага стагоддзя. Ён бы вызначыў наш шлях вельмі проста: калі вы хочаце ўведаць цану капіталу, вы мусяце ведаць цану мастацтва. Мастацтва роўнае грошам, — асабліва грошам, дзе ўжо працываецца сімвал новай

Еўропы, вольнай... скакаць, куды хоча яе здаровы розум. А ў вас ён ёсць. Разам з мастакоўскім вар'яаннем, вар'яцтвам. Беларусам яшчэ адкрываць і адкрываць сябе...

ЯК ВАЖНА СЯБРАВАЦЬ

— Спадар Дэмарка, мы тут разважалі пра халодную вайну, — дарэчы, наш агульны сябра (падзякуем яму за тое, што зрабіў сябрамі і нас з вамі) крытык Джон Элсам нават кнігу сваю назваў — "Тэатр халоднай вайны", — ці ж не адкінула яна нас углыб непараўмення? На руінах прайгранай халоднай вайны Беларусь яшчэ доўга не адбудуе тэатра, вартга Еўропы. Вартга перадушам стаўленнем да сваіх творцаў...

— Мастацтва і сяброўства робяць людзей анёламі. Мова анёлаў — гэта мова мастацтва.

Калі мы не навучымся гэтай мове, дык зробімся... дурнямі, робатамі, рабамі. Калі мову мастацтва, мову культуры забараняюць, мы хуценька прыходзім да выроўнення тайнай паліцыі, таталітарызму, антыдэмакратыі і ўсяго, што вы мелі за апошнія пяцьдзесят гадоў, але ж і мы не ўсё з пералічанага абмінулі. Слухай, слухай, бо я, між усім, перажыў і вялікую вайну, — мабыць, твае бацькі дзецімі таксама перажылі яе не на каліфарнійскіх пляжах. Я ўжо сутыкаўся з тым, што ў вас людзі мастацтва некалькіх дзесяцігоддзяў сябе, сваёй значнасці, сваёй адметнасці. А праз гэта — недаацэньваюць усё, на што здатныя і ў мастацтве, і для мастацтва. Мяркую, што ў даным выпадку мастацтва роўнае радзіме, — ты не будзеш гэта аспрэчваць? І добра, што не будзеш. Мая думка лічыцца ў міжнародных мастацкіх колах незалежнаю. На мяне ніхто не ўплывае. (Гэта даводзіць хоць бы тое, што я першы прадставіў пасля вайны ў сябе на Эдынбургскіх фестывалях мастацтва Польшчы. Адраду пасля палкаў выступалі лепшыя нямецкія акцёры: я зрабіў гэтак знорок, каб усе пераканаліся, на якім узроўні Польшча можа весці дыялог з Германіяй!) Я прадставіў у Эдынбурзе румын, аўстрыйцаў, французцаў, боснія, сербія, харватыя — героі новых часоў у Эдынбурзе. Я проста не магу даць веры, што менавіта мне пашчасціла адкрываць сцэнічны вобраз Беларусі для англамоўнага свету. Калі ты і твае сябры дапамогуць мне ў гэтым, нам удацца зрабіць куды болей, — куды болей, як удалося б, да прыкладу, вашаму ўраду, калі б ён займаўся гэтым. Наўрад ці вашаму ўраду ўдалося б стварыць такі вобраз Беларусі, як гэта ўдаецца вашаму мастацтву. Дарэчы, я ніколі не меў анікага спадзявання і на свой урад: кожны раз, калі я прапаную чарговую ідэю, а менавіта — кантактаванне і паразумення, прадставінікі ўрада... баяліся. Мо таму, што

ідэя кожны раз была новаю? Збаяліся яны і мастацтва, роўнага грошам — і фармулёўкі, і яе практычнага ўвасоблення. А я ўжо прадставіў на фестывалях у Эдынбурзе паўтары тысячы твораў мастацтва праз выставы, галерэі, я прывозіў і праектаваў спектаклі, балеты, сольныя выступленні музыкаў і да т. п. Мы правалі 14 міжнародных канферэнцый па тэматыцы сучаснага еўрапейскага мастацтва! У нас аб'ядноўваліся галовы ўрада, навукоўцы, творцы, студэнты, палітыкі — тысячы людзей, якія ўпэўніліся, што мастацтва — не забава, не адпачынак, не гандаль, а да такой ступені сур'ёзна частка нашага жыцця, што нават бізнес мусяць стаяць на напрыканцы стварэння твора, а напачатку. Каб не глядзеў на яго звысоку. Каб спазнаў, якім цяжкім бывае шлях да дасканаласці.

НАВАТ ГОРШ ЗА КАМУНІЗМ

— Вашы кампліменты Мінку я прымаю з доляй асцярожнай разважлівасці: мы, беларусы, мяркую, што наш горад надта далёкі ад дасканаласці.

— Магчыма, я не маю рацыі, але хацеў бы дачытаць, што мадэль сучаснага горада — гэта зусім неабавязкова Парыж. Ці не кожны горад цяпер кіруецца культурай Дыснейлэнда: магазінамі, гандлярамі, таварамі... Падабенства амерыканскіх гарадоў — гэта нават горш за камунізм. Людзям прапануецца ўвесь комплекс, увесь набор нібыта каштоўнасцей, нібыта культуры. З разлікам на замочнасць і дабрабыт: маўляў, той, хто зарабляе, мусяць выкласці свае грошы. Якое недарэчнае выкарыстанне волі! Я дзякую Богу, што нават кабелёнае тэлебачанне і відэа не адвучыла, не адварнула людзей ад тэатра, не дало ім забыцца на сапраўдныя тэатральныя вартасці. Хіба ж будзеш ты так радавацца і смуткаваць перад экранам, як перад рампам? Як чалавек сучасны я разумею, што тэлебачанне апанавала сучаснасць. Але гэта не значыць, што яно мусяць весці рэй, — так, як цяпер, — у будучыні. Не трэба успрымаць вобраз тэле, навязаны свету Амерыкай, як адзіна магчымы. Амерыканцы на сваім тэле стварылі жах, які імітуе свет. Я ўвогуле аддаю перавагу Еўропе, але ўжо — толькі аб'яднанай. Гэта значыць — толькі з вамі. Я, магчыма, дзівак, але перакананы, што ніякі еўрапеец не зможа пачувацца паўнаўтастасна, калі ўведае, колькі яго абмінула з-за вымушанага ўдзелу Беларусі ў халоднай вайне. Дарэчы, рэктар Кінгстан-універсітэта, доктар Роберт Сміт прыежджаў у Мінск у шасцідзесятыя гады — ягоны візіт быў тады вельмі важным, спраўным. Але праз столькі гадоў ён не забыўся, як быў тады яшчэ ўражаны горадам! Як толькі надарылася магчымаць працягваць і мацаваць сувязі з ім праз Сахараўскі інстытут, ён адразу ж зрабіў для працягвання і мацавання ўсё. Я думаю, што беларусы цяпер у вельмі неадназначным і адметным стане: вы можаце пазбегнуць шмат якіх памылак захаду. Я мяркую па ўзроўні вашага тэатральнага мастацтва: вы вартыя Еўропы ўжо даўно, і вы можаце зрабіць усё, каб падтрымліваць гэты ўзровень, гэтую мастацкую якасць і ў сябе, і ў нас, бо мастацтва — як узаемазлучаныя сасуды. Я мару прывезці да вас разам з сабою сваю каманду — бізнесоўцаў, студэнтаў школы мастацтваў, мастацтвазнаўцаў і нават палітыкаў, каб яны дапамаглі мне ацаніць вашы вартасці і абставіны, стасункі ды перспектывы. На жаль, мы спазніліся ажыццявіць гэтую ідэю, — яна вымагала ўвасоблення гэтаю пятаццаці тату, але лепш ужо пазней... Добра, зрэшты, што наш новы аб'яднаны свет — гэта і новая мова зносінаў будучага стагоддзя. Я вельмі задаволены, пабачыўшы ўмеллівыя тварыкі вашых дзяцей на вуліцах, — дзяцей, якія не ведаюць Маркса і Леніна. Але ўжо ў Лондане я падумаў, што вашы дзеці надта добра ведаюць Чарнобыль... Што яшчэ мусяць уведаць яны, каб пазбегнуць войнаў і глупстваў?

Напраўду, што яшчэ? Мабыць, мову мастацтва. Таго, што робіць людзей анёламі, альбо, магчыма, нароўні з каханнем і пекнаю ўтварэ вартасці чалавечага жыцця. Хто аспрэчыць, што мову мастацтва трэба вывучаць — якраз з дзяцінства?..

На здымку Рычард ДЭМАРКА і Джон ЭЛСАМ

ПРАЗ ФРАНЦЫЮ — ДА КАЛОЖЫ

"Што дзень наступны нам рытуе?" — з хваляваннем задае сабе гэтак пытанне ледзь не кожны чалавек у нашы няпростыя часы.

Што казаць, такое пытанне паўстала і перад артыстамі Гродзенскай гарадской капэлы, і перад іншымі людзьмі, неаб'явавімі да паездкі гэтага калектыву ў Францыю. З неярплівацю чакалі яе праваслаўныя вернікі Гродна, ды і ўсе жыхары горада, зацікаўленыя ў аднаўленні помнікаў культуры краіны. Таму што ўмовы паездкі былі звязаны з накіраваннем заробленых сродкаў на аднаўленне Каложскай царквы. Невыпадкова ўдзельнікам вандруцы быў і святар Каложскай царквы айцец Анатоль. Былі падрыхтаваны дзве гастрольныя праграмы з улікам розных залаў, кантынгенту слухачоў, іх веравызнання.

У Францыі увесь клопат па арганізацыі канцэртнай дзейнасці і жыццезабеспячэнні артыстаў узяла на сябе фірма Blanchon. Жыхары Францыі мелі магчымаць пазнаёміцца з майстэрствам Гродзенскай капэлы ў сямі гарадах краіны (Парыж, Лімож, Абазін, Клермон-Феран, Ле Пуі ан Вале, Ангулеш, Пуацье) выключна ў каталіцкіх храмах. Кожны канцэрт складаўся з двух аддзяленняў. У першым гукала праваслаўная музыка Рахманінава, Чайкоўскага, Арана, Архангельскага, Бандарэкі, твор з каталіцкай музыкі (Наўліс, "Saligavegnit"), два хоры Свірыдава з цыкла "Пушкінскае выданне".

У другім аддзяленні, акрамя акапальнага харавога выканання, была прапанавана музыка з арганым суправаджэннем (Моцарт, "Laudate

Dominum", Кальдара, "Stabat Mater", Гуно, "Аве верум") і з камерным аркестрам (Моцарт, "Аве верум"; Бах-Гуно "Аве Марыя"; Даніэці, "Аве Марыя", Равенскі, "Маргунны Божа").

Канцэрты паказалі вельмі высокі ўзровень выканання, пра што сведчылі адухоўленыя твары слухачоў, доўгія апладысменты, цёплыя водзкі ў друку, вусныя выказванні спецыялістаў.

Публіка з пачуццём вялікай радасці вітала кіраўнікоў калектыву А. Бандарэку (мастацкі кіраўнік, кампазітар), дырыжораў Л. Іконікава, У. Борматава, салістаў М. Гаравою, У. Гаравога, І. Дзімітрова, Л. Дзюбіну, Ф. Куціцага, Н. Парфілаву, выканаўцу на аргане Б. Тэрмена.

Агульна кажучы, капэла годна выканала сваю місію. І ўсё ж арганізацыя з боку гаспадароў не

ва ўсім удалася.

У выніку недастатковай рэкламы на канцэртах было мала людзей. Толькі ў Ліможы сабралася адносна вялікая колькасць слухачоў (больш за 200 чалавек). Незразумела, чаму ніводны канцэрт не адбыўся ў праваслаўнай царкве. Не садзейнічаў таксама колькасці слухачоў і позні час пачатку канцэртаў (21.00). Чога ж казаць? Усё добра быць не можа. Тым не менш, пасля заканчэння турне нас запэўнілі ў тым, што Каложская царква будзе адноўлена.

І ўсё ж на фірму "Бланшон" спадзявайся, але варушыць і сам. Трэба ўразумець, што ўласныя праблемы належыць вырашаць уласнымі сродкамі і ўласнымі рукамі. Тым болей, што Гродзенская гарадская капэла паказала сябе добра, зрабіла высакародную справу, дастойна прадставіўшы беларускае музычнае мастацтва ў найцудоўнай краіне Заходняй Еўропы.

А. ПЕСКІН

ВЫСАКАРОДНАЯ
ПРАВАКАЦЫЯ
МІНСКІ ФАТАФОРУМ:
ПАЧАТАК АБО КАНЕЦ?

Вызначэнне “Беларуская школа фатаграфіі” нарадзілася ў Расіі. Фатаграфы-прафесіяналы і аматары з сумам і задавальненнем усламінаюць, як 10—15 гадоў назад жыццё, перапоўненае падзеямі, літаральна вірвала. Фатавыставы, семінары, фоташколы, клубы, паездкі, серыя “Фотаграфік”, якая адкрыла шмат імёнаў, стваралі ўмовы для нараджэння феномена — Беларускай фоташколы.

Першы з’езд фотамастакоў Беларусі, што адбыўся ў 1990 годзе, супаў з пераменамі ў эканоміцы і грамадскім жыцці краіны. Бяздзейнасць элітарнага Саюза паставіла кропку на спробах рэарганізаваць ранейшыя формы работы і прывяла да працяглага застою ў фатаграфіі рэспублікі. Дакладней сказаць, у яе выставачным кірунку.

Актыў старэйшага фотаклуба Беларусі “Мінск”, на чале з яго старшынёй Юрыем Васільевым, у пачатку леташняга года вырашыў правесці фотафорум — выстаўку, якую сабрала б пад адным сцягам фатаграфію розных накірункаў, поглядаў і ўзросту, каб абмеркаваць агульныя праблемы. Гэтая падзея планавалася на верасень 1994 года.

Прымем работ (1237!) і фармаваў іне экспазіцыі (ўсяго 273 фатаграфіі 66 аўтараў) закончыліся ў тэрмін. Для размяшчэння выставы патрабавалася вялікая зала і сродкі. Міністарства культуры на зварот арганізатараў з просьбай памагчы адказала маўчаннем. Пошукі грошай прывялі да таго, што Фотафорум-94 падрос на год і ўсё больш рызыкаваў не спраўдзіцца ніколі.

Па волі лёсу пра гатовую экспазіцыю даведаўся дырэктар СП “Белэкспафільм” (афіцыйны прадстаўнік “Fugi film” у Беларусі) Аляксандр Чанцоў.

Заплаціўшы за выставачную залу ў Палацы мастацтваў, пра якую марыла дырэкцыя выставы, фірма пачала рэалізоўваць уласную культурную праграму.

Прэзентацыя выставы зрабіла ўражанне вялікай падзеі. Юрый Васільев назваў яе “правакацыяй”. Высакароднай правакацыяй, якая дазволіла ўпершыню за апошнія шэсць гадоў сустрацца творчым сапернікам, каб на гэты раз не ўпусціць шанца, падараваны лёсам, а цяпер, адкрыта і крытычна вырашыць: сабрацца або разыйсціся ўвогуле.

Пра вартасці і недахопы прадстаўленай экспазіцыі будуць гаварыць мастацтвазнаўцы і крытыкі. Але ім трэба памятаць, што перад мінскім фотафорумам стаялі не зусім характэрныя для творчай выставы задачы. Паказваючы амаль усіх аўтараў, што працуюць у рэспубліцы, іх узровень, маштаб, патэнцыял, выявіўшы разнастайнасць накірункаў у сучаснай беларускай фатаграфіі, ён, галоўным чынам, заклікаў ускалыхнуць, актывізаваць і заявіць усім: творчыя сілы ў фатаграфіі ёсць. Яны гатовыя прадстаўляць рэспубліку на высокім мастацкім узроўні. Дзе б там ні было. Не сакрат, што гэтыя спробы будуць спалучацца з вырашэннем пытання пра саюз як форму праўлення, пра членства і г. д. Бясспрэчна, будзе сутыкненне думак, але як бы там ні было, дах, пад якім вырашацца шмат якія калатворчыя праблемы, — неабходны.

Тое, што фотабізнес бярэ ўдзел у лёсе творчай фатаграфіі, натхняе ды дае спадзею. У Беларусі ўжо ёсць прыклады спонсарства, матэрыяльнай падтрымкі асобных аўтараў і цэлых мерапрыемстваў.

Жыццё само падказвае новыя формы супрацоўніцтва. Творчая арганізацыя фотамастакоў магла б знайсці падтрымку ў асяродку фотабізнесу рэспублікі, які развіваецца. Магла б — бо гэта аб’ядае і падзеі, і нават культурныя здзяйсненні.

Людміла ЕЎТУШЭНКА
Работа Зоі Міуновай “Партрэт”.

Мая Львовіч — чалавек на Беларусі досыць вядомы. І таму, што напісала пазычны цыкл “Страцім-лебедзь”, прысвечаны класіку нашай нацыянальнай літаратуры Максіму Багдановічу, і таму, што неаднаразова наведвалася ў рэспубліку, дзе мае шмат даўніх і добрых сяброў. А да ўсяго — плённа працуе на ніве перакладу. Гэта дзякуючы М. Львовіч украінскія чытачы змаглі прачытаць на сваёй роднай мове такія кнігі, як “Я з вогненнай вёскі...” Алеся Адамовіча, Янкі Брыля і Уладзіміра Калесніка, “Завеі, снежань” Івана Мележа, “Золак, убачаны здалёк” Янкі Брыля... Колькасць жа паэтаў, перакладзеных ёю, — не адзін дзесятак.

Любоў М. Львовіч да беларускай зямлі, можна сказаць, спадчынная. Бацькі яе перад тым, як пераехаць у Адэсу, дзе нарадзілася будучая паэтэса і перакладчыца, жылі на Беларусі. Так што і беларуская мова для М. Львовіч па сутнасці не чужая. А што гэта і на самой справе так, можна лішні раз упэўніцца, пазнаёміўшыся з чарговай кнігай паэзіі М. Львовіч, выпушчанай нядаўна ў Харкаве выдавецтвам “Прапор”. Зборнік унікальны, а як для сённяшняга часу, дык і рэдкі. Дзве назвы мае ён — “Цяпельца” і “Вогнік” і адпаведна паралельна ў двух варыянтах прадстаўлены творы — на беларускай мове і на ўкраінскай. І, што немалаважна, дык тое, што М. Львовіч абышлася без паслуг перакладчыка, хоць, прызнацца, праца зроблена вялікая. У кніжку ўвайшло каля 80 твораў, прытым, за рэдкім выключэннем, яны новыя. Значыць, неабходна было не толькі напісаць іх, а і параўнацца, каб своечасова і гэтаксама па-майстэрску пераўвасобіць па-беларуску.

А ў выніку атрымалася ўражліва і ўсхваляваная пазычная споведзь, як сказана ў анатацыі, “пра маці, сына, друга, мову, зямлю. Паэзія трылогі, надзеі, любові”. І, хочацца дадаць, з’явілася сапраўднае прызнанне ў любові да Беларусі, зямля якой, як бачна з вершаў, для М. Львовіч асабліва дарагая і блізкая. І гэта адчуваецца з першага верша, які, як на маю думку, варта прывесці ў абодвух варыянтах, каб лепей адчуць, наколькі паэтэса дакладна адчувае дзве моўныя стыхіі.

Спачатку ідзе беларускамоўны варыянт:

Мне сніцца сон.
Мой век былі ў разлуцы,
І шмятае аблічча паўстае.
Змарнелае, счарнелае і грушы?
Усохлае, пажоўклае
бязрозы?

Чысье яшчэ мо зболеныя рысы?
Мне сніцца сон.

Мне сон аб Беларусі.
Сон аб табе.

А вось як гучаць гэтыя радкі па-ўкраінску.

Сон мені сняцца. Вік булі в розлуці,
І тмяне в сні абліччя повстае.
Змарнілоі, скаліченоі грушы?
Усохлоі, пожовклоі
берези?

Чісье іще мо віболені риси
Мені ввизжаються?

Сню Беларусь я.

Я сню тебе.

Да каго гэты зваротак, чытач, больш-менш блізка знаёмы з беларускай літаратурай, а канкрэтней з нашым творчым асяроддзем, лёгка здагадацца. Тым больш, што ў адным з наступных вершаў ёсць і больш прывязаныя, так сказаць, да самой “дакументальнай асновы” развагі: “Астрашыцкі Гарадок і Прылукі. // Твой выток і твой грудок. // Ад пачатку толькі крок да разлукі. // Толькі хвіля. І ўжо смерк, // І знікае голас, смех, і дазвання”. Гэтаксама не так складана адчуць адрасатаў іншых прысвячэнняў. Для прыкладу вось гэтага: “Ёсць Беларусь, і ёсць у нас Адэса. // І мы з табою доўжыч зямлякі. // Твой брат застаўся ў Быкіўнянскім лесе. // Ля Кіева застаўся навякі”. Ды і ў асобных выпадках М. Львовіч сама называе прозвішчы тых, каму адрасуе творы.

Аднак, думаецца, справа зусім не ў гэтых прысвячэннях, хоць, несумненна, яны ў творчасці паэтэсы дазваляюць зразумець многае. Куды важней, наколькі ў вершах М. Львовіч прысутнічае сама тэма Беларусі і як аўтару ўдаецца, праз, здавалася б, асабістае, а магчыма, і прыватнае, перайсці да значных абагульненняў, адчуваючы сам беларускі дух, а праз яго разуменчы, спасцігаючы і навава адкрываючы (каторы раз!) беларускую душу. І пры гэтым заўсёды адштурхоўваючыся ад фактаў асабістай біяграфіі, бо, калі лепей разабрацца, усё ў гэтым свеце самым цесным чынам звязана і нават перакрыжавана.

Асабліва, калі звязана з падзеямі, якія ламалі, а то і перайначвалі людскія лёсы: Вясна дзевяцісот трыццаць трэцяя.
Горад Адэса.

Я прыйшла. Я на зямлі.
Меўся быць маім горадам

Гомель.
Нарадзіла мяне гора. Ды прыйшла.

А яны голадам —
у зямлю сышлі.

1933-ці год — год нараджэння

М. Львовіч, але ж гэта і той страшны год, які нёс з сабой голад мільёнам людзей. Толькі некалькі радкоў у вершы, але як шмат сказана імі! Шмат, бо перш чым з’явіліся яны, была неймаверна цяжкая праца душы, што так многа пакутвала, выслухоўваючы расказы пра той страшны год. Быццам сама прайшла праз тое галоднае пекла.

І як само сабою зразумелае — наступны верш. Таксама не такі і вялікі, ды надзіва напоўнены думкай. І гэтаксама — пра страшнае, жудаснае:

Пралеска белая, барвяны грыб —
такія Курapatы напрудвесні,

Як глянеш — жудасна.
Найначай кроў гарыць. На снезе.
А курапатамі ў народзе завецца
белапралескавае палёсце.

Стралялі ў трыццаць сёмым.
Пралілося — барвянае.

Што ні прадвесне,

Пралеска белая, барвяны грыб.
Барвяныя на белым снезе росы.
То наша кроў гарыць.

То наша кроў на целе Беларусі.

Ёсць у кнізе і іншыя вершы, у якіх М. Львовіч адштурхоўваецца ад уласна перажытага. Скажам, зведанага ў Казахстане, дзе ёй давялося апынуцца ў час вайны. І, як гэта ўвогуле характэрна для паэтэсы, ёй часам дастаткова адногу штрыха, каб дакладна перадаць той унутры трагізм людзей, якія былі пазбаўлены роднага котлішча.

Зноў жа — усяго тры радкі. Самая што ні ёсць проза будняў (а таму і адпаведная структура верша) і — боль, боль, боль... Яго нельга не адчуць:

У Алзе дзед Айзік па-свойму,
мовай ідыш, гутарыў з коньмі.

Усю соль яе,
усе тонкасці адчувалі конікі.

Са Сваім НЯШЧАСНЫМ
ЖАРГОНАМ дзед мой ішоў —
да коней.

Па-свойму ўдаецца М. Львовіч дакранацца да тых старонак беларускай гісторыі, якія яшчэ нядаўна заставаліся сумна-вядомымі “белымі плямамі”. З гэтага шэрагу — верш, у якім ажывае воблік Палуты Бадунвай, што, як вядома, уваходзіла ва ўрад Беларускай Народнай Рэспублікі.

І, вядома ж, не мінула кнігу прысутнасць Чарнобыля.

Такое яно, “Цяпельца” М. Львовіч. Сагравае, абуджаючы лепшыя пачуцці і згадкі. Запалена яно чалавекам адкрытым і па-сапраўднаму ўлюбёным у Беларусь.

А. АН-ЕВІЧ

МОЙ ПОГЛЯД НА ДЭПУТАТА

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

лічу, неабходна ставіцца да ўчарашніх і сённяшніх камуністаў. У іх было амаль тры чвэртки стагоддзя, каб паказаць, на што яны здатныя. Да чаго прыйшлі, усім добра вядома. Што ж датычыць былых камуністаў-функцыянераў, дык ледзь не кожнаму з іх павінен быць пастаўлены надейны шлагбаум на шляху да заняцця адказнай дзяржаўнай пасады. Яны дзесяцігоддзямі займаліся разбурэннем беларускага нацыянальна-культурнага жыцця і дасягнулі ў гэтым небывалага для іх калег з іншых саюзных рэспублік “поспеху”. Цяпер гісторыя дала нам шанца — толькі не апошні, а чарговы — на месцы дашчэнтку разбуранага нацыянальнага дома ўзвесці новы. І, зразумела, кіраваць ходам гэтай стваральнай працы не могуць тыя, хто займаў высокія дзяржаўныя і партыйныя пасады, калі мэтанакіравана вялася дэнацыяналізацыя нашай эканомікі, культуры і быту.

Калі не цалкам перагарадзіць, дык усё ж варта праз вельмі густое сіта прапусціць у новы Вярхоўны Савет дэпутатаў папярэдняга склікання. Больш як на “тройку” нельга ацаніць іх працу ў парламенце. У тым, што сёння Беларусь па многіх паказчыках сацыяльна-эканамічнага і культурнага развіцця знаходзіцца на апошніх месцах сярод краін

СНД, немалая віна і дэпутатаў. У якасці ўзнагароды можна толькі тым з іх даць дарогу ў новы Вярхоўны Савет, хто за час працы ў ім навучыўся гаварыць па-беларуску, бо такія людзі вельмі патрэбныя, каб нарэшце нармалізаваць моўны рэжым у час правядзення сесій. Нейкую скідку пры новых выбарах можна даць і тым былым дэпутатам, хто не пабудаваў для сябе і сваіх дзяцей дыхтоўнага катэджа, не набыў дарагога сучаснай маркі аўтамабіля. Мае прапановы па істотным абмежаванні прыходу ўчарашніх дэпутатаў у склад новага Вярхоўнага Савета грунтуюцца яшчэ і на тым, што ў нас цяпер вельмі вялікі лік кандыдатаў на адзін дэпутацкі мандат. Чаму ж пераважна з іх не выбіраць новы склад Вярхоўнага Савета? Апора на свежыя сілы часта прыносіла карысць.

Нам асабліва ўважліва і крытычна трэба паставіцца да такой недарэчнасці, як дэпутацкая недатыкальнасць, бо, як вядома, многія былыя абраннікі учынілі столькі парушэнняў заканадаўчых норм, што проста жах бярэ, а сельскія, раённыя (гарадскія), абласныя і рэспубліканскія Саветы ледзь не кожнага з іх бралі пад сваю надзейную абарону. У такіх выпадках не абараняць, а караць трэба дэпутата, прычым у два-тры разы больш жорстка, чым радавога члена нашага грамадства. Практыка выпрошвання ў

Саветаў усіх рангаў згоды на прыцягненне да судовай ці адміністрацыйнай адказнасці іх дэпутатаў, як нішто іншае, садзейнічае росту рознага роду крымінальных учынкаў сярод тых, хто, наадварот, павінен быў паказваць аstatim прыклад сумленных адносін да ўсталяваных у грамадстве законаў і правілаў. Далей. Нельга, каб у такой беднай краіне, як наша, дэпутат атрымліваў заробную плату ў два-тры разы больш высокую, чым у сярэднім па народнай гаспадарцы. У радавога дэпутата Вярхоўнага Савета аклад павінен быць на ўзроўні кандыдата навук, старшыні пастаяннай камісіі — доктара навук. Разумным было б забараніць дэпутату на працягу ўсяго тэрміну выканання сваіх абавязкаў займацца пабудовай катэджа для сябе ці дзяцей, на што раней часта незаконна выкарыстоўваліся дзяржаўныя сродкі. Трэба было б, каб дэпутат штогод адзін раз рабіў грунтоўную справаздачу перад выбаршчыкамі і атрымліваў ад іх адзнаку па пяцібальнай сістэме, аб чым затым дакладваў Вярхоўнаму Савету. Трэба пастарацца зрабіць так, каб у абранай у дэпутаты асобы абавязкі пераважалі над правамі, клопаты — над прывілеямі. Тады ў дэпутаты пойдучы толькі самыя добрасумленныя людзі.

АЛХІМІЯ ЗНАКА

Прамая прабіваецца праз празрыстую прызму прасторы. Дыяганаль дыхае дзікай дынамікай — дзідалі Нямыя нябёсы, няма нічога — нонсенс? Кінутыя ў куток, куддыбаюць кулістыя крывасці. Цені цікуюць цішком — цёплая цэпра, цуді..

Графічная лексіка аркушаў не перакладаецца на строгую мову акадэмічнага аналізу. Дзёркая абстракцыя замешана на знаёмых хрэстаматыйных вобразах. Каложа, Сынкаві-

чы, Нясвіж, Верхні горад, Няміга... Адзін крок да банальнасці, да паўтарэння. Паслухаем аўтара, Рыгора СІТНІЦУ: "Імправізацыя з рытмікай, графічны джаз — вось мая спроба парушыць акадэмічныя схемы. На пачатку 90-х гадоў у маеі творчасці адбыўся рэзкі паварот. Узнікла жаданне асэнсаваць пэўную сваю канцэпцыю, якая б грунтавалася на традыцыі непаўторных 20-х гадоў. Аб'яднаць аб'ектыўнасць Я. Драздовіча і канструктыўнасць К. Малевіча ды А. Родчанкі. Дарэчы, апошні — беларус, ягоны род паходзіць са смаленска-магілёўскага памежжа. Так зліліся дзве супрацьлеглыя манеры — супрэматычная кампазіцыя і гіперрэалістычнае выкананне".

Гіперрэалізм малюнкаў Р. Сітніцы не халодны, не раўнадушны, як прынята ў рамках гэтага стылю. Замучаны рэстаўрацыяй Верхні горад сталіцы з ранамаі тандажоў на мурах выклікае спачуванне і трывогу. Безаблічная сетка агароджы аднастайным канцылярскім почыркам запаўняе белае поле аркуша. Але які вобраз! "Я прыглядаюся да кожнай цагліны, шукаю на ёй цёплыя дотык рук дойліда. Аб'ект набывае рысы знака. Напрыклад, бохан хлеба. Зірніце, задумайцеся, — гэта ж планета з кратэрамі. Хачу ўзняць канкрэтны вобраз да планетарнага".

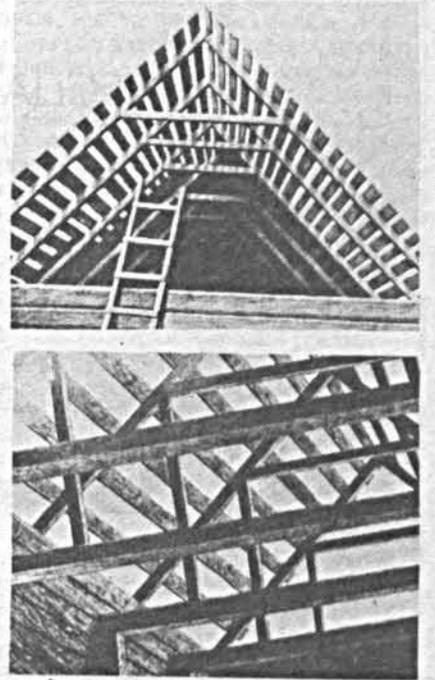
Дазвольмі сабе неяснае параўнанне з класікай. "Здача Брэды" пэндзля Дзіега Веласкеса — перамога не толькі іспанскай зброі, але й іспанскага жывалісу. Успомнім, што другая традыцыйная назва гэтага ўзору кампазіцыі — "Дзіды". Разам з выразнейшымі партрэтамі ваяроў нечаканае і непараўнальна вобразнае гучанне набывае суровае

рытміка здзідаў. У рысунку Р. Сітніцы "Рубоні" вобраз нараджаецца па тых жа законах, толькі ўжо на памежжы абстракцыі. Знішчальныя калючкі ашалелай масай рвуць кампазіцыю, нашае і варожэе рыцарства патанае ў нечалавечай стыхіі вайны.

Як жа адбылася рэвалюцыя ў творчасці графіка? Безумоўна, як той казаў, саспела рэвалюцыйная сітуацыя. Выпускнік Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута (1982), Р. Сітніца развіваўся, па ўласным прызнанні, пад уплывам свайго педагога Уладзіміра Савіча. Кубістычныя матывы пачалі крышталізавацца пазней. Ад першых малюнкаў і літаграфій да прарыву ў цяперашняе дзесяцігоддзе — дыстанцыя ў некалькі светлавых год. І вось у поўны рост устаў у беларускім мастацтве арыгінальнейшы графік. "А атрымалася некалькі выпадкова, — прызнаецца Рыгор. — Я трапіў на Кракаўскае трыенале графікі. Сярод іншага быў уражаны творамі японцаў, дзе пры ўсёй прыгожасці камп'ютэр робіць амаль усё. Мая рэакцыя была адваротнай. Зразумеў тады, што ніякая машына не ўратае. І вырашыў працаваць у самай прымітыўнай тэхніцы — алоўка".

Асяляльная сіла фрагментарнай кампазіцыі адкрываецца ў нізках "Шпацыр уздоўж паркана" і "Станцыя метро "Няміга". Амплітуда вобразаў шырокая: ад захаплення банальным куточкам вясковай вуліцы на роднай Петрыкаўшчыне да трагічнага сутыкнення сваёй мінуўшчыны і падчас легкадумнага сёння будаўніцтва сталічнай падземкі. Сапраўды, трэба моцна любіць аловак, каб гэты сентымент перадаўся й глядачу.

Рыгору Сітніцу — 37 год. Узрост здзя-

сненняў. Будзе спадзявацца сустракаць ягоныя новыя творы — пульсуючыя цэнтры любой выставы.

Валеры БУЙВАЛ

На здымках: мастак Рыгор Сітніца і ягоныя работы з серыі "Верхні горад".
Фота А. МАЦЮША

"СОНЦА" Ў ВІЦЕБСКУ

ЗАЦЕМКІ НЕАБЫЯКАВАГА ВІДАВОЧЦЫ

Надвор'е і кошт лютаўскіх чыгуначных білетаў ад Мінска да Віцебска не адбілі жаданне ў групы мастакоў, мастацтвазнаўцаў і студэнтаў наведаць старажытны беларускі горад над Дзвіной. Была сярод нас і дырэктар сталічнай галерэі сучаснага мастацтва. Вандроўка была задумана яшчэ ў мінулым годзе і за гэты час не адбылося нічога такога, што прымусіла б нас адмовіцца ад свайго плана. Падставы ж для паездкі былі вельмі значныя.

Сцены віцебскіх дамоў, на вялікі жаль, не захавалі слядоў авангардысцкіх эксперыментаў 20-х гадоў. Даўно сцёрты кругі, квадраты, трохкутнікі, што складалі калісці запамінальных супрэматычных "фіеры". Адкалупленыя народам кавалкі элементарных роспісаў кашталі б сёння, напэўна, даражэй за рэшткі берлінскай сцяны. Гісторыя сваёй лютасцю пазбавіла нас магчымасці быць сведкамі вар'якай "утилізацыі-распродажу". Здавалася б, натуральная з'ява — мастацтва павінна свечасова пераходзіць у іншы статус — музейны; стаць прадметам бестэрміновага даследавання, асэнсаваным штуршком для практыкі будучага, а не спекуляцыі. "Вялікія утопіі", не прызнаныя на месцы свайго нараджэння, не стаўшыя бачнай часткай культуры, штучна выштурхоўваемыя з ланцуга пераемнасцей — танны грунт бясконцай правінцыйнай міфа-дэмагогіі. Высокаму сцярджалнаму духу патрэбны адлавадны вобраз архітэктуры, адкрывае акрэсленне сваіх прэтэнзій і мэты.

...У мінулым 1994 годзе свет адзначыў 75-годдзе БАУХАУЗа, падвёў пэўныя вынікі яго ўплыву на культуру XX стагоддзя. Буйныя і малыя выданні ў розных краінах прысвяцілі гэтай з'яве багата радкоў. Прайшло і для нас таксама 75 год, як у лютым 1920 года ў Віцебску па ініцыятыве Казіміра Малевіча ўтварылася аб'яднанне УНОВІС (Сцярджалнікі новага мастацтва). Германскае і віцебскае аб'яднанні мелі ў сваёй аснове шмат блізкага, але, на вялікі жаль, у нашай краіне вынікі гэтай гадавіны не такія радасныя. Таталітарная культура не спрыяла шырокаму развіццю мастацкіх прагрэсіўных ідэй, дэклараваных авангардам, не дазволіла творча развіць наватарскі погляд на асэнсаванне традыцыі. Сённяшняе замілаванне "дасягненнямі" савецкай культуры, выдраных з агульнага кантэксту, выглядае самарэкламай, спробай вярнуць так і нерэалізаванае манопольнае права кіраваць сучаснай культурай дзеля асабістага дабрабыту і нездаровых амбіцый. Але не трэба вельмі шматузроўневага аналізу, каб пераканацца, што тыя краіны, якія не пагрэбавалі эстэтычнымі навацыямі ўсходнеўрапейскага авангарда, стварылі сваімі сіламі з яго дапамогай сапраўдныя і даступныя культурныя каштоўнасці. Вядомы прафесар архітэктуры сіднейскага ўніверсітэта, наведваючы Мінск, ніяк не мог зразумець пасля знаёмства з архітэктурай 20-х гадоў А. Лаўрова, чаму на Беларусі нічога не пабудавана ў стылі Новаева, а сілікатная цэгла так шырока выкарыстоўваецца для будаўніцтва на вёсцы, разбураючы традыцыі экалагічнага жылля, назапашаныя архітэктурай к канцу XX стагоддзя. Наша культура была доўгі час абмежавана не толькі ў зваротных сувязях, але і штучна пазбаў-

лася магчымасцей развіваць натуральнае, уласнае.

...Наша экспедыцыя, падрыхтаваная па ініцыятыве Галерэі сучаснага мастацтва "У Пушкіна" і колам яе мастацтвазнаўцаў, хацела ўбачыць горад у яго звычайны дзень, не фестывальны, падобны на той, калі ўтварыўся суцэльнавядомы УНОВІС. Загадка была падрыхтавана афіша, прадуманы сцэнарый. Прышлося, праўда, уносіць карэктывы з-за немагчымасці выкарыстоўваць памяшканне самой галерэі. Напярэдадні нашага прыезду нічога не сведчыла аб падрыхтоўцы нейкіх афіцыйных мерапрыемстваў. Вакзал сустрэў нас ранішняй лютаўскай цэрай і вільгацю. Даволі шмат людзей маневрвала па мокрым пероне, абвешаныя клункамі незвычайных памераў і колькасцю гранічнай з логікай сапраматы. Для нашых вакзалаў гэта стала звыкла і ніхто на тое не звяртае аніякай увагі. Мастак з "сонцам" у руках толькі выклікаў раздражненне: "...ідзі ты са сваім сонцам...", "...на вакзале сонца не павінна быць!". Думаю, што віцебскі вакзал прынцыпова не змяніў свой вобраз у параўнанні з часам прыезду Казіміра Малевіча. Шкада, што тагачасныя мастакі амаль не пакінулі пісьмовых запісаў аб сваіх назіраннях.

...Каля 7 гадзін раніцы мы былі недалёка ад ратушы. На будаўнічых платах пачалі сустракацца плакаты з павадманнем аб юбілейнай мастацкай акцыі. Адчувалася, што некаму не падабаецца назва галерэі — арганізатара святкавання. Амаль на кожнай напярэдадні раскленай афішы, метадычна быў абарваны лагатып галерэі. Бой ратушага гадзінніка абудзіў гарадскіх сабак, вярнуў ад сумных роздумаў да

галоўнай мэты паездкі — адзначэнню гадавіны сцярджалнення Новага мастацтва.

На працягу дня кожны з нас выконваў свой асабісты план, але так сталася, што шмат часу, не пакідаючы працы, шпацыравалі адной кампаніяй. Калектыўна намалеваная эмблема УНОВІСа (чорны квадрат, заключаны ў кола) нейкі час лунала над паспешлівым натоўпам. Слухачы і аналізуючы пытанні і рэплікі адносна сімвала, высветлілася, што гэты "квадрат" тут малавядомы — часцей яго прымалі за знак нейкага палітычнага альбо рэлігійнага руху. Сярод дня мастакам і мастацтвазнаўцам было прапанавана за пяць хвілін пакінуць вуліцу Праўды (што засталася ў гісторыі беларускага авангарда як Бухарынская).

...Усе ўдзельнікі мелі чыстыя аркушы паперы, дзе можна было занатоўваць свае назіранні, словы прамоў, рабіць малюнкi і г. д. Вялікая нагрукка выпала і на фотаапаратуру.

А 17-ай гадзіне ў святочна аздабленай зале ратушы пачаўся заключны этап нашага дня. Запоўненыя старонкі былі прадстаўлены глядачам і сабраны ў адзін сшытак, які атрымаў назву "Фармат". Вокладка для гэтага рукапіснага выдання была падрыхтавана загадзя ў Мінску. Нулявы нумар, на наша задавальненне, не аказаўся выключна сталічным — у яго ўвайшоў малюнак віцебскага мастака А. Пушкіна і старонка рэжысёра А. Грышквіча.

На вяртанні "АРТУНОДЫСКУСе" са змястоўнымі дакладамі выступілі крытыкі Я. Шулейка і П. Васілеўскі. Яны зрабілі аналітычны агляд мастацкага жыцця рэспублікі пасля ўтварэння УНОВІСа, акрэслілі месца гэтага аб'яднання ў станаўленні сучаснай культуры. Шмат спадзяванняў было выказана на перспектывы творчых

працэсаў, не падпарадкаваных штучнай каардынацыі, было прапанавана весці цывілізаваны дыялог паміж рознымі поглядамі на шляхі развіцця мастацтва.

Найбольш яркай старонкай вечара была прэм'ера оперы-хэпенінга "ПЕРАМОГА над СОНЦАМ" у двух "дзеймах", падрыхтаванай спецыяльна для Віцебска да святкавання 75-годдзя сцярджалнення Новага мастацтва на Беларусі. Хэпінганты (І. Кашкурэвіч, У. Зленка, А. Логінаў, І. Зелянкава) знайшлі адлавадную часу выразную форму трансфармацыі феномена 20-х гадоў. Опера стала кульмінацыяй усёй нашай праграмы. Вобразы, панаваўшыя на маленькай непрыстасаванай сцэне, былі надзвычай выразнымі, максімальна насычанымі энергіяй, сабранай удзельнікамі на працягу усёй падрыхтоўкі да прэм'еры. Аўтарамі не ставілася мэта аднаўлення аднайменнай пастаноўкі А. Кручонаў, што адбылася ў Віцебску ў лютым 1920 года. Пошук новых кантэкстаў, уласцівых эстэтыцы пост-мадэрна, наўмысна падкрэсліваўся. "Перамога" была больш чым пераканаўчай. Рукапіс сцэнарыя оперы-хэпінінга быў урачыста перададзены "Фармату". Пасля прэм'еры са сваімі меркаваннямі выступалі ўсе жадаючыя.

...Блізіўся час вяртання ў Мінск...

Міхал БАРАЗНА

АД РЕДАКЦЫІ. Так і просіцца дадаць, прачытаўшы незакончаную апошнюю фразу зацемак, што Віцебск і пасля гэтай падзеі застаўся з усё тымі ж амбіцыямі і незразумелай фанабарыяй, з вялікімі і падчас неабгрунтаванымі прэтэнзіямі да Мінска. Думаецца, ніхто не збіраецца адбіраць у Віцебска права на многія славутыя імёны, скасоўваць фестывалі і пленэры, ніхто не зачыняе мастацка-графічны факультэт педінстытута, не змяняе культурнаму жэпішко горада. Наадварот, багатая толькі тая краіна, дзе развіваецца не толькі сталіца, але і правінцыя, тым больш, што само слова "правінцыя" нідзе ў свеце не выклікае такіх ганебных адценняў, як у нас. Таму Віцебск хочацца падтрымаць, дапамагчы і не толькі грашмыма, але і ідэямі, асабістым удзелам. Мабыць, так і нарадзілася акцыя адзначэння гадавіны УНОВІСа, тым больш, што з боку віцебскай інтэлігенцыі ініцыятывы не было. На жаль, шараговыя віцебскія свята гэта ўспрыялі з адназначнай абьяквашасцю і непаразуменнем, выказанымі на вуліцах імі самімі дз рознымі міліцэйскімі чынамі. Што ж датычыць мастакоўскіх колаў торада славутага авангардыста, яны не столькі дапамаглі наладзіць акцыю, колькі дадалі сталічным гасіям няўтульнасці і алчування непажаданых. Да святкавання "УНОВІСаўскага" юбілею ані віцебскае, ані сталічная прэса так і не звярнулася за мінулыя з таго часу пачутога. Таму наша рэдакцыя (згадваючы гучнае святкаванне, напрыклад, юбілею БАУХАУЗа ў Германіі) палічыла магчымым і нават неабходным распавесці пра лютаўскія падзеі.

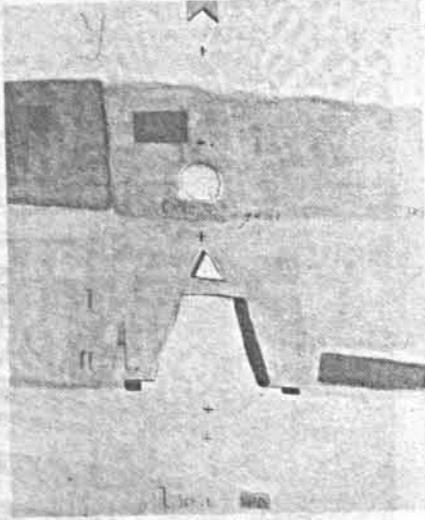
Чым будзе далей жыць Віцебск, пакажуць бліжэйшыя пленэры. Хочацца спадзявацца, што яны, хай сабе пазначаныя Віцебскам, па сутнасці будуць усё ж агульнанацыянальнымі, агульнабеларускімі.

На здымку: удзельнікі віцебскай акцыі — А. Пушкін, І. Кашкурэвіч, П. Васілеўскі, А. Логінаў.

Здымак М. БАРАЗНЫ

САША

“ЧАС І МЕСЦА”

Аўтарская некамерцыйная канцэптуальная галерэя “Брама”, якая спрабуе паяднаць розныя віды мастацтваў, і ў новай сваёй экспазіцыі апынулася на тонкай мяжы паміж паззіяй і жывапісам. Выстава “Час і Месца” задумана як пластычны эквівалент паэтычнага слова.

Экспазіцыя нечакана ўзнеслася пад своды тэатра, каб прымусіць глядача хоць на імгненне расправіць плечы, закінуць галаву, удыхнуць Неба, адчуць самакаштоўнасць кожнай светлай плямы Жывапісу...

Самы час і месца гэта зрабіць.

Час і Месца — катэгорыі невычарпальныя. Калі цыкл паэтычных сустрэч дае вярбальнае выяўленне іх, то візуальны, пластычны вобраз гэтых катэгорый нараджае жывапіс трох мастакоў — Наталлі Залознай, Віктара Саўчанкі і Валерыя Песіна.

Як вядома, яшчэ ў сярэднявеччы хрысціянства патрабавала ад мастацтва мовы ўмоўнай. Ступень абагуленасці ў Наталлі Залознай дасягае мовы знакаў, якія нараджае трапяткое пачуццё архаікі. Знакі ўладарцаў у прастору, абазначанай колерам, пазбаўленым плоці. Пластычнасць апераджае змест і пераважае над ім. Н. Залозная — майстар імпрэвізацыі. Пры гэтым кола яе тэм дастаткова выразна азначана, як правіла, паміж пошукамі Духу і жыццём уласнай душы.

Колер яе работ раўнамерна, няспешна залівае вялікія плоскасці, дзе хістка і фрагментарна, як і ў памяці, выхопліваюцца вобразы дзяцінства, эпизоды падзей, абрысы рэчаў, абрыкі фраз.

Колер аскетичны і стрыманы, часам да супрацьлегласці белага і чорнага. Жаданне вываліцца ад аб’ёмаў і матэрыяльных форм падштурхоўвае мастацка да ачышчэння ад кантрастнасці самой фарбы, жывапіснага мазка.

Але галоўны персанаж большасці яе палотнаў — прастора, розначасовая, рознахарактарная, якая лёгка перакладаецца на мову гукаў, слоў, колеру. У гэтай прасторы свабодна цячэ час, абмінаючы астравы памяці, міфай, вобразаў...

Час Віктара Саўчанкі быццам спыняецца, кампанье, набывае плоскасць, на якой мінулае пакідае свае матэрыяльныя, асязальныя адзнакі.

Пластычныя матывы Валерыя Песіна ўнікаюць і існуюць па-за часам і прасторай, яны нібы запаўняюць вечна нялучнае між імі.

Ларыса ФІНКЕЛЬШТЭЙН
Н. Залозная, Верш.

У СТУДЫ “СКАРБОНКА”

Ва ўзорнай студыі “Скарбонка” Салігорскага цэнтра дзіцячай творчасці з задавальненнем займаюцца многія школьнікі горада. Тут яны вучацца ганчарнаму рамяству ў майстра народнага промыслаў Мікалая Аляксеевіча Пратасені. Дзеці сваімі рукамі робяць прыгожыя гліняны посуд, мудрагелістыя цацкі і свісцілкі.

На здымку: выхаванцы студыі Ангеліна Свірская і Алена Лаўрыновіч са сваімі вырабамі.

Фота Уладзіміра АМЯЛЬЧЭНІ,
БЕЛІНФАРМ

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

Саша матанула хвастом, павольна і неахвотна ўстала, схліўшы галаву, штурханула галавою весніцы, якія потым доўга яшчэ матляліся туды-сюды, як маятнік.

Цяпер мы былі знаёмыя. Маю прыяцельку звалі Саша. Яна пайшла дадому, а я засталася. Але сядзець было халаднавата, і я пачала нервавацца, што марна губляю час, а ў мяне яшчэ не заканспектаваны “Капітал”. На яго перапісанне далі месяц, а ён — скончыўся. І сціплы, нават нейкі сарамлівы выкладчык эканомікі неаднойчы падыходзіў да мяне і пытаўся, калі я здам канспект. Я выняла з сумкі салідны том, разгарнула...

З-за плота пачуўся незадаволены сіпаты голас. Чалавек у двары бубнеў раздражнёна, потым голас яго паграмчэў, наліўся моццю злосці: “Не жарэш, сука, не наравіцца! Выхвараш, будзеш есці”.

У адказ Саша толькі сцішана заскуголіла, зусім-зусім ціха, затоена. Можа, ён выцяў яе нагою ці балюча тузануў за вуха. А можа, абраза, пап-рох гэтак балюча пеканула яе?

“Смачнага захацела? Не зарабіла...” І ў дадатак — крутыя салёныя словы. Я не магу іх паўтарыць, язык не здолее выгаварыць. Ведаю толькі, што словы тыя абражалі, ганьбілі яе “жаночую” годнасць.

Саша хуценька выбегла з двара, весніцы толькі рыпліва ўскрыкнулі, заматаліся. А яна (ці ад знявагі, ці ад ядзі яе гэтак занудзіла) тыгнулася носам у трыпутнік каля плота і дых яе перахапіла, ажно падцягло жылот. Яна давілася сліною, нешта шукаючы каля плота, тыскаючыся носам у траву, потым пабегла на другі бок, да крамы, дзе буялі дзьмухаўцы і шарэў, бы абдало яго дарожным пылам, палын. Ляпы яе калаціліся, дрыжэлі. Урэшце яна аслабела апусцілася на траву, але працягвала нешта шукаць, і, здаецца, знайшла нейкія лекі і, лежачы, далікатна забірала ў рот і жавала вузкія перы пырніку. Я падыхла да яе.

“Што з табою, Саша? Ты хварэш?”

Яна зірнула на мяне, нібы не пазнавала. Вочы яе былі вільготныя, у іх іскрыліся слёзы. Яна плюснула вачыма, скідаючы іх на лёт. Устала, атрэслася, аглядзела сябе, як аглядае сябе прыгажуня, ці не змялася су-кенка, прыўзняла звільс плёткаву хвост, часанула ім па ветры, расправіла махры. І зноў сядзела, годна прыўзняўшы галаву. Я адчувала, яна харахорыцца, а самой, відаць, ня-добрыйца.

На парозе крамы стаяла ўжо некалькі пакупнікоў. Мясцовыя, тутэйшыя з гэтых хат. Яны перагаворваліся між сабою, нават пасмейваліся. Мусіць жа, з мяне. Маўляў, стала і гаворыць з сабакам. Адна жанчына нават сказала голасна, адказваючы замест Сашы на маё пытанне:

“Ды што з ёю, з сучкаю, можа быць? Адмясіў учора Аркадзь”.

І ўжо, не зважаючы на мяне, яны гаварылі між сабою пра Сашу, пра Аркадзя, яе гаспадара.

“А пабіў ён Сашу за тое, што ўвечары нейкія падшыванцы атрэсвалі яблыню, а яна нават не браханула”.

“А што з іх, з гэтых пародзістых? Сама лепш — добры злы дварняк”.

“От, у Грышкі сабака... Нямецкая аўчарка. Я, бывала, да іх часцяком заходзіла, а зараз ужо і не хаджу. Баюся...”

“Мы б таксама якога ваўкадава ўзялі. А што ж, машына ў двары...”

“Цяперака ўсялякага народу тут ходзіць, гэта не раней”.

“Так, добры сабака на ланцугу — спакайней”.

“Чужы чалавек ідзе — чуеш... Толькі, канешне, не гэтыя догі, бульдогі. У іх хоць і морды страшныя, але яны дураслівыя”.

“Іванавіч свайго сабаку застрэліў. А што з яго карысці. Прывык з хлапчукамі дурэць змалку, дык і потым, абы падлетка ўбачыць — дурэць. На-

што такі сабака”.

“Глядзі, сядзіць дзень у дзень ля весніц, бы чакае каго. І ніколі не брахане”.

“Я і Аркадзю гаварыла: вазьмі гэтую сваю Сашу на ланцуг, хай пасядзіць крыху, ды цкуй яе”.

“Няможна, кажа, яна пародзістая — інтэлігентная, далікатная”.

“Ат, з гэтымі інтэлігентамі! Што людзі, што сабакі — аднолькавыя”.

Магазіншчыца адчыніла крамку. Жанчыны зайшлі гуртам і гэтак усе разам прыляпіліся да прылаўка. Тым самым даючы магазіншчыцы права самой выбраць, каго абслугоўваць першую. І тая, якой адпусцілі ўжо хлеба і цукру, не збіралася выходзіць з крамкі, толькі крыху пастаранілася. Нешта падобнае я назірала ў вясковых магазінах, якія былі асяродкам інфармацыі, згусткам навін, своеасаблівым парламентам, дзе ўздываліся і падалі аўтарытэты мясцовых жыхароў. Няхай гэта чалавек, мужчына, жанчына ці нават сабака, як зараз. Яны працягвалі свае размовы. А гэтая, апошняе заключэнне пра інтэлігентаў і сабак проста шакіравала мяне. Я не магла зразумець схаваны падтэкст і праведзеныя паралелі, якія па законах фізікі непазбежна перакрываюцца ў бясконцасці. Я не магла зазірнуць туды, а вось гэтая жанчына, грубаватая і злалівая, ведае тое скрыжаванне. Мусіць, у мяне таксама, як у Сашы, штосьці было не так з пародаю, бо я, стоячы ззаду, ніяк не магла дазнацца, хто з іх апошні. На мае пытанні яны толькі паціскалі плячамі і пазіралі адна на адну. Не магла я іх і расштурхаць, дастацца да прылаўка, узяць бохан хлеба і падацца кан-спектаваць “Капітал” Маркса.

Нешта і ў мяне было, мусіць, не так з пародаю, калі я не магла ніколі сказаць чалавеку “ты”. Для гэтага мала было, як кажуць, пуд солі з’есці, для гэтага трэба было перайсці нейкую невядомую, глыбокую і вельмі небяспечную бездань. На гэтай зямлі лічаныя людзі, якім я магу сказаць “ты”. Можа, таму заўсёды адчувалася супрацьстаянне. Здаецца, і жыла ў калектыве, а здаралася, і не раз, што яны аб’ядноўваліся і бэсцілі, і ганілі мяне гуртам, як вось гэтыя жанкі Сашу. Я шкадавала Сашу. Ёй, такой моднай пані, такой прыгожай і далікатнай, даводзіцца цяпець абразы і пабоі, жыць у бядоце, агінацца ў цёмных халодных ночы пад плотам, як бяздомнай, ці курчыцца ў цеснай будцы.

Я чакала, пакуль атаварацца жанчыны, паволі падступаючыся да прылаўка, слухаючы іх размовы. Узяла бохан хлеба і выйшла з магазіна. Саша стаяла каля ганка, чакала мяне. Я адшчыпнула акрайчык і працягнула ёй, пачаставала.

“Яна не будзе есці, — сказала мне ўсмішліва жанчына, што выйшла ўслед за мною. — Інтэлігентка”.

Саша, можа, каб не пакрыўдзіць мяне, асыярожна, губамі ўзяла з рук хлеб. Але — сапраўды — есці не стала. Асыярожна паклала на траву. Вочы, узнятыя на мяне, пазіралі вінавата, просячы прабачэння.

“Ну, во бачыце... І нашто ён трымае гэтую сучку”.

“Яна ж нікога не крыўдзіць”. (Я хацела абараніць Сашу.)

“Не крыўдзіць, але і не абароніць”.

Я крыху злавалася на гэтую жанчыну: якой, ад каго абароны яна чакае?

Да доктара я, канешне ж, адразу не пайшла. Думалася: пабаліць ды і перастане, абы палому не было. Ды не хацелася адпрошвацца з заняткаў.

А нага разбрыняла. Боцікі — хоць разарвай. Прышлося ўсё ж звярнуцца да доктара. І жанчына-хірург дакарала, нават сварылася на мяне, маўляў, так я лезу ў кіраўнікі, што гатова скакаць на адной назе! Не ведала яна, ды і я змоўчала, не стала яе пераконваць, што ніякай пасады

мне не свеціць. Мяне проста “кінулі” на перавыхаванне. Наступіў такі час, што мы пачалі як бы прачынацца, хутчэй — прыходзіць у прытомнасць, азірацца, не пазнаючы і не прызнаючы свет, у які патрапілі, задалі пытанні, спрачаліся з начальнікамі, а галоўнае — выказвалі свае думкі. І сярод тых, яшчэ спячых і пакорлівых, выглядалі чужымі і небяспечнымі, як тэарысты. Але гаворка не пра тое. Нага мая доўга балела. І цяпер незалежна ад таго, быў у мяне дома хлеб ці не, я прысіджвалася на лаўку адпачыць.

Я сядзела на лаўцы. А побач, на зямлі — Саша. Здавалася, яна думала нейкую сваю нязвыкла для сабакі доўтую думу. Маршчынкі на яе гладкім ілбе то збіраліся ў раўчкі, можа, яна сілілася ўспомніць штосьці, нейкае іншае жыццё, ці пахі — дзіўныя, знаёмыя да болю пахі — бо ноздры яе трапяталі, а можа... Можа, нешта жажлівае — пабоі, напрыклад, бы час ад часу ўздрыгвала, бо найве бачыла нешта страшнае ці перажывала яго.

“Ну, што ты задумалася?” — спытала я. І Саша ўзрыгнула. Мусіць, ёй стала няёмка, вочы яе, затуманеныя самотай, прасілі даравання. Яна падыхла да мяне, ткнулася мордаю ў мае рукі, падставіла лабіцуну пад далонь — прасіла пяхчоты. Трымаючы галаву на маіх каленях, знізу ўверх зірнула мне ў вочы. Мусіць, таксама пыталася: а як у цябе? А ў мяне таксама было кепска на душы.

І галоўнае, пра гэта нельга было нікому расказаць. Хіба толькі ёй, Сашы, калі б яна разумела і магла мне паспачуваць. Ці выслухаць і не палічыць мяне вар’ятак. Усё, што я чытала, вучыла, усё болей расчароўвала мяне, сеяла недавер. І чым далей — тым болей. Я не ведала, як жыць, калі ты нічому не верыш. Калі не бачыш будучыні. Вялікай будучыні, светлай, для ўсіх людзей. Я так была выхавана — сваё, маленькае — не брала ў разлік. І цяжкія хмары расчаравання навесалі нада мною. Тое, што я чытала ў кніжках, павінна была завучваць і паўтараць на семінарскіх занятках і экзаменах, магло хіба што задаволіць бяздумнага чалавека. Не, мне было мала, што сказаў той ці іншы класік. Напрыклад, Энгельс сказаў, што чалавек стаў істотай разумнай, таму што стаў харчаванца мясной ежай. Гэта тэорыя выклікала ў мяне непрыняцце. Я здэкавалася з яго тэорыі. Пыталася ў выкладчыцы філасофіі: што ж будзе з намі? У краіне няма мяса, калі мы яго не будзем ужываць — значыць, дэградуем. І яна чырванела і не ведала, што сказаць, бо ніхто за дваццаць гадоў яе работы, штудзіравання класікаў марксізму-ленінізму не задаваў ёй такіх “дурных” пытанняў. І, канешне, яна думала, што я крыху ненармальна. Ды, пэўна, у мяне сапраўды нешта было з галавою, я ніяк не магла зразумець, а тым больш пераклазаць артыкул ці прамову генеральнага сакратара. Можа, і з іншымі было так, бо мы пачалі ўслых пагаворваць: навошта гэта нам? А ў адказ чулі ад нашых выкладчыкаў: маўляў, гэта развіццё марксізму-ленінізму на сучасным этапе. Іншым словам, як этап, той час і нельга было назваць: мы панура пад прынукай гуртам брылі ў светлую будучыню. “Вожды” нашы былі старыя і нямоглыя... Яны, мусіць, забыліся, ці проста не ведалі дарогі, куды нас вялі. Мы ж бесклапотна пасмейваліся і раскавалі пра іх анекдоты. Тым не меней набліжаўся час, калі мы павінны былі дасягнуць мэты. Зіма-лета, зіма-лета і год васьмідзесяты, а есці, піць, абуваць і апранаць няма чаго, дэфіцыт. Але ўсе рабілі выгляд, што так і павінна быць. Толькі прафесар гісторыі, калі пытаўся фармуліроўку камунізму, далезную дваццаць чацвертым з’ездам, раздражняўся і наперад папярэджваў: “Толькі гаварыце мне да коскі, не ведаю, не ведаю я, адкуль пальюцца багачы патокам...”

І сумна мне было... Тое, што не было каўбасы і масла, ды і хлеба ўдастал, было для мяне не страшна: гэта мы ў сваім жыцці праходзілі. Страшыла мяне іншае...

Я дастала з сумкі (Саша назірала за мною) танюсенькія кніжачкі “Воз-

рождение", "Целіна"... Сёння прынесла гэты брашуркі наша выкладчыца і сказала: "У будучым — літаратура будзе толькі такая".

Я не магла не запярэчыць. Гэта было неверагодна, я не хацела гэтага. "Не, літаратура такой не будзе!" — цвёрда адказала я. Нібы паабяцала не дапусціць гэтага. І цяпер, перагортваючы старонкі, зноў паўтарыла гэтыя словы.

Саша навастрыла слых, запытальна зірнула на мяне.

"Ах, Саша, табе гэтага не зразумець. Табе не зразумець, як важна гэта для мяне".

Саша апусціла вочы, адварнула. Яна не хацела пазіраць на мяне, крыўдзілася. Я працягнула руку, каб паглядзіць яе гладкія пукаты лоб.

"Чакаеце? Яшчэ не адчынілі?" Жанчына ў вязанай сінняй жакеты селася побач. Я неяк бачыла яе ў гэтай крамцы. Мясцовая, можа, ці не з суседняй хаты.

Я зірнула на гадзіннік. "Яшчэ пяць хвілін", — адказала я. І змоўкла. Уткнулася ў свае кніжкі. Але жанчыне карцела гаварыць.

"Ой, яна калі захоча, тады і адчыняе. Яшчэ, можа, не паабяцала. А ніякой там піскулькі не відно, на дзвярах?" — зноў запыталася яна.

Я зірнула: "Не". "Яна, бывае, пакідае". Яна памаўчала.

"Нешта ўсё чытаеце?" "Так. Трэба", — кінула я. Не гаварыць жа мне з ёю пра будучае літаратуры.

Размова ў нас не клеілася. І тады яна пераклочылася на Сашу. "Прадасць ён цябе", — прыгразіла з прыдыхам яна.

Саша ўздрыгнула. Устала, падціснула хвост і падалася ў двор.

Я толькі зірнула запытальна. "Вунь піскулька вісіць", — жанчына кінула ў бок слупа, на якім сапраўды бялелася паперка. — А вам яшчэ не прапапоўваў?" — запытала яна. Я адмоўна хітнула галавою...

"Ён як зап'е, усё яе прадае, за пляшку. А потым забірае. Ён без яе не можа".

"Імя дзіўнае даў..." "Але. — Жанчына занепакоілася, зазірнула праз плот. — Хаця б жа не пацую, — паясніла. — Гэта ж жонку яго гэтак звалі — звалі, завуць, — як вам сказаць, — прыцішана, але з задавальненнем, што можна некаму раскажаць пра суседа, — яна пайшла ад яго. Інтэлігентка, ці ні інжынерка, — са значэннем, адной ёй вядома, сказала яна, але ў голасе яе адчувалася пагарда. — Усё ў кніжачкі ўткнуўшыся сядзела. А ён, вядома, просты. І вып'е, бывае, з сябрамі. Яна тады яго і блізка да сябе не падпускала. Сварылася яны. І ў мяне аднойчы яна начавала. Кажу, уступі яму, пакарыся, а яна — духу гэтага, смуроду не выношу. У нас у сям'і гэтага не было. Каб хоць кілішчак браў, культурна, можа б, сцярыла. А гэта ж... — Вось яна і паехала. Некуда далёка. Бушаваў ён, як яна ад'язджала. Крычаў: "Сабаку імем тваім назаву, інтэлігентка..." Во, так і зрабіў. Цяпер васьм гэтую катуе".

"Так, сучка, пародзістая, ёй догляд патрэбен".

"Ён і глядзіць яе. І любіць. І ў хату ўпускае. Але як нап'ецца... Бо і гэта інтэлігентка аказалася. Гарэлачнага духу не выносіць. З хаты просіцца. Ён тады ажно шалее, не выпускае, б'е яе. Даказвае нешта сваё, як некалі жонцы. А засне ён, п'яны, яна вые-вые ў хаце, як па нябожчыку. На вуліцу просіцца. А выскачыць, бывае, ванітуе нават. Гэта ж во жывёліна — а гэтак..."

Мы маўчалі. А што было гаварыць?

"Гэта ж, Божа мой, Божа, што робіцца, — пабедала жанчына — народ співаецца. І што далей, то горай. У магазінах — нічога няма, а гарэлка — бяры, колькі хочаш".

Жанчына пайшла, згледзеўшы, што адчыняецца крама. Я таксама паклала ў сумку кніжкі.

І тут з вясніц выйшаў малады, але нейкі як хворы мужчына. Шчэць на яго няголеным твары парасла чамусьці няроўна, кусціста, як запушчанае поле.

"Дык, можа, купіце сабаку, га? Нядорога, за пляшку..."

"Што вы, такога сабаку за пляшку

не прадаюць". "Ну, за дзве, — здаўся ён. — Я сам завяду..."

"Аркадзь, не вяжыся да чалавека, ты ўсё адно забярэш". — Гэта быў голас тае мае субяседніцы. Яна адзвалася з парога крамы.

Аркадзь вылаяўся. "Дык, цётка Наста, пазыч на пляшку. Ну, апошні раз". — Дзяцюк падаўся да крамы.

Купіла бохан хлеба, круп ды пернікаў і я. А, ідучы далому, на слупе прачытала: "Прадаецца сабака, пародзісты. Танна..."

● Пачаліся канікулы. І я нейкі час не сустракалася з Сашаю. Штосьці яшчэ замінала. Здаецца, я пачала ездзіць трамваем. Так прайшла зіма. А вясною я зноў абрала дарогу праз гэты аазіс. Так хацелася пабачыць, як цвітуць вішні, як яблыні ўкрываюць пялёсткамі грады. Хоць і зачынілі крамку, але я заўсёды прыпынялася, садзілася на лаўку каля залёнага плота, хоць на пару хвілін. Тут звычайна мяне чакала Саша. Я віталася з ёю, размаўляла. Яна зацікаўлена пазірала, і па яе вачах разумела, што ў яе на душы. Сцвярджаю, што ў сабак (можа, не ва ўсіх) ёсць душы.

А то нешта колькі дзён, нават не дзён, а тыднёў на вуліцы яна не паказвалася. Я ўжо думала — прадаў Аркадзь Сашу, аж аднойчы іду — яна сядзіць.

"Што ж цябе так доўга не было? Я ўжо думала благое".

Саша, канечне, маўчала. Але выглед у яе быў загадкавы. У вачах святлілася цяпло, супакоенасць. І нешта такое, чаго мне было не зразумець.

"Дзе ж ты была?" — папытала я. Саша ўсміхнулася. Так-так, тонкая верхняя губа яе скрывілася, ажно паказаліся востранькія часценькія зубкі. Яна моўчы ўстала, ступіла да вясніц. Я думала, яна не хоча са мною размаўляць і хоча пайсці ў двор. Але яна толькі штурханула і прытрымала вясніцы. На вуліцу, валюхаючыся, выбраліся два шчанючкі: чорненькі, як жук, відно што дварнячок, шустры і цікаўны, і пясочнага колеру, нягглы, каратканогі, а той, што застаўся за варотцамі, не паспеўшы за братамі (які ён, я не згледзела), заенчыў, заскавытаў, просліва і назольна.

Мяне замілавалі Сашыны дзеці. Я прысела, пацягнулася да іх рукамі, пачала лашчыць, уміляцца. "Малайчына, Саша. Якія мілыя, дзіўныя твае дзеткі". Яны яшчэ дрэнна хадзілі, былі баязлівыя і кволяы.

Саша, мусіць, парашыла — даволі, а можа, занепакоілася, што гэтак я магу і ўзяць каторага. Яна моўчы і дзелавіта, я нават не сцяміла, як гэта адбылося, спачатку аднаго, потым другога пакідала іх за шкірку ў двор. Сама таксама схавалася за вясніцамі.

Мусіць, павяла некуды ў глыб двара, дзе мелася іх карміць, або проста бавіць час разам з імі дзе-небудзь на сонцы.

Ідучы далому, я па-жаночы заздросціла Сашы. Адзіны сын мой павінен быў ісці ў армію. Дасюль я нават не уяўляла, як цяжка мне адрываць яго ад сэрца. І, ведаць не ведала, як пакутліва чакаць яго і баяцца, што раптам трапіць на тую далёкую, незразумелую вайну, якая забірала маладзенькіх хлапчукоў, што яшчэ не навучыліся проста абачлівасці, забірала і — не вяртала...

● Клопаты адхінулі маю ўвагу ад Сашы. Я помніла, вядома, пра яе. Успамінала і раскавала ўсім пра яе, як пра сяброўку. Асабліва пра тое, як яна паказала мне сваіх дзетак. Але бачыць яе не бачыла. Часам мы чалавека ніяк не збярэмся наведань, а сабаку... Проста знаёмага сабаку. Ды і ў самыме столькі ўсяго было. Спачатку — з работаю. Бо, як я і ведала, — пасады мне не толькі не далі, а наогул не было ніякай работы. І я чакала да новага года, калі адкрыецца новае выдавецтва. Уладкавацца туды было таксама няпроста. Але гэта размова асобная. Потым, не складаліся адносіны з людзьмі, з начальствам, я так і навучылася лісліваць, дагаджаць. Ды і сама я стала іншая. Недаверлівая і замкнёная.

Цяпер я не размаўляла з кожным сустрачным сабакам. Нават баялася іх. Асабліва гайні...

Прайшло шмат часу. Нейк мы сустралі Сашу ў Севастопальскім лесапарку (болей чым дзіўная назва, калі ўлічыць, што ён на былой Украіне Мінска). Яна шыгала па кустах, бы нешта шукала. Мусіць, зноў лекі. Бо на той вулачцы Чайкоўскага, цяпер заасфальтаванай, — ні травіны, ні быліны.

"Саша! Саша!" — паклікала я. Яна ўздрыгнула, нейкі час яшчэ прыслухоўвалася, ці не здалася: знаёмы голас. Потым радасна затанчвала: хвост і ўсё тулава хадзілі, як у твісце. Аднак не кінулася да мяне, хоць я і прысела і працягнула насустрач рукі. Яна супакоіла сваё хвалыванне, нясмела падышла, пачала абнюхваць, шукаць штосьці ў маіх руках. І я зразумела, што яна галодная.

"Адкуль ты ведаеш яе імя?" — спытаў мяне муж. "Гэта мая знаёмка..."

"Я думаю, што ты пакінула гэтую звычку размаўляць з чужымі сабакамі на вуліцы".

"Так, але гэта зусім іншае. Ведаеш, я адчуваю, што ў яе нерэалізаваныя магчымасці. Гэтак бывае і ў людзей. Жыве, займаецца не сваёй справай. Не тым, што хоча і ўмее. А тым, што загадваюць, што змушаны рабіць за кавалак хлеба. Каб не памерці з голаду... Мы праўдамі і няпраўдамі трымаемся за гэты кавалак хлеба, а калі ён яшчэ і з маслам, дык гатовы плотку адзін аднаму перагрызці, прынароўліваемя і закладаем адзін аднаго".

"Гаварылі пра сабак, перайшлі на людзей. Гэта ў тваім стылі. Зараз скажаш, што ты не змагла рэалізавацца, і цябе ніхто не разумее". Ён пачынаў злавачца. Ён быў мужчына, і, здаецца, усё рабіў дзеля сям'і, каб жонка і дзеці былі задаволены. Многае ад яго не залежала. Але віну ён браў на сябе. Я паспрабавала яго супакоіць. Шчырае слова, клялася я, што я нічога не хацела тым сказаць. Мне проста падабаецца гэты сабака. Зірні, які ён прыгожы. Гэта сапраўдны сетэр.

"Адно я бачу, што збродлівы, нячэсаны, нямыты".

Так, прыгожая Сашына прычоска была ўскудлачана. У кудзерах вушэй відаць было рэп'е. І вока — ці падбітае, ці прастуджанае — закарэла. А пра хвост няма чаго і гаварыць. Ён парадзеў, поўсць вісела зліплымі космамі.

Саша была дзікаватая, загнаная і, відаць, галодная. Я пашкадала, што не мела нічога з сабою. Нават кавалак хлеба.

Прышоўшы далому, я зрабіла бутэрброд і пайшла зноў у парк. Клікала Сашу, але яе нідзе не было.

● У гэтым лесапарку я гуляла часта адна. Надвечоркам шпацыравала па дарожках з мужам. Потым, праз гадоў пяць, — з унукам, коцячы перад сабою яго у калясачы. Праўда, той-сёй мне не раіў гэтага рабіць: час неспакойны, развалюся ўсялякай набрыдзі. У горадзе з'явілася ўсё тое, пра што мы сціпла маўчалі: наркаманы, гвалтаўнікі.

А "чарніла" тут пілі, здаецца, пад кожным кустом. Калі ж пачалася барацьба з п'янствам, я на свае вочы бачыла, як нарад міліцыі, чалавек дваццаць, прачосвалі парк. Яны ішлі ланцюгом ад Лагойскага тракта, зазіраючы пад кожны куст, як некалі карнікі ў час вайны па нашых лясках. Па горадзе хадзілі чуткі, што з'явіўся насільнік, ён душыць жанчын. А, можа, яны цікавалі яго?

Неяк летнім надвечоркам я пасадзіла ўнука ў калясачку і, як заўсёды, пакаціла перад сабою ў парк. Я нічога і нікога не баялася. Бо, здавалася, была абаронена і ўзрастам сваім, і гэтай малечай, што кутакала ў калясачы. У мяне і думкі не было, што нехта можа пакрыўдзіць жанчыну з дзіцём. Хто можа дакрануцца да святога, замахнуцца на анёла?

Надвечорак злёгка падсініў паветра, накінуў тонкія, далікатныя вуалькі на кусты брумелю і дзікай яблыні. Абамлелы ад дзённай спекі дрэвы маўчалі, толькі дзе-нідзе ўздрыгвала галінка — то дужэла звяляла лістота. Скер... Толькі зараз,

здаецца, я разгадала этымалогію гэтага слова, якое прыйшло да нас з рускай мовы і азначала, калі ўдумацца, нешта нахшталт брыдоты, агіды, словам, нешта пагане і гадкае. Няўжо яшчэ з даўніх часоў такія мясціны займелі дрэнную рэпутацыю? Можа, заўсёды тут хаваліся насільнікі і душыцелі?

Скер быў ціхі. Удзень ён больш людны: праходжаюцца старыя, маці з малымі. Вось якраз і пайшла паперадзе яшчэ такая, як я, жанчына з калясачкаю, а ззаду, крышку воддаль, мусіць, яе сабака абнюхвала кустоўе.

Сцішанасць панавала ў прыродзе, спакой, чаканне і палёгка пасля спякотнага дня. Прыцемак яшчэ не засціў зрок. Ды і вербы, што, скрыўленыя, стаялі ў неверагодных паставах, ад смагі заўчасна апусцілі долы лістоты і прасвечваліся навывёрт. Тут, у прагале святла пад імі, я ўбачыла, як нейкі чалавек, зняўшы з пляча сумку і адкінуўшы яе ўбок, каб не замінала, прыгнуўшыся, прабіраўся наперад, як звер, што некага высочвае. Спачатку мне падумалася — ці мала што? — чалавек шукае зацішнае месца, каб справіць сваю пільную патрэбу. Я адварнула, маўляў, не назіраю. Але раптам, нават не ведаю чым, мусіць, скураю, адчула на сабе яго востры хвівы позірк; здаецца, я ўбачыла нават нейкі звырыны бляск у ягоных вачах. Прыгнуўшыся пад дрэвамі, хаваючыся за кустамі, ён краўся, высочваў... мяне. Ураз парабіліся драўлянымі ногаі, але я не спыніла і не паскорыла хады. Бегчы я проста не магла на непапулярных нагах. Добра, што голас не страціла, і сама, дасюль не разумею чаму, раптам крыкнула ў той далёкі час, да тае чацвераногаяе свае прыцелькі:

"Саша! Саша! Хутчэй сюды!"

І, можа, каб ён зразумеў, што Саша не хто іншы, як сабака, дадала: "Цю-цю, цю-цю..." Клікала яе і свістам, упершыню, не ведаю як склалася ў свісток мае таксама драўляныя вусны.

"Са-ша! Са-ша..." — клікала я. Бакавым зрокам змеціла, як той звер, што падкрадваўся, высочваў мяне, прыпыніўся, навастрыўся, скочыў ўбок, да куста, куды кінуў сваю сумку, і вопрамеціць кінуўся між дрэў і кустоў да Лагойскага тракту. Я таксама спыжынаю падалася да дарогі, дзе быў трамвайны прыпынак. Так стаяла некалькі пасажыраў, сярод іх танклявы, драбнатвары, на від нават субтыльны малады чалавек гадоў дваццаці з сумкаю-планшэтам праз плячо. Я пазірала здалёк на яго, а ён — на мяне. Яму не стаялася на месцы і ён нервова бегаў туды-сюды па платформе. Я падумала: ён бачыць, што ніякага сабака са мною няма, што я падманула яго, і мне чамусьці стала няёмка (Ах, гэтыя інтэлігенцкія штучкі!), а можа, боязна?

Але быў ціхі, летні надвечорак, яшчэ светлы, толькі-толькі згущаўся прыцемак. І на трамвайным прыпынку стаялі людзі. Вось падбег трамвай, і хлапец хуценька, як заяц, першы ўскочыў у яго.

А я паіху пакаціла вуліцаю каляску з унукам да свайго дома. І думала пра Сашу: дзе яна, і што з ёю? Таму і стаю зараз перад гэтым домам. Гаспадар яго, той самы Аркадзь, а, можа, нехта іншы, пэўна, займеў сваю справу. Каля гаража, што высунуў лыч на вуліцу, стаяў вяселенькі шапік. Я не стала разглядаць яго рознакаляровыя вітрыны, мусіць жа, тут тое, што паўсюдна, але міжволі падумала, як добра, што ёсць кавалчак сваёй зямлі. Вось і шапік побач з домам паставіў, а воддаль, яшчэ без вокан, узвышаўся гмах цаглянай двухпавярхоўкі. Мусіць, таксама яго.

Я пазірала на ганак дома, дзе сядзеў сабака. Ён таксама прыкмеціў мяне. Падзрона прымружыў насьмешліва, як мне здалосся спачатку, вочы. Вось раптам яны ні з таго ні з сяго — я ж нават за клямку не ўзялася, толькі прыпынілася — успыхнулі злосці. І сабака ўсчаў брэх: злы, залівваўся, рваў рыскала, і яно грывала па асфальтавай дарожцы. Але я нічога яму не сказала, бо цяпер часцей маўчу і не размаўляю з кожным сабакам, дварняк ён ці пародзісты.

Расійскі земскі рух самадзейна ўзнік і зарэгістраваны ў лістападзе 1993 года. Яго задача — актыўна ўключыць шырокія пласты народа ў дзяржаўнае будаўніцтва, садзейнічаць пабудове мясцовага самакіравання. За паўтара года РЗР адкрыў адзайненні ў некалькіх рэгіёнах краіны, рэгулярна выдае часопіс "Земскі веснік", двойчы збіраў агульныя з'езды РЗР, а таксама нарады па прыватных пытаннях: сёлета ў красавіку — Нараду садоўнікаў і агароднікаў, у чэрвені — Усерасійскі земскі з'езд настаўнікаў (апошні такі збіраўся ў Расіі ў 1911 годзе). Земскі рух выступае за стварэнне земскай школы, чыё ўладкаванне, навучальныя праграмы і дзейнасць вызначаліся б спалучэннем намаганняў і дзяржавы, і мясцовага народнага самакіравання.

На з'ездзе настаўнікаў з прамовай-развагамі выступіў Аляксандр Ісаевіч Салжаніцын. Ён з вялікай трывогай і заклапочанасцю гаварыў аб тым, што, па сутнасці, сёння ў Расіі адсутнічае руская нацыянальная школа, што ў яе стварэнні і станаўленні можа адыграць станоўчую ролю расійскае земства. Што ж тады гаварыць нам, беларусам! Мы сёння не маем не толькі беларускай нацыянальнай школы, але і школы з беларускай мовай навучання.

З надзеяй на тое, што многія думкі і развагі рускага пісьменніка будуць цікавыя і карысныя і нашаму чытачу, перадрукоўваем выступленне А. Салжаніцына, змешчанае ў N 27 "АИФ" за г. г.

ЦІ ПАТРЭБНЫ "МАЛЫЯ" СПРАВЫ?

ВЫСТУПЛЕННЕ АЛЯКСАНДРА САЛЖАНЫЦЫНА
НА УСЕРАСІЙСКИМ ЗЕМСКИМ З'ЕЗДЗЕ НАСТАЎНИКАЎ

110 гадоў назад, і 100 гадоў назад, і 90 гадоў назад — увесь чэхайскі перыяд адбывалася ў Расіі напружаная грамадская спрэчка, у Чэхавы шмат разоў адлюстраваная, так званая спрэчка аб "тэорыі малых спраў". Гэтая назва дадзена іранічна рэвалюцыйнымі дэмакратамі, праціўнікамі тады інтэлігенцыі працоўнай, непасрэдна звязанай са справай. З каго складалася гэтая інтэлігенцыя? З земскіх настаўнікаў, з земскіх урачоў, з аграроў, якія стваралі аграрнамічныя пункты высокага класа, і з кааператараў — шматлікіх і разнастайных кааператараў, што ажыўлялі ўсе народнае жыццё. Рэвалюцыйныя дэмакраты дакаралі іх: гэта ўсе нікчэмна дробныя справы, вы здраджваеце інтарсам народа, а інтарсы народа ў тым, каб перавярнуць уладу, перавярнуць усё ў краіне радыкальна, і тады ўсё стане само сабою на месца. Трата часу і сіл — займацца канкрэтнымі справамі, думаць пра канкрэтных людзей, трэба адразу ратаваць усю краіну і ўсё чалавецтва. І рэвалюцыйныя дэмакраты перамаглі. Сваіго дамагліся, і рэвалюцыя адбылася. І тады самы левы край рэвалюцыйных дэмакратаў — бальшавікі — з ашалеласцю і насалодай пачалі знішчаць земства пад корань, земскія школы — пад корань, земскія бальшавікі — прэч. Таксама ўсе аграрнамічныя пункты і асабліва кааперацыю, таму што ў кааперацыі яны бачылі сабе сапернікаў, свайму ўжо відавочнаму калгасна-прымусоваму ладу жыцця. Так яны ўсяго дамагліся, і васьмь цяпер, праз 100 гадоў, мы з вамі ля струхлых ночаў. Мы пачынаем зноў усё з пачатку, праз 90, 100, 110 гадоў — дзякуй.

БЛІЖЭЙШЫЯ ЦЯЖКАСЦІ РАСІЙСКАГА ЗЕМСТВА

Аднак і сёння нам пагражаюць падобныя небяспекі, нашы вушы і вочы залепліваюць палітыкай і палітычнымі разлікамі, часам радыкальнымі, часам нерадыкальнымі. Вось пра тых ж выбары, пра якія мы нават з гэтай трыбуны чуем, — іронія. Выбары, да якіх тры чвэрці народа нават не запрашаюцца. Якія гэта выбары, да якога часу мы будзем пра іх чуць? Дзяржаўная Дума за паўтара года існавання, а ўлічваючы летні перыяд —

ужо амаль лічы што за два, да гэтага часу не выпусціла ў свет закона аб самакіраванні, народным самакіраванні. Чым гэта можна вытлумачыць? Ці поўнай пагардай да народных інтарсаў, ці карысліваасцю, разлікам, таму што гэтыя палітычныя функцыянеры разумеюць, што ў земстве, у народным самакіраванні яны набудуць вельмі моцных канкурэнтаў, і тады — чаго яны самі варты?

Сёння надзвычай цяжка нам з вамі паверыць, што васьмь, не падтрыманых нікім, не падтрыманых ні ўладай, ні фінансамі, ні прасветленым рухам мас, мы можам дабраворнымі павольнымі, ціхімі намаганнямі, як пчолы абдуоўваюць соты, ячэйка за ячэйкай, абдуоўваюць лад народнага жыцця. А між тым толькі так яно і можа адбыцца. Толькі знізу і толькі цярыплымі намаганнямі. І так яно і павінна быць, і трэба, каб ішло. Вельмі характэрна, што гэты з'езд — сапраўды, з гонарам і радасцю чытаеш такую назву — Усерасійскі земскі з'езд настаўнікаў, — ён скліканы таксама намаганнямі знізу, скліканы намаганнямі асобных людзей і груп людзей, а не ўрадам. Урад не мае патрэбы ў настаўніцкім з'ездзе, якая там адукацыя? — ніхто не памятае пра адукацыю.

Акрамя таго, што не створана першая аснова для земства — закона пра самакіраванне няма, няма і другой асновы — рэгіянальных бюджэтаў. Тут сёння гаварылі: не дай Бог дапусціць, каб ПТУ пайшлі на рэгіянальныя бюджэты. Не было б у тым аніякай бяды, калі б самі рэгіёны былі абаронены ад цэнтра. Ужо ж колькі гадоў гаворыцца: ну і падзяліць ж нарэшце, што ваша і што наша, каб рэгіёны ведалі свае грошы. Не, не, прынясці ўсю на талерацы, — аддаць, — а пасля прыходзіць, на калені становіцца і праціце, мы вам што-небудзь дадзім. Ды пры такім парадку, вядома, рэгіёнам аддаць навучальныя ўстановы цалкам нельга. Але калі рэгіёны будуць цвёрда ведаць, што іх, і кожная мясцовасць будзе ведаць свой бюджэт, нічога страшнага няма ў дэцэнтралізацыі. Нічога страшнага, наадварот, трэба аддаваць. Народнае самакіраванне будзе расці толькі і толькі знізу, і не чакайце ніякіх даброт, што пасылюцца зверху: васьмь у тым, што гэтыя два законы не прыняты, мы бачым не проста неспагадліваасць сённяшняй палітычнай сістэмы, нячуласць да народ-

ных патрэб, але, я б сказаў, глыбокую разбэшчанасць яе.

Узнікае пытанне, а ці рэальна мы сёння кажам: "стварыць земскую школу", калі няма яшчэ земства? У многіх пытаннях сёння гэтак, не ведаеш, з якога канца пачаць, не ведаеш, як правільна. Так, здавалася б, спачатку б земства стварыць, але нам яго не даюць стварыць, — а толькі пасля земскую школу. Аднак у розных раёнах пойдзе па-рознаму, па збегу абставін той мясцовасці, і дзе можна стварыць земскую школу раней за фармальнае земства, трэба яе ствараць. А ў іншым месцы створыцца спачатку земства.

МАГЧЫМАСЦІ ЗЕМСКАЙ ШКОЛЫ

У 1914 г. у Расіі было 40 тысяч земскіх школ, толькі земскіх, гэта не лічычы царкоўнапрыходскіх, народных вучылішчаў, гарадскіх вучылішчаў, гімназій, рэальных вучылішчаў, а сёння 67 тысяч усю, усіх школ. Не нашмат мы сягнулі за стагоддзе, калі наогул сягнулі.

У ранейшым земстве, аднак, у земскай школе ранейшай, усё-такі цэнтралізацыя адукацыі была моцная тады — былі такія суадносінны: навучальная база стваралася земствам і падбор настаўнікаў, утрыманне настаўнікаў, а праграмы ўсе — міністэрствам народнай асветы. Ці правільна гэта? Увогуле я лічу, што правільна, у прычыне, дзяржава наша, вялікая Расія, павінна мець цвёрды вертыкаль урадавую. Але меней за ўсё, бадай, у адукацыі, у асвете, не настолькі. Трэба спалучыць цяпер у земскай школе, разумна спалучыць агульнарасійскія патрабаванні і патрабаванні мясцовыя. І ў гэтай сувязі сапраўды органы народнай асветы павінны змяняць свой накірунак і, можа быць, падпарадкаванне. Уласна кажучы, райана як выключна дырэктывны орган, што спускае ўсім школам інструкцыі, можа быць, і непатрэбны, а трэба, каб райана натуральна зліваўся з земскай творчасцю гэтак жа, як самі земскія настаўнікі зліваюцца з грамадскім рухам у сябе ў раёне і ў сваім акружэнні.

ПАЗА- ПАЛІТЫЧНАСЦЬ І ПАЗАПАРТЫЙ- НАСЦЬ ЗЕМСТВАЎ

Мы ўсё паўтараем і гаворым, і сёння пра гэта нагад-

валася, што земства павінна быць: пазапалітычным, пазাপартыйным і пазанацыянальным. Цалкам слушна, менавіта так. Аднак не забудзем, што дарэвалюцыйнае земства на першым, напрыклад, пункце не утрымалася. Дарэвалюцыйнае земства, галоўным чынам праз свой "трэці элемент", гэта значыць наёмных службоўцаў, куды ішлі і сасланьня па абласцях так званыя "палітычныя неаблагодзеныя", земства пачало цягнуць у палітыку таксама. І ў 1914—1916 гг. гэта згубна сказала на Расіі. Земгор, гэта значыць аб'яднанне ўсіх земстваў, стаў у часе вайны актыўна служыць рэвалюцыі таксама. Падобная небяспека ёсць і цяпер. Вось сёння ў нас земства яшчэ не пачата, можна сказаць, будаўніцтвам, і сёння да нас ніхто не ідзе. Але пачні земства дзейнічаць, пачні земства рэальныя справы рабіць — гэтыя палітычныя функцыянеры павяляць сюды, каб апалчыць яго, сказаць, узначаліць і накіраваць. Гэтая небяспека ёсць.

АБ РУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ШКОЛЕ

Цяпер адносна пазанацыянальнага земства. Так, вядома, народнае самакіраванне ў дадзенай мясцовасці павінна быць пазанацыянальным. Ніякіх адрозненняў паміж нацыямі не павінна быць. У земства ўваходзіць усё насельніцтва дадзенай мясцовасці. А як жа быць у такім выпадку са школай? Якая павінна быць школа? Сёння ў праграме нашага з'езда стаіць пытанне аб школе рускай нацыянальнай. Ува ўсіх былых рэспубліках СССР і ўва ўсіх аўтаноміях цудоўна і даўно існуюць школы нацыянальныя. Ствараюць нацыянальныя школы эстонцы, чувашы, татары, узбекі, казахі, ні перад кім не апраўдваючыся — і справядліва, і яны маюць рацыю, і вельмі добра. Але калі толькі рускі скажа "руская нацыянальная школа" — уздымаецца страшэнны шум, небяспека ледзь не фашызму. Чаму, чаму рускі народ, адзіны з народаў СССР, пазбаўлены права на самавызначэнне, і на ўз'яднанне, чаму? Калі ўсім вядома, чаму нам нельга? Гэта проста недарэчна і смешна, саромецца тут няма чаго. Трэба адрозніваць словы "расійскі" і "рускі" і ніколі іх не блытаць. Расійскае ў нас — дзяржава, шматнацыянальная і шматверная. Расійскія ў нас усе органы ўрадавыя, дзяржаўныя — усё гэта расійскае. Але культура, выбачайце, у нас руская, і ніяк культуру расійскай зрабіць нельга, гэта бяссэнсіца. І не можа быць наогул інтэрнацыянальнай культуры, бо кожны народ расце ўва ўсё чалавецтва, па словах Дастаеўскага, толькі са сваёй культуры. Інтэрнацыянальнае — гэта бяссэнсіца, таму што "інтэр" — гэта "паміж", між нацыямі, ніякай нацыі, наогул ніякай. І нас заблілі гэтым інтэрнацыяналізмам, нам дыхаць не даюць, не дай Бог скажаць "рускае нацыянальнае". Так, павінна школа расці з рускай культуры, з рускай традыцыі, з рускай гісторыі, з роднай мовы, з краяўства, якое ў нас затапана з нянавісцю, — з усёго гэтага можа вырасці толькі руская нацыянальная школа. Гэта не азначае, што ў гэтую школу ў дадзенай мясцовасці не будзе прымаць этнічна нярускіх, — ды калі ласка. Калі ласка, прыходзіць і вучыцца на здароўе. Ды я, напрыклад, у Казахстане выкладаў некалькі гадоў, дык там былі "русскія" класы і "казахскія". Але ўся казахская эліта, і ўсе ссыльныя немцы, і ўсе карэйцы, і каго там ні было —

усе аддавалі ў рускі клас. Так што гэта не этнічны адбор, не, гэта выбар культуры, і кожны мае права сабе выбраць.

ВЫКЛАДАННЕ РЭЛІГІІ

Аднак тут, і ўжо слушна закралі, нельга, каб не ўстала пытанне аб выкладанні рэлігіі. Будзе яна выкладацца ці не? і — якая рэлігія? Што маральная арыентацыя ў школе павінна быць — у гэтым няма сумневу. Нагадаю, больш за тое, што па пацце ААН аб правах чалавека, цытую: "Бацькі маюць права даваць дзецям рэлігійнае выхаванне". Адмовіць у гэтым нельга. І можна чакаць, што ў рускай нацыянальнай школе — ну не паўсюдна, вядома, зусім не павальна ў наш атэістычны век, але многія бацькі захочуць, каб іхнія дзеці вывучалі праваслаўе. І яно павінна быць унесена ў расклад. І васьмь як тут быць? Менавіта па атэістычнасці нашага веку, а ў некаторых рэгіёнах па рознаплемненасці і рознавернасці рабіць абавязковым навучанне праваслаўю нельга. Але можна зрабіць факультатыву адмову ад яго. Хто хоча адмовіцца па пэўных акалічнасцях — адмоўся. А ў якіх мясцовасцях могуць, маюць рэальную магчымасць зрабіць і выкладанне іншай рэлігіі — калі ласка.

НАША КУЛЬТУРНАЯ БУДУЧЫНЯ

130 гадоў назад, у 1867 годзе, ужо тады павінен быў Ушыньскі надрукаваць артыкул "Аб неабходнасці зрабіць рускай школы рускімі". Ужо тады, 130 гадоў назад, стаяла гэтае пытанне. А сёння, калі рускі народ у глыбокім духоўным заняпадзе, руская школа, вядома, можа быць і павінна быць апораю нашай у нацыянальным адраджэнні. І выхаванне духоўнае, і выхаванне разумовае, выхаванне эстэтычнае павінна вясціся на нацыянальным грунце. Вядома, без шавінізму і без ксенафобіі. У тым і цяжкасць, у тым і мастацтва, а гэта можа — каб дзеці нашы, засвойваючы рускія культурныя і гістарычныя карані, з пэўнага ўзросту, ці нават паслядоўна ўвесь час вучыліся ўзаемадзейнічаць з іншымі культурамі і ўзаемадзейнічаць з імі. Гэта і ёсць той самы лозунг Дастаеўскага аб усечалавечнасці рускага народа. Калі мы не створым рускай нацыянальнай школы, дык і будучая інтэлігенцыя, як інтэлігенцыя сённяшняя, не будзе звязана з рускімі нацыянальнымі трыбунамі. Ці іншак: калі над Расіяй выбухне ваенная навалніца, а яна яшчэ якая выбухне ў XXI стагоддзі, дык няўжо народ пойдзе ваяваць за правы камерцыйнай рэкламы і банкаў?

Вось бальшавікі насіліся з інтэрнацыяналізмам, а як пачалася вайна з Германіяй, інтэрнацыяналізм схавалі, цалкам і начыста, і адразу — Аляксандр Неўскі, Дзмітрый Данскі, Сувораў, Кутузаў, святыні рускія! — і перамаглі толькі на гэтым, ніякага інтэрнацыяналізму, заткнуўся ён. А як перамаглі — тады, наадварот, рускае нацыянальнае прытушылі, а інтэрнацыяналізм выцягнулі зноў. І сусветную рэвалюцыю.

Я ўжо доўга судакранаюся — параўнальна доўга — з земскім рухам і адчуваю веру ў яго і надзею на яго. Я ўпэўнены, што ўсё дабраворнае не зверху зваліцца нам, а залежыць ад нас саміх.

Масква,
26 чэрвеня 1995 г.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Саюз беларускіх
пісьменнікаў
і Міністэрства
культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь
ВЫХОДЗІЦЬ 3 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Жана ЛАШКЕВІЧ
Алесь МАРЦІНОВІЧ
Барыс ПЯТРОВІЧ,
першы намеснік
галоўнага рэдактара
Юрась СВІРКА
Віктар ШНІП,
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі -- 332-461
намеснікі галоўнага
рэдактара -- 332-525, 331-985
аддзель:
публіцыстыкі -- 332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі -- 331-985
літаратурнага жыцця -- 332-462
крытыкі і бібліяграфіі -- 332-204
паэзіі і прозы -- 332-204
музыкі -- 332-153
тэатра, кіно і
тэлебачання -- 332-153
вядуўчэннага мастацтва і
аховы помнікаў -- 332-462
навін -- 332-462
мастацкага афармлення
-- 332-204
фотакарэспандэнт -- 332-462
бухгалтэрыя -- 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукапісаў рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра "ЛІМ"а
Апаратныя сродкі і тэхнічная
падтрымка — фірма
«Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня
"Беларускі Дом друку".
(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)
Індэкс 63856. Наклад 7172.
Нумар падпісак 3. 8.1995 г.
ЗАКАЗ 2917
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12